

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

I VE II NUMARALI ANADOLU AHKÂM DEFTERLERİ'NE
GÖRE KASTAMONU (1742-1743)

ÖZLEM ÖZÇELİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

DR. ÖĞ. ÜYESİ ALAATTİN DOLU

ŞUBAT - 2022

KASTAMONU

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Özlem ÖZÇELİK

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****I VE II NUMARALI ANADOLU AHKÂM DEFTERLERİNE GÖRE
KASTAMONU (1742-1743)****ÖZLEM ÖZÇELİK****KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI****DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ ALAATTİN DOLU**

Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nde Anadolu Eyaleti'ne bağlı sancaklardan biri olan Kastamonu sancağında şikâyet mekanizmasının işleyişi ele alınmıştır. I ve II numaralı Anadolu Ahkâm Defterleri'nde Kastamonu'ya gönderilen hükümler incelenmiştir. Tezin giriş bölümünde çalışmanın konusu, kapsamı, amacı ve yapılan araştırmalar hakkında bilgiler verilmiştir. Akabinde şikâyet mekanizmasının işleyişi ele alınarak Kastamonu özelinde başvuruların nasıl gerçekleştiği ve bunların çözümlerine değinilmiştir. Üçüncü bölümde I ve II numaralı Anadolu Ahkâm Defterleri içinde bulunan Kastamonu sancağına dair hükümler ele alınmıştır. Hükümlerin muhtevalarına göre kategorik dağılımları tablo ve grafikler oluşturularak gösterilmiştir. Bu veriler ayrı başlıklar halinde değerlendirilmiştir. Şikâyetlerin en fazla hangi konularda yoğunlaştığı ve Dîvân-ı Hümâyûn'un bu şikâyetlere getirmiş olduğu çözümler üzerinde durulmuştur. Son bölümde incelenen defterlerde bulunan hükümlerde tespit edilen bulgular üzerinde durularak hükümlerde zikredilen kavram, yer isimleri ve görevlilere dair izahatta bulunulmuştur. İncelenen hükümlerin özetleri ise çalışmanın ekinde yer almaktadır.

ANAHTAR KELİMELEER: Anadolu Ahkâm Defterleri, Şikâyet Defterleri, Divan-ı Hümâyûn, Kastamonu, Mahkeme.

Şubat 2022, 182 Sayfa

ABSTRACT**MA THESIS****KASTAMONU ACCORDING TO THE ANATOLIAN AHKÂM REGISTERS
NUMBERED I AND II (1742-1743)****ÖZLEM ÖZÇELİK****KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
DEPARTMENT OF HISTORY****SUPERVISOR: DR. ALAATTİN DOLU**

In this thesis, the functioning of the complaint mechanism in the Sanjak of Kastamonu, one of the sanjaks of the Anatolian Province of the Ottoman Empire, is discussed. The judgments sent to Kastamonu have been examined according to the Anatolian Ahkâm Registers numbered I and II. The first chapter of the study is given about the subject, scope, purpose of the study and the studies conducted. Afterward, the functioning of the complaint mechanism was discussed and how the applications from Kastamonu were made, and their solutions were mentioned. In the third chapter, the subjects of complaint in Sanjak of Kastamonu contained in the Anatolian Ahkâm Registers I and II are discussed. The categorical distributions of the judgments according to their contents are shown by creating tables and graphs. These data have been evaluated in separate headings. The issues on which the complaints of the people are the most intense and the solutions brought by the court to these complaints have been focused on. In the fourth chapter, the terms, place names, and officials in the judgments are explained. The summaries of the examined judgments are in the appendix of the study.

KEYWORDS:Anatolian Ahkâm Registers, Complaint Registers, Dîvân-ı Hümâyûn, Kastamonu, Court.

February 2022, 182 Page

TEŞEKKÜR

Öncelikle bu tez konusunun ortaya çıkması hususunda ve çalışmanın gelişmesinde tavsiyeleri ve tecrübeleriyle yol göstererek desteğini esirgemeyen tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Alaattin Dolu'ya teşekkür ederim. Çalışmalarına sonsuz anlayış ve hoşgörüyle karşılık verip, duyarlılık gösteren ve desteklerini hiçbir zaman üzerimden eksik etmeyen aileme, lisans eğitimimden bu yana pek vakit ayıramadığım 11 yaşındaki kıymetlim oğlum Reishan'a ve sürpriz bir şekilde hayatıma giren sevgili eşim Armin Özçelik'e, Ortaöğretim yıllarımdan itibaren dostluğumuz her daim baki olan ve halen Kastamonu Üniversitesi Biyoloji Bölümünde doktora eğitimini yapmakta olan canım arkadaşım Belma Berber'e, çalışma sırasında okunamayan Osmanlıca kelimelerde yardımcı olan biricik dostum Tarih bilim uzmanı Kübra Hanoğlu'na teşekkür ederim. Türk Ocakları Derneği Kastamonu Şubesi Başkanı değerli hocam Prof. Dr. M. Serhat Yılmaz'a destekleri için teşekkür ederim. Son olarak 2019 yılında vefat eden Yüksek İnşaat Mühendisi M. Mesut Boyacıoğlu'na maddi ve manevi desteklerinden dolayı şükran borçluyum.

Çalışmada muhtemel yanlışlık ve hataların sorumluluğu tarafıma aittir.

ÖZLEM ÖZÇELİK

Kastamonu, 2022

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZONAYI	ii
TAAHHÜTNAME	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
TABLolar DİZİNİ	x
KISALTMALAR DİZİNİ	xi
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Kaynaklar ve Araştırmalar	6
1.1.1 Anadolu Ahkâm Defterleri	6
1.1.2 Kastamonu Örneğinde Anadolu Ahkâm Defterleri'nin Diplomatik ve Teknik Özellikleri	9
1.1.3 Literatür Değerlendirmesi	11
2. KASTAMONU ÖRNEĞİNDE DÎVÂN-I HÜMÂYUN'A BAŞVURU VE ŞİKÂyetLERİN ÇÖZÜMÜ	18
2.1 Dîvân-ı Hümâyun'a Başvuru.....	20
2.1.1 Kastamonu Örneğinde Şikâyetlerin İletim Şekilleri.....	21
2.1.2 Hükümlerin İdari Olarak Dağılımı	25
2.2 Kastamonu Örneğinde Şikâyetlerin Çözümü	29
2.2.1 Hükümlerin Muhatapları.....	30
2.2.2 Kastamonu Örneğinde Şikâyetlerin Çözüm Yolları	34
3. I VE II NUMARALI ANADOLU AHKÂM DEFTERLERİNE GÖRE KASTAMONU'DA ŞİKÂyet KONULARI VE TARAFLAR	39
3.1 Taraflar	39
3.1.1 Cinsiyete Göre Şikâyet Hakkının Kullanımı	47
3.1.2 Şikâyetlerin Dini Gruplara Göre Dağılımı.....	49
3.2 I ve II Numaralı Anadolu Ahkâm Defterleri'ne Göre Kastamonu'da Şikâyet Konuları	50
3.2.1 Hükümlerin Konularına Göre Tasnif ve Değerlendirmesi	51
3.2.1.1 Mülkiyet ve tasarruf sorunları	52
3.2.1.2 Vergi düzeniyle ilgili sorunlar	55
3.2.1.3 Vakıflarla ilgili hükümler.....	63
3.2.1.4 Güvenlik sorunlarıyla ilgili hükümler	66
3.2.1.4.1 Cinayet ve darb.....	67
3.2.1.4.2 Hırsızlık ve gasp	68
3.2.1.4.3 Eşkıyalık	69
3.2.1.5 Aile hukuku ile ilgili hükümler	70
3.2.1.6 Alacak-borçlu anlaşmazlıkları	72
3.2.1.7 Diğer sorunlar.....	73
4. HÜKÜMLERDE TESPİT EDİLEN İSİMLER VE KAVRAMLAR	75
4.1 Sancaklar	75
4.2 Kazalar.....	76

4.3	Nahiyeler	79
4.4	Karyeler/Köyler	80
4.5	Vakıflar	86
4.6	Çiftlik, Kasaba, Mezra'a, Mahalleler ve Diğerleri	88
4.7	Yöneticiler Ve Görevliler	89
4.7.1	Belgelerde Adı Geçen Osmanlı Devlet Adamları ve Görevlileri	89
4.7.1.1	Vezir	89
4.7.1.2	Reîsü'l-küttâb	90
4.7.1.3	Başdefterdar	92
4.7.1.4	Defter emini	92
4.7.1.5	Kapıcıbaşı	93
4.7.2	Kastamonu Sancağında Bulunan Yöneticiler ve Görevliler	94
4.7.2.1	Kadı	94
4.7.2.2	Nâib	96
4.7.2.3	Mütesellim	97
4.7.2.4	Cebecibaşı	98
4.7.2.5	Müteferrika	99
4.7.2.6	Voyvoda	100
4.7.2.7	Çavuş	101
4.7.2.8	Sipahi	102
4.7.2.9	Müstahfızlar	103
4.7.2.10	Serdengeçti	105
4.7.2.11	Müteveli	105
4.7.2.12	Zaviyedar	106
4.7.2.13	Nakîbü'l-eşraf kaymakamı	107
5.	SONUÇ	110
	KAYNAKLAR	112
	EKLER	121
	EK A: Hüküm Örnekleri	122
	EK B: Hükümlerin Özetleri	126

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 1 I Numaralı Anadolu Ahkâm Defteri'ne Göre Kastamonu Sancağında Şikâyetlerin İletim Şekilleri	22
Şekil 2 II Numaralı Anadolu Ahkâm Defteri'ne Göre Kastamonu Sancağında Şikâyetlerin İletim Şekilleri	23
Şekil 3 I ve II Numaralı Anadolu Ahkâm Defteri'ne Göre Kastamonu Sancağında Şikâyetlerin İletim Şekilleri	24
Şekil 4 I Numaralı Defterdeki Hükümlerin İdari Dağılımları.....	26
Şekil 5 II Numaralı Defterdeki Hükümlerin İdari Dağılımları	27
Şekil 6 I ve II Numaralı Anadolu Ahkâm Defterleri'ne Göre Kastamonu Sancağında Hükümlerin İdari Olarak Toplam Dağılımı	28
Şekil 7 I Numaralı Anadolu Ahkâm Defterleri'nde Merkezin Muhatap Aldığı Yöneticiler.....	31
Şekil 8 II Numaralı Anadolu Ahkâm Defterleri'nde Merkezin Muhatap Aldığı Yöneticiler.....	32
Şekil 9 I ve II Numaralı Anadolu Ahkâm Defterleri'nde Merkezin Muhatap Aldığı Yöneticiler.....	32
Şekil 10 Şikâyetlerin Çözüm Yolu (Şer'î veya Örfî).....	35
Şekil 11 I Numaralı Anadolu Ahkâm Defteri'ndeki Şikâyetlerin Çözüm Yolları	36
Şekil 12 II Numaralı Anadolu Ahkâm Defteri'ndeki Şikâyetlerin Çözüm Yolları	36
Şekil 13 I ve II Numaralı Anadolu Ahkâm Defterleri'ndeki Şikâyetlerin Çözüm Yolları.....	37
Şekil 14 I Numaralı Anadolu Ahkâm Defterleri'nde Şikâyet Eden ve Edilenlerin Kimliği	41
Şekil 15 II Numaralı Anadolu Ahkâm Defterleri'nde Şikâyet Eden ve Edilenlerin Kimliği	42
Şekil 16 I ve II Numaralı Anadolu Ahkâm Defterleri'nde Şikâyet Eden ve Edilenlerin Kimliği.....	43
Şekil 17 Kadınların Taraf Olduğu Hükümler ve Konuları.....	48
Şekil 18 Şikâyetlerin Dini Gruplara Göre Dağılımı.....	50
Şekil 19 I ve II Anumaralı Anadolu Ahkâm Defterleri'ne Göre Kastamonu'dan Gönderilen Şikayetlerin Konularına Göre Dağılımı	51
Şekil 20 Hükümlerde Geçen Toprak Anlaşmazlıklarının Kategorik Ayrımı....	53

TABLOLAR DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1 Ahkâm Defterleri Tutulan Eyaletler	8
Tablo 2 Hükümlerde Bahsi Geçen Kaza İsimleri	76
Tablo 3 Hükümlerde Bahsi Geçen Nahiye İsimleri	79
Tablo 4 Hükümlerde Tespit Edilen Köyler	80
Tablo 5 I ve II Numaralı Anadolu Ahkâm Defterleri'ne Göre Kastamonu sancağında Yer Alan Kaza, Nahiye ve Onlara Tabi Köyleri Gösteren Genel Tablo	82
Tablo 6 Hükümlerde Tespit Edilen Cami, Tekke ve Zaviyeler	87
Tablo 7 Hükümlerde Tespit Edilen Kadılar	94
Tablo 8 Hükümlerde Adı Geçen Nâibler	97
Tablo 9 Kastamonu Sancağı Kale Müstahfızları	104
Tablo 10 Hükümlerde Kastamonu Sancağında Bulunan Seyyid ve Şerifler ..	108
Tablo 11 I Numaralı Anadolu Ahkâm Defteri'nde Kastamonu	126
Tablo 12 II Numaralı Anadolu Ahkâm Defteri'nde Kastamonu	128

KISALTMALAR DİZİNİ

A.DVNS.AHKA.d	: Anadolu Ahkâm Defteri
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.mad.	: Adı Geçen Madde
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
Bkz.	: Bakınız
BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
bs.	: Basım
C.	: Cilt
ed.	: Editör
Eds.	: Editörler
H.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
M.	: Miladi
MEB.	: Milli Eğitim Bakanlığı
s.	: Sayfa
Sa.	: Sayı
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TALİD.	: Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
TDVİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TTK.	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: Ve Benzeri
vd.	: Ve Diğerleri

1. GİRİŞ

Kastamonu, Fatih Sultan Mehmed'in 1461 yılında Candaroğlu Beyliği'ne son vermesiyle Osmanlı Devleti'ne katılmıştır. Böylece Kastamonu, merkezi Kütahya olan Anadolu Eyaleti'nin on dört sancağından birisi olmuştur.¹ Zamanla Osmanlı idare teşkilatında yapılan düzenlemelerle II. Mahmut döneminde Ankara vilayetine bağlanmıştır. Tanzimattan önce ilk muhtarlık teşkilatı Kastamonu sancağında mütesellim Dede Mustafa Ağa tarafından kurulmuştur.² Tanzimat'ın ilanından sonra 1846 yılındaki düzenlemeyle Kastamonu Eyaleti tesis edilmiş, Kocaeli, Bolu, Viranşehir ve Sinop bu eyalete bağlı sancak olarak teşkil edilmiştir.³

1530'da Kastamonu sancağının 11 kazası bulunmaktaydı. 1685 ve 1686 yıllarında bu sayının 24'e çıktığını görmekteyiz.⁴ 18. yüzyılın ikinci yarısında ise Kastamonu sancağına bağlı kaza sayısı 46'dır.⁵ 18. yüzyılda Kastamonu kazasına bağlı üç nahiye bulunmaktadır. Bunlar: Kuzyaka, Akkaya ve Ağılı'dır. İlaveten kaza ve nahiye olarak ifade edilenler de bulunmaktadır. Bunlar: Gerze, Göl, Daday, Ayandon, Taşköprü ve Devrekâni'dir. Ayrıca Kastamonu merkez kazası ile Kuzyaka ve Akkaya nahiyelerine bağlı 116 divan ve köy mevcuttu. Kankal'ın belirttiğine göre 17. ve 18. yüzyıl Kastamonu merkez kazası nüfusu 8500 ile 10000 arasındadır.⁶

Osmanlı Devleti idari bir birim olarak teşkilandirdiği sancaklarda genişleyen topraklara binaen zamanla kaza sayılarında artış yaşanmıştır. 17. yüzyıldan itibaren kaza sayısı artmış ve nahiyeler kazanın alt birimi haline gelmiştir. Kazalara adaleti tesis etmek için gönderilen kadıların mülki, adli, beledi, askeri ve mali yetkileri

¹ Ahmet Kankal, **Türkmen'in Kaidesi Kastamonu (XV-XVIII. Yüzyıllar Arası Şehir Hayatı)**, Zafer Matbaası, Ankara 2004, s. 37.

² Fahri Maden, "XVIII. Yüzyılın Sonlarında Kastamonu (Şer'îye Sicillerine Göre)", Yüksek Lisans Tezi, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Tarih Anabilim Dalı, Samsun 2004, s. 13; Ömer Döşemetaş, "Şer'îye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kastamonu Kazası (1742-1750)", Doktora Tezi, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, Tarih Anabilim Dalı, Erzurum 2019, s.17.

³ İlhan Şahin, "Kastamonu", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C: XXIV, İstanbul 2001, s. 588.

⁴ Pelin İskender, "17. Yüzyılın İkinci Yarısında Kastamonu Şer'îye Sicili", Yüksek Lisans Tezi, **On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Tarih Anabilim Dalı, C:I, Samsun 1994, s. 11.

⁵ Kaza isimleri için bkz. Maden, a.g.t, s. 13-14; Ali Duman, "Şer'îye Sicillerine Göre 18. Yüzyılda Kastamonu'da Günlük Hayat (1115 Tarihli Kastamonu Şer'îye Sicilinin Kataloğu)", Yüksek Lisans Tezi, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Tarih Anabilim Dalı, Kayseri 1994, s. 50.

⁶ Kankal, a.g.e, s. 78.

bulunmaktaydı.⁷ Kastamonu sancağı merkez kazası ve sancağa bağlı bulunan kaza ve nahiyelerde hukuki uyuşmazlıkları ve davaları karara bağlayan bir kadı devlet tarafından tayin edilmekteydi. Aşağıda izah edileceği üzere kişiler davalarını gerektiğinde Dîvân-ı Hümâyûn'a iletmışlerdir.

Bu çalışmada 1742-1743 yılları arasında Kastamonu'dan Dîvân-ı Hümâyûn'a gönderilen şikâyetlere cevaben verilen hükümler Anadolu Ahkâm Defterleri incelenerek değerlendirilmiştir. Bu bağlamda öncelikle kadim bir gelenek olan ve Osmanlılar tarafından formüle edildiği şekliyle “daire-i adliye” olarak adlandırılan kavrama bakarak Osmanlı Devleti'nin tebaasına sunduğu şikâyet hakkına dair bir değerlendirme yapmak gerekir.

Adalet temelleri üzerine dayalı olan Ortadoğu devlet geleneğinde hükümdarın adil olması, hem devlet içinde hem de dışında gücünü artırmanın önemli bir vasıtasıdır. Buna göre mutlak otorite ile adalet arasında kurulan ilişki bir prensip olarak kabul edilmiştir. Hükümdarların iktidarının tahkimi halkın refahı ve adaletle mümkündür. Böylece adil hükümdar halk üzerindeki zulmü önleyen, idarecilerin ve kuvvetlilerin zayıflar üzerinde tahakküm kurmasını engelleyen, halkının can ve malını koruyandır.⁸ Bu durum hükümdarlar tarafından benimsenerek adaletname geleneğinin başlatılmasını sağlamıştır. Hükümdarlar kökenleri İran impartorluklarına dayanan adaletnameler yayınlayarak haksızlıklara karşı önlem almışlardır.⁹ Diğer taraftan yönetici sınıf, adaletnameler ile te'dib edilirken reayanın şikâyet ettiği meseleler için eskiden beri uygulanan kurumsal işleyiş bulunmaktadır.

Sasâniler'de halk, hükümdarın huzuruna çıkarak şikâyetlerini dile getirme hakkına sahipti. İslam hukuk tarihine bakıldığında bu türden uygulamalar görülmektedir. Hz. Ömer Hac mevsiminde halkın dilek ve şikâyetlerini dinlemekteydi. Abbasiler Dîvân-ı Adl'de bu uygulamayı gerçekleştirirken Büyük Selçuklu hükümdarları haftada iki gün tebaasının şikâyetlerine kulak verirdi. Yine Anadolu Selçuklu Devleti'nde sultanın dahi şikâyet edilebilmesi mümkündü. Zengîler ve Eyyubîler döneminde ise

⁷ Tuncer Baykara, “Kaza”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C: XXV, İstanbul 2002, s. 119-120.

⁸ Halil İnalçık, “*Osmanlı Hukuk Sisteminde Adâletin Üstünlüğü*”, **Halil İnalçık Adâlet Kitabı**, (ed. Bülent Arı, Selim Aslantaş) Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2015, s. 155-156.

⁹ Halil İnalçık, **Osmanlı'da Devlet, Hukuk ve Adâlet**, Eren Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 75-76.

sultan halkın şikâyetlerini dinleyebildiği ölçüde adil olarak tanımlanmaktaydı. Aynı şekilde Memlûk sultanları Kahire kalesinde dâru'l-adl inşa ederek şikâyete konu olan haksızlıkların önüne geçmeye çalışmışlardır. Babürlüler'de sultanların sabahları halkını dinleyerek meselelere çözüm ürettiği görülmektedir. Anlaşılabacağı üzere Osmanlı öncesinde bütün şark devletlerinde vaki olan bu uygulama idarecilerin halkın taleplerini dikkate aldıklarının göstergesidir.¹⁰

Osmanlı Devleti de yüzyıllar boyunca onu ayakta tutacak güçlü hukuk sistemini muhafaza ederek adil bir devlet olmuştur. Kendinden önceki Türk-İslam devletlerinin uygulamalarını benimserken bazı normları kendine özgü şekilde yorumlamıştır. Osmanlı Devleti böylece hukuk sisteminini de geliştirerek uzun yıllar ayakta kalabilmiştir. Bu anlamda devlet-i aliyyenin temeli hukuktur.¹¹ Selçuklu geleneğini takip eden Osmanlılar ilk dönemlerde haftada iki gün halkın talep ve şikâyetlerini dinleyerek çözüm bulmuşlardır. Orhan Gazi ve II. Murad saray kapısı önünde yüksek bir yere çıkarak halkın şikâyetlerini dinlemişlerdir.¹² Yıldırım Bayezid döneminde bu taleplerin sabahları karşılandığı, dönem tanıklarının ifadesinden anlaşılmaktadır. Böylece Osmanlı Devleti zamanla gelişen bu kurumsal devamlılığı Dîvân-ı Hümâyûn'da birleştirerek gelişmiş bir müessese teşkil etmiştir.¹³

Adaletin en iyi şekilde tesis edilmesinde halktan gelen bu şikâyetlerin çözümünün önemli rolü bulunmaktaydı. Zira bu şikâyetler devlet tarafından halkın kontrolünün sağlandığının bir göstergesi olmakla beraber yine verilen bir emrin görevliler tarafından yerine getirilip getirilmediği ve kanunların ne derece uygulandığının da bir göstergesiydi. Osmanlı sultanlarının adaleti sağlaması ise iki yönlü gerçekleşmiştir. Birincisi sultanların kazai yetkilerini kullanması ikincisi ise kadılar vasıtasıyla ihtilafa düşmüş kişilerin davalarını dine uygun şekilde çözümlemedir.¹⁴ Devlet'in herhangi bir bölgesinde haksızlığa uğrayan, zulüm gören veya kadıların haksız kararlar aldığına inananlar, devlet görevlileri ile sorunları olanlar Divan'a

¹⁰ M. Âkif Aydın, **Osmanlı Hukuku: Devlet-i Aliyye'nin Temeli**, İsam Yayınları, İstanbul 2020, s. 215-216.

¹¹ Aydın, a.g.e, s. 21-22.

¹² İnalcık, Osmanlı'da Devlet, Hukuk ve Adâlet, s. 77.

¹³ Aydın, a.g.e. s. 215-216.

¹⁴ Murat Tuğluca, **Osmanlı Devlet-Toplum İlişkisinde Şikâyet Mekanizması ve İşleyiş Biçimi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2016, s. 20.

başvurabilmektedir.¹⁵ Zira Osmanlı padişahları yönetimi altında bulunan tebaaya Allah'ın bir emaneti olarak bakmış; bu emanet ve sorumluluk anlayışıyla tebaanın her türlü zulüm ve haksızlıktan korunması ve hakkının teslimi konusunda oldukça titiz davranmışlardır. Osmanlı padişahı bu sorumluluğunu devlet içinde görevlendirdiği adli ve idari görevliler vasıtasıyla yürütmüştür. Tebaa da şikâyetlerini padişaha veya padişahın görevlilerine kolaylıkla iletebilmiştir.¹⁶ Böylece hükümdarlar etnik ve dini bir ayrım gözetmeksizin idaresi altında bulunan yerlerde adaleti şiar edinmiştir. Osmanlı padişahları sadece Dîvân-ı Hümâyûn'da değil, cuma namazında, sefere giderken veya avdayken tebaasına şikâyet hakkının kullanımını sağlayarak toplum nezdindeki meşruiyetine katkı yapmıştır.¹⁷

Osmanlı tarihçileri ve ıslahatname yazarları adalet kavramına dair düşüncelerinde hükümdarın devletin temel direği olduğu hususunu dile getirmişlerdir. Kınalızâde Ali *Ahlâk-ı Alâî* isimli eserinde “*adalet olduğu takdirde kâfir bir devletin bile varlığını*” devam ettirdiğini vurgulamaktadır. Adaleti şiar edinmeyen devletlerin Müslüman olsa dahi ayakta kalamayacağı ifade edilirken Koçi Bey'de yer alan “*küfr ile dünya durur zulm ile durmaz*” sözü de bunu mukabele etmektedir. Yine Kınalızâde Ali, Aristo'dan ilham alarak formülleştiirdiği daire-i adliye (adalet dairesi-adalet çemberi), bir devletin nasıl ayakta kalması gerektiği hususunda yol göstermektedir. Buna göre daire-i adliye şöyle tarif edilmektedir: “*Adalet, cihanın salâhının teminatıdır. Cihan duvarı devlet olan bir bahçe gibidir. Devletin işlerini tanzim eden şariat (kanun)tır. Şeriatı mülkten (hükümdarlık) başkası koruyamaz. Ancak mülkün hâkimi olan hükümdar bunu asker olmadan başaramaz. Asker ise ancak mal ile sağlanır. Malı kazanan reayadır. Raiyeti âlemin padişahına kul eden, ona bağlı kalan ise sadece ve sadece adalettir*”.¹⁸

Buna göre herkesin hak ettiğini eksiksiz şekilde alması adalet olarak tasvir edilmektedir. Hükümdarlar bu düstur üzere hükmederken tebaasına hak ettiğinden

¹⁵ Yusuf Halaçoğlu, **XVI-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı**, TTK Basımevi, Ankara 2007, s. 9.

¹⁶ Said Öztürk, “*Sosyo-Ekonomik Tarih Kaynağı Olarak Ahkâm Defterleri*”, **Pax Ottoma Studies In Memoriam Prof.Dr. Nejat Göyünç'e Armağan**, (ed. Kemal Çiçek), Yeni Türkiye, Ankara 2001, s. 612.

¹⁷ Halil İnalıcık, “*Şikâyet Hakkı: Arz-ı Hâl ve Arz-ı Mahzarlar*”, **Osmanlı Araştırmaları VII-VIII**, İstanbul 1988, s. 33.

¹⁸ Fahri Unan, “*Osmanlı İdare Felsefesinde Adâlet*”, **Halil İnalıcık Adâlet Kitabı**, (ed. Bülent Arı, Selim Aslantaş), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2015, s. 117-122.

fazlasını da vermelidir. Kişilere hak ettiğinden fazlasını vermek ihsan olarak tanımlanmaktadır. Böylece bu ihsan onlar için bir imtiyaz olmaktadır.¹⁹ Şikâyet etme hakkı da devlet tarafından tebaasına sunulmuş bir imtiyaz olarak yer almakta ve bu imtiyaz adalet dairesinin rükunlarını teşmil eden karşılıklı bir menfaate hizmet etmektedir. Ancak devletin sunduğu bu imtiyaz, adalet prensibi gereği kişilerin eşitliği ve kimliklerinin bir öneminin olmadığı ilkesiyle sunulmaktaydı. Buna binaen özellikle reaya üzerinde baskı kuran ehl-i örf taifesi adaletnameler aracılığıyla uyarılmaktaydı. Bu anlamda şikâyet hakkının kullanımında bir sınırlama olmayıp bu haktan reaya kadar askerî sınıfın da istifade ettiği görülmektedir. Neticede toplumun her kesimi devletin adalet prensibine güvenerek adil hükümdar tarafından idare edildiklerini düşünmüşlerdir.²⁰

Osmanlı Devleti bu şikâyetleri dinleyerek kayıt altına almıştır. Böylece şikâyetlere verilen cevaplar gelecekte ilgili konuda muhtemel anlaşmazlıklar için bir referans oluşturmıştır. Halkın şikâyetleri görüşüldükten sonra Dîvân-ı Hümâyûn'da verilen kararların defterlere kaydedilmesiyle Ahkâm Defterleri meydana gelmiştir. Ahkâm Defterleri'nde bu şikâyetlere verilen hükümler birer vesika olmasının yanısıra ilgili bölgenin idari, sosyo-ekonomik ve hukuki sorunlarına dair bilgiler vermektedir. Bu defterlerin oluşum ve gelişimi süreci ile ilgili aşağıda detaylı bilgi verilecektir.

Bu çalışmada bu Ahkâm Defterleri kullanılarak insanın özne ve nesne olarak dâhil olduğu konular tasnif edilerek incelenmiştir. Bu inceleme 18. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Anadolu Eyaleti'ne bağlı bir sancak olan Kastamonu özelinde gerçekleştirilmiştir. Buna binaen Osmanlı Devleti'nde kişilerin doğrudan merkeze başvurması neticesinde ve bu şikâyetlerine cevaben teşekkül ettirilen hükümlerin yer aldığı I ve II numaralı Anadolu Ahkâm Defterleri'nde Kastamonu aranmıştır. Bu hükümler 1742 (1155) ve 1743 (1156) yıllarındaki şikâyetlere binaen kaydedilmiştir. Anadolu Ahkâm Defterleri'nde I ve II numaralı defterlere göre 2548 hükümden Kastamonu hakkında 133 hüküm tespit edilmiştir. Bu hükümler Kastamonu sancağında ve ona bağlı bulunan kaza, nahiye ve köylerden Dîvân-ı Hümâyûn'a

¹⁹ Fahri Unan, a.g.e, s. 127-128.

²⁰ Hülya Taş, “Osmanlıda Şikâyet Hakkı'nın Kullanımı Üzerine Düşünceler” **Memleket-Siyaset-Yönetim Dergisi**, C: II, Sa: 3, Ankara 2007, s. 193; İnalçık, Osmanlı'da Devlet, Hukuk ve Adalet, s. 53.

gönderilen hükümleri ihtiva etmektedir. Bu hükümler vasıtasıyla Kastamonu’da şikâyet konuları, şikâyetlerin tarafları ve çözümleri analiz edilerek ilgili tarihlerde hangi sorunlarla karşı karşıya kalındığı açıklanmaya çalışılmıştır. Yöneticilerin ihtilaflar ve şikâyetler karşısında nasıl karar verdiği, sürecin nasıl işlediği, sorunların nasıl çözüldüğü ve sorunlar çözülürken kimlere hangi yetki ve haklar tanınarak sorunun çözümünde rol oynamalarının sağlandığı, hangi kesimin hangi kesimden daha çok şikâyetçi olduğu tespit edilmiştir. İlaveten Kastamonu sancağındaki idari, adli, hukuki ve sosyal hayata dair tespitler yapılmıştır. Defterlerin incelenmesi sonucunda elde edilen veriler grafikler ve tablolara dönüştürülerek aktarılmıştır.

1.1 Kaynaklar ve Araştırmalar

Osmanlı padişahının yetkilendirdiği makamlar ve bunlara bağlı bürokrasi onun adına hüküm verebilmekteydi. Bu çalışmanın kaynağı olan Ahkâm Defterleri de Dîvân-ı Hümâyûn bürokrasisi tarafından tutulmaktaydı.

Ahkâm hükmün çoğulu olup *padişah buyruğu* manasındadır.²¹ Geniş kapsamlı bir kavram olan *hüküm* ise fıkıh, nahiv ve diğer ilimlerde kaide manasında kullanılmıştır. Özel manada devlet ve hükümetin bir konu hakkında verdiği kararları ve yargıları ifade etmektedir. Emir ve buyruk manasında da kullanılan kelime aynı zamanda devletin hâkimiyetini ve otoritesini ifade eder.²²

Dîvân-ı Hümâyûn’da tutulan defterlerden olan Ahkâm Defterleri’nde halktan gelen şikâyetler, şahsi anlaşmazlıklar, mahkeme kararına yapılan itirazlar, alacak-verecek davaları, kişisel husumetler, vergi meseleleri, esnaf şikâyetleri ve güvenlik gibi her türlü sorun yer almaktadır. Bu defterler Mora hariç 1742 yılından itibaren eyaletler esas alınarak tutulmaya başlanmıştır. Bu eyaletlere göre tutulan Ahkâm Defterleri serilerinden bir tanesi de Anadolu Ahkâm Defterleri’dir.

1.1.1 Anadolu Ahkâm Defterleri

²¹ Halil Sahillioğlu, “*Ahkâm Defterleri*”, TDV İslam Ansiklopedisi, C: I, İstanbul 1988, s. 551.

²² Ahmet Özel, “*Ahkâm*”, TDV İslam Ansiklopedisi, C: I, İstanbul 1988, s. 550-551.

Osmanlı Devleti'nde padişahın yetki vermiş olduğu makam veya bu makama bağlı daireler onun adına hüküm verebilmekteydi. Bu sebeple, hükümler sadâret makamından çıkmaktadır. Sadâret makamından çıkan hükümlere daha çok, defâtir-i umûr-ı mühimme, ahkâm-ı mühimme veya kısaca mühimme denilmiştir. Defterdârlıktan çıkan ahkâmın toplandığı defterlere ise ahkâm-ı maliye adı verilmiştir.²³

Dîvân-ı Hümâyûn ve dolayısıyla sadrazam ve padişahı ilgilendiren idari, siyasi işler ile adaletin sağlanması hususunda bir hükme konu edilen bütün meselelerin kopyaları önceleri Mühimme Defterleri'ne kaydolmaktaydı.²⁴ Divan'da karara varılan meselelerin hukuki bir mahiyeti olup aynı mesele ileride meydana gelirse ilgili hüküm kaydedildiği defterlerden çıkarılarak bakılması gerekmekteydi. Bu da bürokratik bir mesele olup ihtisaslaşmış uzman bir kadro tarafından gerçekleştirilmekteydi. 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ilgili defterlerin muhafaza edilerek bunları tasnif etme ve kullanılması usulü geliştirildi.²⁵ Mühimme Defterleri'ne, bir dilekçe ile başvuru yapmak söz konusu olmaksızın genelde devletin siyasî, askerî ve idarî konularıyla ilgili hükümler kaydedilirdi. Şikâyet Defterleri'ne ise kişisel anlaşmazlıklar, yönetici sınıftan şikâyetler başta olmak üzere her türlü sorun kaydedilmiştir. Şikâyet ve Ahkâm Defterleri üzerine yapılan çalışmalardan bu konuların eşkıyalık olayları, mahkeme kararlarına itiraz, alacak-verecek davaları, arazi anlaşmazlıkları, sipahilerin vergiyi toplayamama şikâyetleri, esnaf şikâyetleri gibi dava konuları olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda devletin herhangi bir bölgesinde haksızlığa uğrayan, kötülük ve zulüm gören veya kadıların haksız kararlar aldığına inananlar, devlet memurları ile sorunları olanların Divan'a başvurmaya hakları vardı.²⁶

17. yüzyılda konularına göre tasnif edilmiş ve müteferrik defterler teşekkül ettirilmiştir.²⁷ 1649 tarihinden itibaren başlayan Şikâyet Defterleri'nin oluşturulmasıyla Mühimme Defterleri'nde kaydedilen meselelerin ağırlığında bir

²³ Sahillioğlu, *a.g.m.*, s. 551.

²⁴ İnalçık, *Osmanlı'da Devlet, Hukuk ve Adâlet*, s. 49.

²⁵ Feridun M. Emecen, "*Osmanlı Divanının Ana Defter Serileri: Ahkâm-ı Mirî, Ahkâm-ı Kuyûd-ı Mühimme ve Ahkâm-ı Şikâyet*", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C: III, Sa. 5, 2005, s. 118.

²⁶ Halaçoğlu, *a.g.e.* s. 9-10; İnalçık, *Osmanlı'da Devlet, Hukuk ve Adâlet*, s. 49-55.

²⁷ İnalçık, *Osmanlı'da Devlet, Hukuk ve Adâlet*, s. 49.

azalma olmuştur. Ancak iki defter arasında benzer hükümlerin olduğu da görülmektedir. Akabinde 18. yüzyılda vilayetlere göre tasnif edilmiş Ahkâm Defterleri teşekkül ettirilmiş ve ayrı ayrı tasniflenmiştir. Bu defterler Dîvân-ı Hümâyûn'a başvuranların taleplerine dair hükümleri içermektedir.²⁸ Neticede eyaletlere özel olarak tutulan bu defterler içerik olarak Şikâyet Defterleri'nin devamı olup ilgili yerde halledilemeyen meselelerin merkeze havale edilmesiyle artan bürokratik süreci azaltmak amacıyla oluşturulmuştur. Reisülküttab Koca Ragıb Efendi tarafından divan bürokrasisine getirilen bu uygulama, mahalli sorunlara daha hızlı müdahale edebilmeyi amaçlamaktaydı. Bu anlamda hükümlerin eyaletlere göre tasnif edilmiş şekilde kaydedildiği bu defterler ilgili yerin sosyal ve ekonomik tarihi açısından önemlidir.²⁹ Diğer taraftan ilgili mahallin sınırları içindeki yer isimleri hakkında bilgi veren bu defterlerin kullanılmasıyla idari taksimat, bölge idarecilerinin uygulamaları ile hukuki uygulamalara dair tespitler yapmak mümkündür. Böylece Ahkâm Defterleri çeşitli sebeplerle korunamayıp bugüne gelemeyen şer'iyye sicilleri'nin yerini almakta ve şer'iyye sicilleri olmayan yerler için önemli bir boşluğu doldurmaktadır.³⁰

Ahkâm Defterleri on altı eyalet esas alınarak tutulmuştur. Bu eyaletler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Mora hariç hepsi 1742 tarihinden itibaren başlamaktadır.³¹

Tablo 1

Ahkâm Defterleri Tutulan Eyaletler

Adana	Anadolu	Bosna	Cezayir ve Rakka
Diyarbakir	Erzurum	Halep	İstanbul
Karaman	Maraş	Mora	Özi ve Silistre
Rumeli	Sivas	Şam-ı Şerif	Trabzon

²⁸ Emecen, *a.g.m.*, s. 124.

²⁹ Emecen, *a.g.m.*, s. 125.

³⁰ Nahide Şimşir, "Ahkâm Defterleri'nin Tarihi Kıymeti ve 107 No'lu Anadolu Ahkâm Defteri'ndeki İzmir İle İlgili Hükümler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sa: 9, İzmir 1994, s. 363.

³¹ **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi**, (haz. Yusuf İ. Genç v.d.), Başbakanlık Basımevi, 3. bs, İstanbul 2010, s.22.

Merkez sancağı Kütahya olan Anadolu Eyaleti'ne ait bu defterlerde, Hüdavendigâr, Karahisar-ı Sâhip, Saruhan, Aydın, Kastamonu, Bolu, Menteşe, Sultanönü, Ankara, Kangırı (Çankırı), Teke, Hamit ve Karesi sancaklarına ait hükümler bulunmaktadır.³²

1.1.2 Kastamonu Örneğinde Anadolu Ahkâm Defterleri'nin Diplomatik ve Teknik Özellikleri

İncelenen I ve II numaralı Anadolu Ahkâm Defterleri *Bab-ı Asaî Dîvân-ı Hümâyûn Sicilleri Anadolu Ahkâm Defteri* adıyla (A.DVNS.AHKA.d) Osmanlı Arşivi'nde yer almaktadır.³³

Anadolu Ahkâm Defterleri serisi içinde yer alan I nolu defterde 1254 hüküm bulunmaktadır. Bu hükümlerden 64 tanesi Kastamonu hakkındadır. Defter şekil olarak ciltli olup iç kapağı ebrulidir. Sayfa numaralandırma usulü kullanılmıştır. Defterin eni 17,5 cm boyu 47,5 cm ebatındadır. Defter içerisinde boş sayfalar mevcut olup, bu sayfalar: 1-2, 295-296. sayfalardır. Defter toplamda 296 sayfadır.³⁴

II Numaralı Anadolu Ahkâm Defterleri'nde ise 1294 adet hüküm bulunmakta olup bunlardan biri iptal edilmiştir. Bu defterde 69 adet hüküm Kastamonu hakkındadır. Defter şekil olarak ciltli olup iç kapağı ebrulidir. Defterin eni 18 cm boyu ise 48 cm ebatındadır. Defter içerisinde boş sayfalar mevcut olup numarasız boş sayfalar başta 2 sayfa, sonda 2 sayfadır. Mükerrer olarak yazılmış sayfa numaraları 1, 177-178'dir. Defterdeki numaralı sayfa sayısı 289'dur.³⁵

I Numaralı Anadolu Ahkâm Defteri'nde ilk hüküm H. 1155 tarihli olup son hüküm H. 1156 tarihlidir.³⁶ II Numaralı Anadolu Ahkâm Defteri'nde ise yine ilk hüküm H. 1155 tarihli olup, son hüküm H. 1156 tarihlidir.³⁷ II numaralı defterde bazı sayfa numaralandırma ve hüküm numaralandırılmalarında hatalar yapılmıştır. Son hüküm numarası 1294 olması gerekirken 1194 olarak numaralandırılmıştır. Her iki defterde

³² BOA Rehberi, s. 22.

³³ BOA Rehberi, s. 23.

³⁴ BOA. **Anadolu Ahkâm Defteri**, No: 1, A.DVNS.AHKA.d:00001_00000.

³⁵ BOA. **Anadolu Ahkâm Defteri**, No: 2, A.DVNS.AHKA.d:00002_00000. Buradan itibaren dipnotlarda A.DVNS.AHKA.d:1 ve 2 fon kodu ile yazılacaktır.

³⁶ A.DVNS.AHKA.d: 1, 1/146.

³⁷ A.DVNS.AHKA.d: 1, 289/ 1232; A.DVNS.AHKA.d:2, 280/1232.

yer alan bir sayfadaki hüküm sayısı ortalama 4 ila 12 arasında değişmekle birlikte 1 sayfayı bulan hüküm kayıtları da mevcuttur. Defterlerde yer alan hükümlerde “*hükmi hümayûn*”, “*emir-ferman*” ve “*ferman-ı alîşân*”³⁸ şeklinde Dîvân-ı Hümayûn’dan çıkan kararlar yer almaktadır.³⁹

Ahkâm Defterleri, divânî yazı ile türü ile yazılmıştır. Kütükoğlu, Dîvân-ı Hümayûn’dan çıkan bu arşiv belgelerinin yazı türünün “*kırma*” veyahut “*hurda*” denilen yazı türleriyle yazıldığını belirtmektedir. Ayrıca “*sûratlı yazma endişesi zaman zaman yazılan harflerin noktalarının ihmal edilmesi sebebiyle belgelerin okunmasının divâniye oranla çok daha zor*” olduğunu belirtmiştir.⁴⁰

Bundan başka Ahkâm Defterleri’nde tarihlerin yazılışında tam bir gün verilmeyerek evâil, evâsıt, evâhir gibi sırasıyla ayın ilk on günü, ayın ikinci on günü ve son on gününü ifade eden tabirler kullanılmıştır. Örneğin, Anadolu Ahkâm Defterleri içinde Kastamonu’yla ilgili hükümlerde tarihler “*fî evâil-i C. Sene 1155, fî evâsıt-ı B. Sene 1155, fî Evâhir-i R. Sene 1156*” şeklindeki gibi yer almaktadır.⁴¹

Defterlerde her bir hükmün muhatabı zikredildikten sonra nakil-iblağa yer verilmektedir. Kadı ve naibler, mütesellim ve vovvoda gibi şer’î ve örfî idarecilere birlikte gönderilen hükümler olduğu gibi özel olarak bir idareciye gönderilen hükümler de bulunmaktadır. Şikâyet edenin kimliği ifade edildikten sonra meselenin konusu zikredilmektedir. Hükmün sonuç bölümünde Dîvân-ı Hümayûn’dan çıkan karar yer almaktadır. Şer’î meseleleri konu alan hükümlerde Dîvân-ı Hümayûn’da yapılan yargılamada hükmün sonunda “*şer’le görülmek için yazılmıştır*”, “*mahallinde şer’le görülmek bâbında...*”, “*mucebince şer’le görölüp...*”, “*fetava-yı şerif mucebince amel oluna*”, “*fetava-yı şerif ve senedat-ı mucebince amel oluna*”, “*hüccet-i şer’iyye mucebince amel oluna*” vb. ifadeler 60 adet hükümde tespit

³⁸ Ferman, Divân-ı Hümayûn’da alınan kararlara uygun olarak yazılan, padişahın tuğrasının bulunduğu emirlere verilen isimdir. Ferman kelimesi padişaha âid olduğunu ifade eden, fermân-ı âlîşân, fermân-ı hümayûn gibi terimler halinde de kullanılır. Bkz. Mübühâttâr Kütükoğlu, **Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)**, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1994, s. 100.

³⁹ Feridun Emecen- İlhan Şahin, **Osmanlılarda Divan-Bürokrasi ve Ahkâm- II. Bayazid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1994, s. XX.

⁴⁰ Ramazan Günay, “*Osmanlı Arşiv Kaynakları İçerisinde Ahkâm Defterleri: Gelişim Seyri, Muhtevası ve Önemi*”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sa: 17, Isparta 2013/1, s. 19; Kütükoğlu, a.g.e, s.146.

⁴¹ Benzer örnekler için bkz. A.DVNS.AHKA.d:1, 1-2/7, d:2, 8/32, 60/265, 204/919, 280/1251.

edilmiştir.⁴² Geriye kalan örfî meseleleri konu alan hükümlerde ise “*emr olunmuştur*”, “*kanun ve defter mucebince amel oluna*”, “*berat-ı alîşanım mucebince amel oluna*”, “*defter-i hakani muebince amel oluna*”, “*defter emininin arzı mucebince amel oluna*”, “*kanun üzere hareket edilmesi*” gibi terimlerin adedinin toplamı ise 73’tür.⁴³ Buradan anlaşılacağı üzere Kastamonu sancağında daha çok örfî meselelere dair ihtilafların yer aldığını söylemek mümkündür.

Hükümlere konu olan şikâyetin kim ya da kimler tarafından yapıldığının yanısıra varsa hangi görevde bulunduğu ve rütbesi de belirtilmektedir. Arzuhal yoluya veya doğrudan Divan’a giderek şikâyetlerin yapıldığı görülmektedir. Bu meseleye aşağıda şikâyetlerin iletim şekilleri başlığında temas edilmiştir. Şikâyetlerde bulunan kişilerin tanıtılmasından sonra hükmün yazılmasına sebep olan durumların, olayların ve anlaşmazlıkların aktarımına geçilmiştir. Osmanlı diplomatik dilinde *nakil* veya *iblâğ* denilen bu kısımda⁴⁴ olaylar genel bir ifadeyle verilmemiş, ayrıntılı olarak yazılmıştır.

Bu bölümden sonra ihtilaflara sebep olan olay veya olayların muhatabı olan kişi veya kişiler kim ise onlara neler yapması gerektiği veya nelerin yapılmayacağı hususunda bazı talimatlar verilmektedir. Böylece Osmanlı diplomatik terimi olarak *emir* veya *hüküm* denilen kısım yazılmıştır.⁴⁵

1.1.3 Literatür Değerlendirmesi

Suraiya Faroqhi 18. yüzyılın ortasından başlayarak tutulan Ahkâm Defterleri’nin çok az araştırmacı tarafından incelenmiş olduğunu ve bu defterler incelendiği zaman

⁴² A.DVNS.AHKA.d:1, 5/7, 15/47, 35/132, 42/162, 44/171, 69/292, 73/308, 89/386, 103/453, 109/481, 111/489, 119/523, 137/599, 137/601, 154/672, 155/676, 192/823, 192/825, 224/953, 247/1047, 252/1073, 257/1093, 262/1111, 266/1128, 266/1129, 267/1131, 267/1132, 277/1178, 289/1232, d:2, 5/16, 9/35, 9/36, 40/183, 60/265, 70/310, 89/391, 139/615, 141/625, 144/641, 149/662, 158/703, 160/709, 169/755, 177/797, 204/919, 210/944, 241/1087, 247/1116, 249/1125, 250/1128, 269/1201, 280/1252.

⁴³ A.DVNS.AHKA.d:1, 9/25, 14/42, 20/68, 28/105, 33/124, 42/164, 45/176, 49/197, 49/198, 73/308, 73/313, 76/327, 82/351, 111/491, 113/500, 132/576, 137/601, 141/616, 153/664, 159/693, 175/751, 178/765, 197/844, 202/864, 214/915, 215/918, 224/953, 231/985, 251/1069, 252/1073, 256/1088, 268/1137, 275/1167, 284/1207, 288/1228, d:2, 4/12, 4/14, 5/16, 7/25, 8/34, 9/36, 15/66, 23/100, 25/112, 52/236, 54/245, 57/255, 58/256, 62/275, 90/395, 96/423, 99/438, 110/488, 112/500, 121/538, 135/599, 136/602, 153/683, 156/695, 159/704, 159/705, 164/730, 172/771, 173/779, 173/780, 177/801, 177/810, 181/830, 190/865, 209/941, 221/993, 226/1020, 228/1028, 235/1061, 269/1201, 268/1202, 268/1204, 280/251.

⁴⁴ Şahin-Emecen, a.g.e, s. XIX.

⁴⁵ Şahin-Emecen, a.g.e, s. XIX.

önemli bulgular elde edilebileceğini ifade etmektedir.⁴⁶ Bu alanda yapılan araştırmaların sayısında son zamanlarda bir artış söz konusudur. Bu minvalde şikâyet hakkının kullanımı, arzuhal ve arzı mahzarlar konusunda teorik temelli çalışmalar da yapılmıştır. İnalçık, Osmanlı İmparatorluğu içinde köylü, şehirli, asker, Müslüman, gayrimüslim, kadın, erkek herkesin dilekçe vasıtası ile şikâyet hakkı olduğunu ve bunun bir Ortadoğu devlet geleneği olduğunu belirtmektedir.⁴⁷

Ahkâm Defterleri, teorik olarak tanımlanmasının yanı sıra içeriğinin analiz edilmesi yönünden iki şekilde incelenmiştir. Emecen ve Şahin “*Osmanlılarda Divan, Bürokrasi ve Ahkâm*” adlı çalışmalarında defterlere ait hükümleri siyasi meseleler, toprak meseleleri, vergi meseleleri ve diğer meseleler olarak gruplandırmışlardır.⁴⁸ Emecen, “*Osmanlı Divanının Ana Defter Serileri*” adlı çalışmasında malî hükümler, şikâyet hükümleri, nişan, berat gibi önemli devlet işleriyle ilgili fermanlara dair bilgiler vermektedir.⁴⁹ Emecen yaptığı çalışmada ihtisaslaşma neticesinde yıllar içerisinde Eyalet Ahkâm Defterleri’nin ortaya çıktığını belirterek şikâyetlerle ilgili yeni defter türlerinin oluşumunu vurgular.⁵⁰ Günay ise konuyu padişaha yapılan adalet çağrısı çerçevesinde bu defterlerin gelişim seyri, muhtevası, defter ve hükümlerin analizi ve önemi açısından ele almıştır.⁵¹ İstanbul Ahkâm Defterleri’nden yararlanılarak teşekkül ettirilen İstanbul Külliyyatı ise İstanbul’da sosyal, ekonomik, iktisadi ve hukuki hayat hakkında veriler sunmaktadır.⁵²

Çalışmamızı oluştururken başvurduğumuz ve yararlandığımız Tuğluca ise doktora tezi olarak çalıştığı ve TTK tarafından basımı yapılan eserinde 10, 13, 16, 21 ve 29 numaralı Atık Şikâyet Defterleri’nden yararlanmıştır. Neticede “*Osmanlı Devlet-Toplum İlişkisinde Şikâyet Mekanizması ve İşleyiş Biçimi (1683-1699)*” adlı eseri ortaya koymuştur. Bu çalışmada şikâyet mekanizması ve işleyişi anlatılarak şikâyet

⁴⁶ Suraiya Faroqhi, **Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir**, 2. bs., Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003, s. 51.

⁴⁷ İnalçık, Osmanlı’da Devlet, Hukuk ve Adâlet, s. 49-55.

⁴⁸ Emecen-Şahin, a.g.e, İstanbul 1994.

⁴⁹ Emecen, a.g.m, s.113.

⁵⁰ Emecen, a.g.m, s. 107-139.

⁵¹ Ramazan Günay, a.g.m, s. 9-29.

⁵² Bu defter serilerine örnek olarak bkz: Ahmet Kal’a, **İstanbul Külliyyatı: İstanbul Ahkâm Defterleri: İstanbul’da Sosyal Hayat 1 (Tıpkıbasım ve Çeviri Yazı)**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul 1997; Ahmet Kal’a, **İstanbul Külliyyatı: İstanbul Ahkâm Defterleri: İstanbul Finans Tarihi 1. 1742-1787, (Tıpkıbasım ve Çeviri Yazı)**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul 1998; Ahmet Kal’a, **İstanbul Külliyyatı: İstanbul Ahkâm Defterleri: İstanbul Esnaf Tarihi 1. (Tıpkıbasım ve Çeviri Yazı)**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul 1997.

konuları tasnif edilmiş ve incelenmiştir.⁵³ Tuğluca başka bir çalışmasında bölge sınırlamasına giderek “*Üsküp’te Şikâyet Hakkının Kullanımı*” konusunu ele almıştır. Çalışmasında Üsküp sancağında şikâyet konularının oluşum süreci, şikâyet etme biçimleri, şikâyetlerin kabul mercileri, çözümde rol alan merciler ve görevliler, çözüm yöntemleri ve şikâyet konuları incelenmiştir.⁵⁴ Dolu ise, “*Osmanlı Kudüsü: Kent Kimliği, Nüfuz ve Meşruiyet (1703-1789)*” isimli çalışmasının son bölümünü Şam-ı Şerif Ahkâm Defteri’nden yararlanarak Kudüs’teki şikâyet konularına ayırmıştır.⁵⁵ Şimşir, “*Ahkâm Defterleri’nin Tarihi Kıymeti ve 107 No’lu Anadolu Ahkâm Defterleri’ndeki İzmir İle İlgili Hükümler*” makalesi ile İzmir’e gönderilen hükümleri incelemiştir.⁵⁶ Taş ise “*Osmanlı’da Şikâyet Hakkının Kullanımı Üzerine Düşünceler*” adlı makalesinde birey-devlet ilişkisine dikkati çekerek yapılan uygulamaların bir mutabakat içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtir.⁵⁷ Konuya cinsiyet çerçevesinden bakan Gürhan ise kadınların şikâyet haklarını kullanmaları üzerine eğilmektedir.⁵⁸ Gümrükçüoğlu, “*Şikâyet Defterleri Işığında Osmanlı Hukuku ve Uygulanması (1649-1653)*” isimli çalışmasında Divân-ı Hümayûn’a yapılan şikâyetleri tasniflendirerek şikâyet edenler ve edilenlerin tahlilini yapmıştır. Hangi kurum ve görevlilerden şikâyetlerin geldiği, şikâyetlerin kimler tarafından yapıldığı, şikâyetlerin konuları tablo ve grafiklerle desteklenerek bunların hukuki sonuçları değerlendirilmiştir.⁵⁹

Çeşitli üniversitelerde lisansüstü tezi olarak sunulan çalışmalarda defterlerin transkripsiyon ve değerlendirmesinin yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmaların daha çok eyaletlere göre oluşturulan defter serilerinin kendi içinde numara veya sancak sınırlandırmasına gidilerek yapıldığı anlaşılmaktadır. 9 Numaralı Şikâyet Defteri’nin transkripsiyon ve incelemesini yapan Ekin, 1680-1682 yıllarını kapsayan defterde yer alan hükümlerin muhtevasını, şikâyetlerin hangi konuları içerdiğini ve Osmanlı

⁵³ Tuğluca, a.g.e, Ankara 2016.

⁵⁴ Murat Tuğluca, “*Bir Balkan Şehri Olarak Üsküp’te Şikâyet Hakkının Kullanımı ve Şikâyet Mekanizması (1649-1675)*”, **Motif Akademik Halk Bilimi Dergisi**, C: V, Sa: 9, Temmuz-Aralık 2012/2, s. 107-128.

⁵⁵ Alaattin Dolu, **Osmanlı Kudüsü Kent Kimliği, Nüfuz ve Meşruiyet (1703-1789)**, Küre Yayınları, İstanbul 2020; s. 166-256.

⁵⁶ Şimşir, a.g.m, 357-390.

⁵⁷ Taş, a.g.m, s. 186-204.

⁵⁸ Veysel Gürhan, “*Kadınların Divân-ı Hümayûn’a Şikâyet Haklarını Kullanmaları Üzerine Bazı Değerlendirmeler (Diyarbakır Eyaleti 1 Numaralı Ahkâm Defterleri’ne Göre)*”, **Tarih Okulu Dergisi**, Yıl 10, Sa: 32, Uşak 2017, s. 323-347.

⁵⁹ Saliha Okur Gümrükçüoğlu, “*Şikâyet Defterleri Işığında Osmanlı Hukuku ve Uygulanışı (1649-1653)*”, Doktora Tezi, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Hukuk Anabilim Dalı, İstanbul 2010.

bürokrasisinin şikâyetleri hangi şekilde cevapladığını belirterek çalışmasında daha çok vakıf, kişiler arası anlaşmazlık, arazi anlaşmazlıkları, zimmete para geçirme, vergi anlaşmazlıkları gibi hususlarda veriler elde etmiştir.⁶⁰ Yörük ise, Atik Şikâyet Defterleri'nden yararlanarak imparatorluk coğrafyasında şikâyet hakkı ve kullanımını, şikâyet eden ve edilenlerin kimliklerini ve şikâyete sebep olan konuları ele alarak değerlendirmiştir. Bu konular yöneticiler arasındaki yetki anlaşmazlıkları ve tasarruf anlaşmazlıkları, hizmet hakkına yapılan müdahaleler, yöneten ve yönetilenler arasındaki anlaşmazlıklar ve muhtelif konular olarak irdelenmiştir.⁶¹ 7 Numaralı Atik Şikâyet Defteri ile ilgili çalışma yapan Vergili, çalışmasında defterlerin fiziki özellikleri hakkında bilgiler vererek vakıflar, vergi, kişisel borç, miras, askerîlere karşı yapılan şikâyetler, toplumsal şikâyetler ve yabancı devlet vatandaşları ile ilgili şikâyetleri tasnifleyerek çalışmasına konu olan defterdeki hükümlerin özet ve transkripsiyonunu yapmıştır.⁶² 14 Numaralı Atik Şikâyet Defteri'nin transkripsiyon ve incelemesini yapan Erdem, hükümlerin muhtevasını konu başlıklarına ayırarak referanslar ve özetlerle çalışmasını oluşturmuştur. Çalışmasında eşkıyalık, miras, alacak-verecek anlaşmazlıkları, vakıf anlaşmazlıkları gibi sorunların tespiti yapmıştır.⁶³ 24 Numaralı Atik Şikâyet Defteri'nin transkripsiyon ve değerlendirmesini yapan Çetin, Osmanlı-Rusya ve Osmanlı-Avusturya savaşlarının da yaşandığı beş aylık dönemi kapsayan bu defterde dönemin siyasi, askerî ve mali durumunun sosyal hayata ne derecede yansıdığını hükümlerin muhtevasıyla birlikte göstermiştir.⁶⁴ 26 Numaralı Atik Şikâyet Defteri'nin transkripsiyon ve incelemesini yapan Erarslan, 1697 yılında yöneten ve yönetilenler arasındaki anlaşmazlıkları hükümlerin muhtevasına göre tasniflendirerek açıklamıştır.⁶⁵ 38 Numaralı Atik Şikâyet Defteri'nin transkripsiyon ve incelemesini yapan Çil, 1703 tarihine dair defterde dönemin askerî, siyasi ve ekonomik

⁶⁰ Kaan Ekin, “9 Numaralı Şikâyet Defteri'nin Transkripsiyonu ve İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, **Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Tarih Anabilim Dalı, Sakarya 2019.

⁶¹ Gül Yörük, “Osmanlı'da Devlet-Toplum İlişkilerine Bir Örnek: 112 Numaralı Atik Şikâyet Defteri (1727)”, Yüksek Lisans Tezi, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Tarih Anabilim Dalı, Ankara 2019.

⁶² Muhammed Vergili, “Atik Şikâyet Defteri (7 Numaralı H. 1081-1083/ M. 1671-1672) Transkripsiyon ve Değerlendirme”, Yüksek Lisans Tezi, **Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü**, Tarih Anabilim Dalı, İstanbul 2019.

⁶³ Ümit Baki Erdem, “14 Numaralı Atik Şikâyet Defteri (H. 1101-1102/M.1690-1691) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, Türk Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 2017.

⁶⁴ Nurkadın Esra Çetin, “24 Numaralı Atik Şikâyet Defteri (1107-1108/1696) (İnceleme-Metin)”, Yüksek Lisans Tezi, **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, Türk Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 2019.

⁶⁵ Serkan Erarslan, “26 Numaralı Atik Şikâyet Defteri (1108-1109/1697) (İnceleme-Metin)”, Yüksek Lisans Tezi, **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, Türk Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 2019.

durumunda yaşanan olumsuzlukları belirtmektedir.⁶⁶ Şık da 68 Numaralı Atik Şikâyet Defteri'nin transkripsiyonunu ve değerlendirmesini yaptığı çalışmasında daha çok Rumeli sancaklarıyla ilgili hükümlerin bulunduğunu, Rumeli sancaklarından gelen şikâyetlerin 1715 yılında meydana gelen alacak-verecek, miras, reaya arasındaki anlaşmazlıklar, timar, vergi, vakıf meseleleri, yönetenlerle olan problemleri ele alarak çalışmasını oluşturmuştur.⁶⁷ Tunç tarafından 44 Numaralı Rumeli Ahkâm Defterleri'nin transkripsiyon ve değerlendirmesi yapılmış ve Rumeli Eyaleti'ne bağlı sancaklara ve kazalara gönderilen hükümler tasnif edilmiştir. Yine bu bağlamda en çok şikâyetle bulunan yerler ile hükmün muhatapları tablolarla gösterilmiş; en çok hükmün Rumeli Eyaleti'nin merkezi olan Edirne'den kadı ve naiblere gönderildiğini tespit etmiştir.⁶⁸ Uygur tarafından 7 Numaralı Anadolu Ahkâm Defterleri üzerine yapılan çalışmada 1745 yılında Anadolu Vilayeti'nin sosyo-ekonomik durumuna dair tespitler yapılmıştır. Bu çalışmada hükümlerin konuları tasnif edilerek transkripsiyonu çalışmaya eklenmiştir.⁶⁹ Çiftçi tarafından bu defa aynı defter çalışılmış ancak konu sınırlandırılmasına gidilmeyerek defter bütüncül olarak incelenmiş, genel değerlendirmesi yapılmış ve hükümlerin özetleri ve transkripsiyonu eklenerek çalışma neticelendirilmiştir.⁷⁰ Tapan ise 2 Numaralı Anadolu Ahkâm Defteri'nde yer alan Kütahya sancağı ile ilgili hükümlerin analizini yaptığı çalışmasında idari, adli ve hukuki duruma dair gözlemlerini hükümlerden elde ettiği verilerden yola çıkarak oluşturmuştur.⁷¹ 15 Numaralı Sivas Ahkâm Defteri'nin transkripsiyonu ve değerlendirmesini hazırlayan Bıçakçı, Sivas'ta

⁶⁶ Şeyma Çil, “38 Numaralı Atik Şikâyet Defteri (1114-1115/1703) (İnceleme-Metin)”, Yüksek Lisans Tezi, **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, Türk Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 2018.

⁶⁷ Gizem Salman Şık, “68 Numaralı Atik Şikâyet Defteri (1127/1715) İnceleme-Metin”, Yüksek Lisans Tezi, **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, Türk Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 2019.

⁶⁸ Gizem Tunç, “44 Numaralı Rumeli Ahkâm-ı Şikâyet Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, **Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü**, Akdeniz Yeni ve Yakınçağ Araştırmaları Anabilim Dalı, Antalya 2017.

⁶⁹ Selahattin Uygur, “Anadolu Vilayeti 7 Numaralı Ahkâm Defteri'ne Göre 1745 Yılında Anadolu Eyaletinin Sosyal ve Ekonomik Durumu”, Yüksek Lisans Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İktisat Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 2003.

⁷⁰ Yunus Çiftçi, “7 Numaralı Anadolu Ahkâm Defteri'nin Değerlendirilmesi ve Transkripsiyonu (H. 1158/M.1745)”, Yüksek Lisans Tezi, **Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Tarih Anabilim Dalı, Kars 2020.

⁷¹ Fliz Tapan, “2 Numaralı Anadolu Ahkâm Defteri'nde Yer Alan Kütahya Sancağı İle İlgili Hükümlerin Analizi”, Yüksek Lisans Tezi, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Tarih Anabilim Dalı, Ankara 2010.

meydana gelen sorunları muhteva açısından değerlendirerek çalışmasını neticelendirmiştir.⁷²

Benzer çalışmalar Sivas,⁷³ Malatya,⁷⁴ Maraş,⁷⁵ Ayıntab,⁷⁶ Adıyaman,⁷⁷ Halep⁷⁸ ve Erzurum⁷⁹ özelinde yapılmıştır.

Anadolu Vilayeti Ahkâm Defterleri kullanılarak Kastamonu hakkında hazırlanmış bir çalışma bulunmamaktadır. 18. yüzyılda Kastamonu’da Osmanlı hukukunun işleyişine dair Ergene tarafından yapılmış bir çalışma bulunmaktadır.⁸⁰ Yıldız ise Ergene’nin bu çalışmasına bir tenkit yazısı kaleme almıştır.⁸¹

Genel olarak Kastamonu çalışmalarına bakıldığında ise 18. yüzyıla dair Maden’in çalışması dikkati çeker. Maden çalışmasında 18. yüzyılın sonlarında Kastamonu Kazası hakkında idari, iktisadi, sosyal ve kültürel hayata dair bilgilere yer verir.⁸² Yine 18. yüzyılda Kastamonu’da eşkıyalık faaliyetleri özelinde bir eser telif etmiştir.⁸³ İlaveten Döşemetaş tarafından şer’iye sicilleri ışığında hazırlanan çalışma ise aynı yüzyılın ilk yarısına odaklanmaktadır.⁸⁴ İlaveten 18. yüzyıla ait Kastamonu

⁷² Feray Bıçakçı, “15 Numaralı Sivas Ahkâm Defteri’nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, **Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Tarih Anabilim Dalı, Sivas 2019.

⁷³ Sibel Pekdoğan, “19 Numaralı Sivas Ahkâm Defteri’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (s.1-60)”, Yüksek Lisans Tezi, **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Tarih Anabilim Dalı, Sivas 2014.

⁷⁴ Ömer Dursun, “2 Numaralı Maraş Ahkâm Defteri’nde 1765-1768 Yılları Arasında Malatya’ya Gönderilen Hükümlerin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Tarih Anabilim Dalı, Kahramanmaraş 2016.

⁷⁵ Ökkeş Küçükdağlıkan, “2 Numaralı Maraş Ahkâm Defteri’nde 1-212 Sayfalar Arasında Bulunan ve Maraş’a Gönderilen Hükümlerin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (1765-1775)”, Yüksek Lisans Tezi, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Tarih Anabilim Dalı, Kahramanmaraş 2017.

⁷⁶ Sevede Nur Güldiken, “III Numaralı Maraş Ahkâm Defteri’ne Göre Ayıntap (H. 1196-1299/M.1782-1814)”, Yüksek Lisans Tezi, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Tarih Anabilim Dalı, Gaziantep 2007.

⁷⁷ Ömür Yanar, “1 Numaralı Maraş Ahkâm Defteri’nde Adıyaman (Hisn-ı Mansur, Behishi, Kahta, Gerger, Samsad)’a Gönderilen Hükümlerin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Tarih Anabilim Dalı, Kahramanmaraş 2016.

⁷⁸ Canan Kuş, “1780-1784 Tarihli ve 4 Numaralı Halep Ahkâm Defteri (s.1-53) Transkripsiyon ve Değerlendirme”, Yüksek Lisans Tezi, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Tarih Anabilim Dalı, Elazığ 2008.

⁷⁹ Muhittin Kul, “1 Numaralı ve 1155-1162/1742-1749 Tarihli Erzurum Ahkâm Defteri’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (s. 1-65)”, Yüksek Lisans Tezi, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Tarih Anabilim Dalı, Erzurum 2011.

⁸⁰ Boğaç A. Ergene, **Local Court, Provincial Society and Justice in the Ottoman Empire: Legal Practice and Dispute Resolution in Çankırı and Kastamonu (1652-1744)**, Boston / Leiden, Brill 2003.

⁸¹ Kenan Yıldız, “Boğaç A. Ergene’nin Osmanlı Hukuku Eleştirisinin Eleştirisi”, **Osmanlı Araştırmaları C: LVII**, 2021, s.319-358.

⁸² Fahri Maden, **18. Yüzyıl Sonlarında Kastamonu**, Roza Yayınevi, İstanbul 2015.

⁸³ Fahri Maden, **Kastamonu’da Eşkıyalık**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2018.

⁸⁴ Ömer Döşemetaş, “Şer’iye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kastamonu Kazâsı (1725-1750)”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, Tarih Anabilim Dalı, Erzurum 2019.

Şer'iyye Sicilleri'nden yola çıkılarak hazırlanan lisansüstü çalışmalar bulunmaktadır.⁸⁵

Bunların dışında çalışmamızda verilen yer isimlerinin tespitinde Tosunoğlu,⁸⁶ Duman,⁸⁷ Döşemetaş,⁸⁸ Güneş⁸⁹ ve Kuruca'nın çalışmalarından istifade edilmiştir.⁹⁰ İlaveten Dâhiliye Vekâleti tarafından 1933 yılında hazırlanan "Köylerimiz"⁹¹ ve Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü tarafından hırlanan "Osmanlı Yer Adları" isimli⁹² çalışmalardan yararlanılmıştır.

Netice itibariyle halkın bireysel veya toplu halde dilekçe yoluyla veya kadılar vasıtasıyla Dîvân-ı Hümâyûn'a ilettikleri şikâyetlerden yola çıkarak ilgili mahallin adli, idari, hukuki, sosyal ve ekonomik tarihini anlama imkânı doğmaktadır. Bu minvalde aynı eyalete bağlı kaza veya sancaklar üzerine yapılan/yapılacak çalışmalar ile farklı eyaletler arasındaki karşılaştırmalı incelemeler sosyal ve ekonomik hayat ile hukukun uygulanmasına dair bir kıyas elde edilmesini sağlayacaktır.

⁸⁵ Örneklerden birkaçı için bkz. Ali Duman, "Şer'iyye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılda Kastamonu'da Gündelik Hayat (1115 Tarihli Kastamonu Şer'iyye Sicili'nin Kataloğu)", Yüksek Lisans Tezi, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Kayseri 1194; Mücahit Güzelsöz, "43 Numaralı Kastamonu Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Belge Özetleri (s.132-271)", Yüksek Lisans Tezi, **Kilis 7 Aralık Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü**, Tarih Anabilim Dalı, Kilis 2021.

⁸⁶ Ayşe Tosunoğlu, "Tapu-Tahrir Defterlerine Göre XVI. yüzyılda Kastamonu Sancağı", Doktora Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 1993.

⁸⁷ Duman, *a.g.t.*, s. 305-306.

⁸⁸ Döşemetaş, *a.g.t.*, s. 102-105.

⁸⁹ Zübeyde Güneş, "1487 (H. 892) Tahririne Göre Kastamonu Kazası", Yüksek Lisans Tezi, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Sosyal Bilimler Eğitimi Tarih Anabilim Dalı, Samsun 1993, s. 39-41.

⁹⁰ Nazım Kuruca, "XVI. Yüzyılda Kastamonu Sancağı Vakıf Tahrir Defteri (Tanıtım-Tahlil ve Metin)", **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Türk İktisat Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 1995.

⁹¹ Dâhiliye Vekâleti Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü, **Köylerimiz**, Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, İstanbul 1933.

⁹² Tahir Sezen, **Osmanlı Yer Adları**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2. Bs., Ankara 2017.

2. KASTAMONU ÖRNEĞİNDE DÎVÂN-I HÜMÂYUN'A BAŞVURU VE ŞİKÂyetLERİN ÇÖZÜMÜ

Çalışmanın bu bölümünde Dîvân-ı Hümâyun ve şikâyet mekanizmasındaki rolü tanımlanarak şikâyet sahiplerinin (başvurucuların/davacıların) sorunları nasıl ilettiği üzerinde durulacaktır. Bu hususta yapılan teorik ve uygulamalı çalışmalar da ilgili konu hakkında bilgi vermektedir.

Osmanlı Devleti'nde şikâyet mekanizmasının işleyişine dair Tuğluca'nın eseri şimdiye kadar bu alanda yapılmış en dikkat çekici eser olmakla birlikte şikâyet iletim kanallarını ve mercilerini detaylarıyla içermektedir. Padişah ve Dîvân-ı Hümâyun, veziarizam divanları, sancak ve eyalet divanları ve kadı mahkemeleri bunlar arasındadır. Bununla beraber, kazaskerler, nakîbü'l-eşraflar, kilise ve sinagoglardaki cemaat mahkemeleri, konsolosluk mahkemeleri, esnaf teşkilatları, yeniçeri ortaları ve aşiret yapılanmalarının sınırlı yetkileri dâhilinde şikâyetleri dinleyerek çözüm ürettikleri görülmektedir.⁹³

Bu bölümde ilgili hususları tekrar etmekten ziyade Dîvân-ı Hümâyun'ın işlevini ve şikâyet mekanizmasını konumuz bağlamında ele almaya çalışacağız. Akabinde Kastamonu örneğinde Dîvân-ı Hümâyun'a başvuru şekillerini ve şikâyet konularını inceleyeceğiz.

Divan Farsça ve Arapça'dan Türkçe'ye geçmiştir. Kelime İslam fütuhâtının ilk yıllarında Arapçaya ve İslam kültürüne dâhil olmuştur. Farsçadaki ilk anlamıyla Arapça'daki ikinci anlamı "kurul" veya "toplantı"dır. Dîvân-ı Hümâyun Osmanlı Devleti'nde siyasi, askerî, adli, mali ve sosyo-ekonomik meselelerinin görüşüldüğü bir karar organı olarak bürokratik teşekküller içinde en önemli karar organı olarak yer almaktaydı. Dîvân-ı Hümâyun'un işlevlerinden birisi olarak üst mahkeme görevini üstlenmesi sultanın ve onun temsilcilerinin reaya nezdindeki meşruiyetine karkı sunmaktaydı. Şikâyet mekanizması olarak tanımlanabilecek bu sistemde Dîvân-ı Hümâyun en önemli mekanizma olarak yer almaktadır. Bu anlamda Dîvân-ı

⁹³ Tuğluca, a.g.e, s. 30-48.

Hümâyun Osmanlı Devleti'ndeki en üst siyasi ve idari karar organı olup padişahın sonraki en yetkili mercidir. Padişah adına toplanmakta ve onun adına karar vermektedir.⁹⁴

İslamiyetin kabulünden önce Türk devletlerinde bulunan kurultayda devlet işleri görülmekte ve bu kurum daha sonra Türk-İslam devletlerinde de uygulanmaktaydı. Abbasiler'de görülen Divan-ı Mezalim müessesesi gibi şikâyetlerin kabul ettiği bir Divan'ın varlığı Türk-İslam devletlerini eski kurumlarını bu kurumla birleştirerek yeni bir karar organının teşekkülünü sağlamalarına vesile oldu. Bu anlamda Osmanlı Devleti'ndeki Dîvân-ı Hümâyun benzeri bir kurum Selçuklularda görülmekte ve buna Dîvân-ı Âla denmekteydi. Beylikler döneminde varlığı devam eden bu müessese Osmanlı beyliğinde de bulunmaktaydı. II. Murad döneminde Dîvân-ı Hümâyun bir kurum olarak Edirne'deki sarayda toplanmaya başlamıştır. Fatih Sultan Mehmed döneminde çıkarılan teşkilat kanunnamesine göre devletin belirli kurumları yanında Dîvân-ı Hümâyun'a dair birtakım düzenlemeler yapıldı. Dîvân-ı Hümâyun toplantıları devletin kurulduğu ilk zamanlarda padişahın riyasetinde her gün toplanırken, Fatih Sultan Mehmed döneminden itibaren sadrazamın başkanlığında toplanmaya başlamıştır.⁹⁵ 16. yüzyıl başlarından itibaren padişahın sonraki en yetkili karar organı haline gelen Dîvân-ı Hümâyun'un bu fonksiyonu 17. yüzyıl sonlarına kadar devam etmiştir.⁹⁶ Akabinde İkinci Divanı olarak adlandırılan sadrazam Divanı bunun yerini almaya başlarken Bâb-ı Âsafi'nin (veziriazam dairesi) güçlenmesiyle birlikte Dîvân-ı Hümâyun artık merasim yerine dönüşmüştür. Dîvân-ı Hümâyun'un işlevsel olarak güçlü olduğu dönemlerde üyeleri arasında veziriazam, Kubbealtı vezirleri (3 ila 7 arasında sayıları değişmekte), Rumeli ve Anadolu kazaskerleri, nişancı, Rumeli ve Anadolu defterdarları bulunmaktaydı. Seferde olmadığı, İstanbul'da bulunduğu zamanlarda Rumeli Beylerbeyi de bu toplantılara iştirak etmekteydi. Vezir rütbesindeyse yeniçeri ağası ve kaptan-ı derya da Dîvân-ı Hümâyun üyeleri arasındaydı. Dîvân-ı Hümâyun'un toplantı günleri 16. yüzyılda dört-beş gün iken 17. yüzyılda ikiye inmiştir. 18. yüzyıldan itibaren azalmaya başlayan Dîvân-ı Hümâyun toplantıları sabah namazından sonra başlamaktaydı.

⁹⁴ Ahmet Mumcu, "Dîvân-ı Hümâyûn", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C: IX, İstanbul 1994, s. 630-632.

⁹⁵ Mumcu, *a.g.mad.*, s. 630-632.

⁹⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, TTK Yayınları, Ankara 1988, s. 13.

Öğleye kadar devam eden toplantıda devlet işleri ile ilgili idari, askerî, mali, örfî ve şer'î kararlar alınmakta, tebaadan gelen dilek ve şikâyetler görüşülmekteydi.⁹⁷ Bu anlamda Dîvân-ı Hümâyûn siyasi ve idari bir karar organı olması yanında aynı zamanda yasama organıydı. Bu çalışmanın kaynağı olan Ahkâm Defterleri'nde de gösterildiği üzere Divan tüm bunların yanında bir üst mahkeme görevi icra etmekteydi. Bu yönüyle Divan bu çok yönlü fonksiyonunu üyeleri vasıtasıyla gerçekleştirmekteydi.⁹⁸ Bunun haricinde *İkindi Divanı*, *Galebe Divanı*, *Ayak Divanı* olarak adlandırılan Divan'lar da bulunmaktaydı.⁹⁹

2.1 Dîvân-ı Hümâyûn'a Başvuru

Giriş bölümünde ifade edildiği üzere adalet, devletin devamlılığını sağlayacak vasıtaların başında gelmektedir. Bu durum eskiçağdan beri çeşitli eserlerde dile getirilmiştir. Buna göre adaletin sağlanması ile devlet ve hükümlanlık devam edebilir, aksi durumda halkın itaati sarsılır ve devletin düzeni bozulurdu. Adaleti sağlama görevi de hükümdara aitti.¹⁰⁰ Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nde şikâyet hakkı ve bu hakka verilen önem Osmanlı devlet toplum anlayışı ile İslam Hukuku'ndan kaynaklanmaktadır. Bu anlayış Hint, İran, Yunan siyasi düşüncesiyle terkipleşerek Orta Asya Türk ve Moğol geleneklerini birleştirmiş ve sonunda Bizans mirasından etkilenmiştir.¹⁰¹ Yukarıda belirtildiği üzere Dîvân-ı Hümâyûn'un teşekkülüne giden süreçte Türk-İslam geleneğinden alına miras ile Osmanlılar kendine özgü bir kurumu teşkilatlandırmıştır.

Tanrı'dan başka kimseye kaşrı sorumlu olmayan padişahın tek otorite olduğu bu anlayışta aynı zamanda o haksızlığı giderebilecek en yüksek otoritedir.¹⁰² Padişahın mutlak vekili olarak sadrazamın başkanlık ettiği Dîvân-ı Hümâyûn'a başvuru hakkı ise herkese açıktı.¹⁰³ Haksızlığa uğramış, zulüm gören, kadıların yanlış kararlarından şikâyet edenler ile ehl-i örfîten haksızlık gören kişiler için şikâyet yolu her zaman

⁹⁷ Mumcu, *a.g.m.*, s. 630-632.

⁹⁸ Aydın, *a.g.e.*, s. 217.

⁹⁹ Ayak ve galebe Divanı için bkz. Mehmet İpşirli, *"İkindi Divanı"* TDV *İslam Ansiklopedisi*, C: XXII, İstanbul 2000, s. 26-27; Mübahat S. Küttükoğlu, *"Ayak Divanı"*, TDV *İslam Ansiklopedisi*, C: IV, İstanbul 1991, s. 192-193.

¹⁰⁰ Tuğluca, *a.g.e.*, s. 19-20.

¹⁰¹ Tuğluca, *a.g.e.*, s. 17.

¹⁰² İnalçık, *Osmanlı'da Devlet Hukuk ve Adalet*, s. 49-55.

¹⁰³ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 13.

açık olmuştur.¹⁰⁴ Bu hak esasen reaya sunulmuş bir hak olmakla beraber reaya, askerîlerin de yoğun olarak bundan istifade ettiği görülmektedir.¹⁰⁵

Şikâyetlerin merkeze ulaşmasında takip edilen birkaç usul olmakla birlikte¹⁰⁶ Dîvân-ı Hümâyûn'a yapılan şikâyetler beş şekilde yapılmaktaydı. Bunlar, kişilerin kendilerinin giderek şikâyetlerini dile getirmesi, aracılardan şikâyetleri ulaştırması, bir olay veya zulme binaen resmi görevlilerin veya iç istihbarat ağırları vasıtasıyla bilgi sağlanması, tekke ve tarikatların nüfuzuyla iletilen şikâyetler ve şikâyetname türünden edebi manzum ve manzur eserler şeklinde tasnif olunmaktadır.¹⁰⁷ Kadılar bir şikâyete dair mektup göndererek veya arzda bulunarak şikâyetleri merkeze iletirken reaya merkeze giderek veya arzuhal sunarak bu isteğini yerine getirirdi. Tüccar veya esnaftan bir grup toplu şekilde başvuru yapabildiği gibi askerî sınıftan kişiler de bu hakkı kullanabilmekteydi.¹⁰⁸ Diğer taraftan askerîden olanlar kendi zümresindeki kişilerle olan davalarını veya reaya olan davalarını yerel mahkeme yerine kazasker nezdinde görülmesini talep edebiliyordu.¹⁰⁹

2.1.1 Kastamonu Örneğinde Şikâyetlerin İletim Şekilleri

Şikâyet kelimesi sözlükte; *durumundan memnun olmayıp yakınma veya başına gelen bir dertten sızlanma, bir kimsenin yaptığı haksız veya kötü işleri yazılı veya sözlü olarak bildirip çâresine bakılmasını isteme, memnuniyetsizliğini ifâde etmek, birinin yaptığı, doğru olmayan veya kendisine doğru gelmeyen şeyleri söz veya yazı ile bir kimseye veya bir makama bildirmek* şeklinde tanımlanmaktadır.¹¹⁰ Buna göre Osmanlı Devleti'nde haksızlığa uğradığını düşünen veya hakkında verilen karara itiraz etmek isteyen kişiler kendilerine tanınan şikâyet etme hakkından istifade ederek adli mercilere başvurabilmekteydi. Yapılan bu şikâyetlerin çeşitli kanallar vasıtasıyla Divan'a iletilebildiğinden yukarıda bahsetmiştik. Anadolu Ahkâm Defterleri'nde Kastamonu'yu ilgilendiren hükümler içerisinde yer alan bilgilerden şikâyetlerin

¹⁰⁴ Halaçoğlu, a.g.e, s. 9.

¹⁰⁵ İncılık, Osmanlı'da Devlet, Hukuk ve Adâlet, s. 49-50.

¹⁰⁶ İncılık, Osmanlı'da Devlet, Hukuk ve Adâlet, 49-50.

¹⁰⁷ Tuğluca, a.g.e, s. 48-58.

¹⁰⁸ İncılık, Osmanlı'da Devlet, Hukuk ve Adâlet, s. 51.

¹⁰⁹ Mehmet İpşirli, "Kazasker", TDV İslam Ansiklopedisi, C: XXV, İstanbul, 2002, s. 140-143.

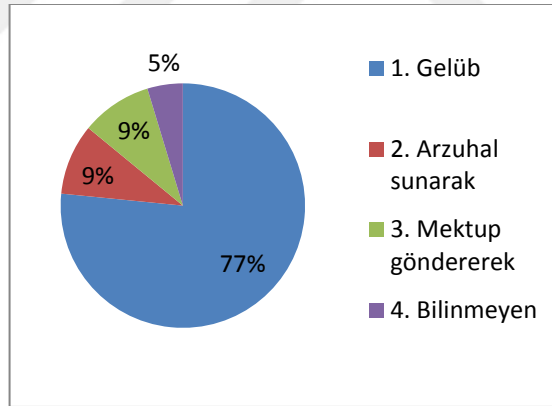
¹¹⁰ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük: Kubbealtı Lugatı*, Milliyet/Kubbealtı Neşriyat Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 1171.

bizzat giderek, arzuhal sunarak, mektup göndererek ve mahzar sunarak yapıldığı belirlenmiştir. Aşağıda yer alan grafikte görüleceği üzere şikâyet kanalının en yaygın kullanım şekli Tuğluca'nın araştırmasında olduğu gibi ¹¹¹ bu çalışmada da doğrudan Dîvân-ı Hümâyûn'a iletilmesiyle gerçekleştirilen başvuru şeklidir.

Şikâyetlerin Divan'da çözümü açısından payitahta bizzat giderek yapılan şikâyetlerin iletimi oldukça önemli bir paya sahiptir. Belgelerde bizzat gelerek şikâyetlerini iletenler için “gelüb”¹¹² ifadesi yer alırken topluca yapılan şikâyetlerde yine kişilerin adları tek tek yazılarak “gelüb”¹¹³ ve “südde-i saadetime gelüb”¹¹⁴ ifadeleri yer almaktadır. Arzuhal sunanlar için ise “südde-i saadetime arzuhal edüb”¹¹⁵ ifadesi kullanılmaktadır. Şikâyetlerin iletim biçimleri aşağıda defterlere göre oluşturulan grafiklerde yer almaktadır.

Şekil 1

I Numaralı Anadolu Ahkâm Defteri'ne Göre Kastamonu Sancağında Şikâyetlerin İletim Şekilleri

Yukarıdaki grafiğe göre I numaralı Anadolu Ahkâm Defteri'nde yer alan Kastamonu sancağına dair 64 adet hükümden 49 adet hüküm %77 oranıyla “Gelüb” ifadesinin yer aldığı tespit edilmiştir. Dönemin şartları da göz önüne alındığında taşradan İstanbul'a gitmek ve içinde bulunduğu ve yaşadığı sıkıntıyı dile getirmesi açısından

¹¹¹ Tuğluca, a.g.e, s. 50.

¹¹² “Fatma ve kızı Havva nam hatunlar gelüb...” A.DVNS.AHKA.d: 2, 89/391.

¹¹³ “Kastamonu kasabası ve kuraları ahalileri gelüb...” A.DVNS.AHKA.d:1, 37/141.

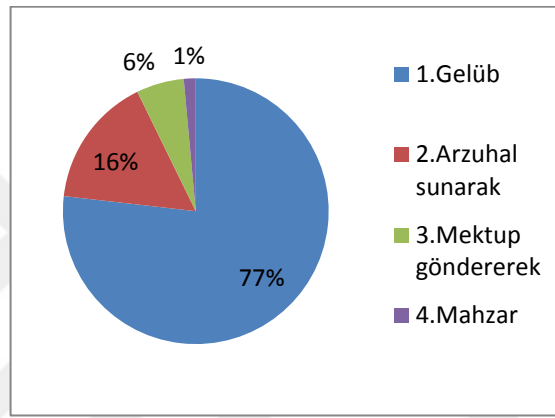
¹¹⁴ “Taşköprü Kazasına tabi Bekdemir nam karyeden Ali Beşe demekle maruf kimesne südde-i saadetime gelüb...” A.DVNS.AHKA.d:1, 111/491.

¹¹⁵ “İftiharü'l-emacid ve'l-ekârim hala sipahiler ağası olan el-Hâc Mustafa dame mecduhu südde-i saadetime arzuhal edüb...” A.DVNS.AHKA.d: 2, 7/25.

bu yolu göze alanların hükümdarın adaletine son derece güvendiklerini göstermektedir. İkinci sırada ise arz-ı hal sunarak ve mektup göndererek yapılan şikâyetler ise 6'şar hükümde karşımıza çıkmaktadır. Bu oran ise %9'dur. Şikâyetçilerin bilinmediği hüküm sayısı ise 3'tür. Bu hükümler vergi anlaşmazlığı,¹¹⁶ eşkiyalık¹¹⁷ ve gasp¹¹⁸ konuludur.

Şekil 2

II Numaralı Anadolu Ahkâm Defteri'ne Göre Kastamonu Sancağında Şikâyetlerin İletim Şekilleri

II numaralı defterde Kastamonu sancağına dair yazılan 69 hükümden 53 hükümde (%77) şikâyetlerin bizzat kişinin kendisi tarafından yapıldığı tespit edilmiştir. Arz-ı hal sunarak yapılan 11 hüküm ise Kastamonu sancağına dair 69 hükme karşın oranı grafikten de anlaşılacağı üzere %16 gibi bir orana sahip olmuştur. Mektup göndererek yapılan şikâyetlerin sayısı ise 4 adettir. Mahzar sunarak yapılan şikâyete ise 1 hükümde rastlanılmaktadır.

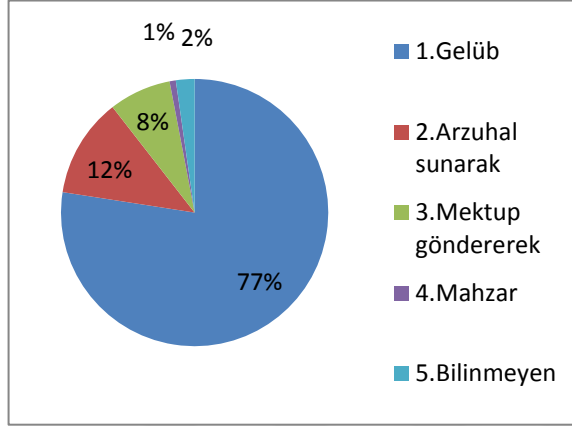
¹¹⁶ Kastamonu kalesi mustahfızı Mustafa gedik köylerinden öşür vegisini toplamakla yükümlü olduğu halde Çetin oğlu Ahmed Efendi'nin kızı öşrü eksik vermiştir. Divan verdiği karar üzere öşrün eksiksiz alınmasına hükmetmiştir. A.DVNS.AHKA.d:1, 73/308.

¹¹⁷ Boyabad kazasında Avşek Köyü sakinlerinden Mehmed Halife, Mustafa Beğ, Mustafa Beşe, Hüseyin Beşe ve Ali Beşe adlı kişilerin eşkiyalık faaliyetlerinde bulundukları ve menzilleri basarak halka zulm ettikleri ayrıca köylerdeki çam, meyve ağaçlarını kesmiş oldukları ihbar edilmiştir. Ancak ihbarın kim tarafından yapıldığı belirtilmemiştir. A.DVNS.AHKA.d:1, 95/825.

¹¹⁸ Ahmed Beşe bin Mustafa isimli şahıs yanına kırk tane adam toplayarak Daday kazasına bağlı Karaağaç köyü sakinlerinden İbrahim ve İsmail adlı kardeşlerden zorla iki yüz elli gurus paralarını gasp ettikleri şikâyeti Divan'a ulaşmış ancak şikâyetin kim tarafından Divan'a iletildiği belirtilmemiştir. A.DVNS.AHKA.d:1, 256/1088.

Şekil 3

I ve II Numaralı Anadolu Ahkâm Defteri'ne Göre Kastamonu Sancağında Şikâyetlerin İletim Şekilleri

Yukarıda belirtildiği üzere şikâyetlerin doğrudan iletimi olan bizzat giderek şikâyetini sunma oranı iki defter içindede yüksek oranlara sahiptir. Her iki defterde Dîvân-ı Hümâyûn'a yapılan şikâyetlerde kişinin bizzat kendisi tarafından şikâyetini iletmesinin oranı ise %77'dir. Bu durum şikâyetini İstanbul'a giderek Divan'a iletmenin çözüm açısından önemini göstermektedir. Diğer taraftan taşradan İstanbul'a şikâyetlerine binaen maruzatını bildirmek için arzuhal sunmak amacıyla gelen kişi veya kişiler davasına uygun en etkili ve güzel dilekçeyi yazabilecek arzuhalci arayışına girerlerdi. Dönemin kanun ve yasalarını iyi bilen, kalemi güçlü arzuhalciler dilekçenin yazılmasında herhangi bir sorun olup olmadığını kontrol ederek şikâyetinde bulunacak kişinin arzuhalini yazarlardı.¹¹⁹ Kastamonu'dan gelerek arzuhal yoluyla şikâyetlerini Dîvân-ı Hümâyûn'a iletenlerin oranı %12'dir. Bir başka şikâyet iletim şekli ise mektup gönderme şeklidir. Bu yöntem, aracılar vasıtasıyla gerçekleştirilmekteydi. Mektup göndermek suretiyle bir konu hakkında Divan'a başvuranlar kadı,¹²⁰ naib¹²¹ ve mütesellim¹²² gibi görevlilerdir. Mektup gönderme yolunu tercih eden bu görevliler kendi mahkemelerinde sonuca ulaşamadıkları veyahut üstesinden gelemedikleri konuları Divan'a iletmektedirler. Her iki defterde mektup göndererek yapılan şikâyet iletim oranı %8'dir.

¹¹⁹ Ahmet Keleş, "3 Numaralı Bosna Ahkâm Defteri Transkripsiyon ve Değerlendirme (s. 1-100)", Yüksek Lisans Tezi, **Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Tarih Anabilim Dalı, Kırşehir 2020, s. 28.

¹²⁰ A.DVNS.AHKA.d:2, 4/14, 52/236, 121/538, A.DVNS.AHKA.d:1, 137/ 601, 214/915.

¹²¹ A.DVNS.AHKA.d:1, 247/1047, 268/1137.

¹²² A.DVNS.AHKA.d:1, 159/693.

İmzalı dilekçe anlamına gelen mahzar ise 1 hükümde bulunmaktadır.¹²³ Anadolu Vilayeti'nde yaşanan sorunların ve ihtilaflı konuların orada bulunan görevliler aracılığıyla çözümlenemeyeceğini anlayan kişiler bağlı bulundukları yörenin ileri gelenlerinden olan ayan ve eşrâfından bir mahzar hazırlamasını talep ederek şikâyetinin Dîvân-ı Hümâyûn'a gönderilmesini talep edebiliyordu.¹²⁴

Bazı hükümlerde şikâyet konu mesele izah edilirken sorunun nasıl iletildiğine yönelik bir ifade yer almamaktadır. Hükümlerde şikâyet kanalı ifade edilmeyenler ise %2'lik bir dilime sahiptir. Şikâyet iletiminin hükümde belirtilmediği meselelerden birinde Kastamonu Kalesi müstahfızlarından Mehmed'e verilen cevap gösterilebilir. Müstahfızın berat-ı şerif ile mutasarrıf olduğu Gedik Niyazi köylerinden öşür talep ettiği vakit Çetin oğlu Ahmet Efendi'nin kızının kendi payına düşen öşrünü eksik vermesi üzerine hüküm yazılmıştır.¹²⁵

2.1.2 Hükümlerin İdari Olarak Dağılımı

1742-1743 yılları arasında Dîvân-ı Hümâyûn'a yapılan şikâyetlerde Kastamonu sancağında bulunan kişilerin hangi kazadan şikâyet başvurusunda bulunduklarının oranı belirlenmiştir. I ve II numaralı defterlerde öncelikli olarak idari birimlerin oranları ayrı ayrı gösterilmiş ardından her iki defterdeki idari birimlerden gelen şikâyetlerin toplamı tek bir grafikte sunulmuştur.

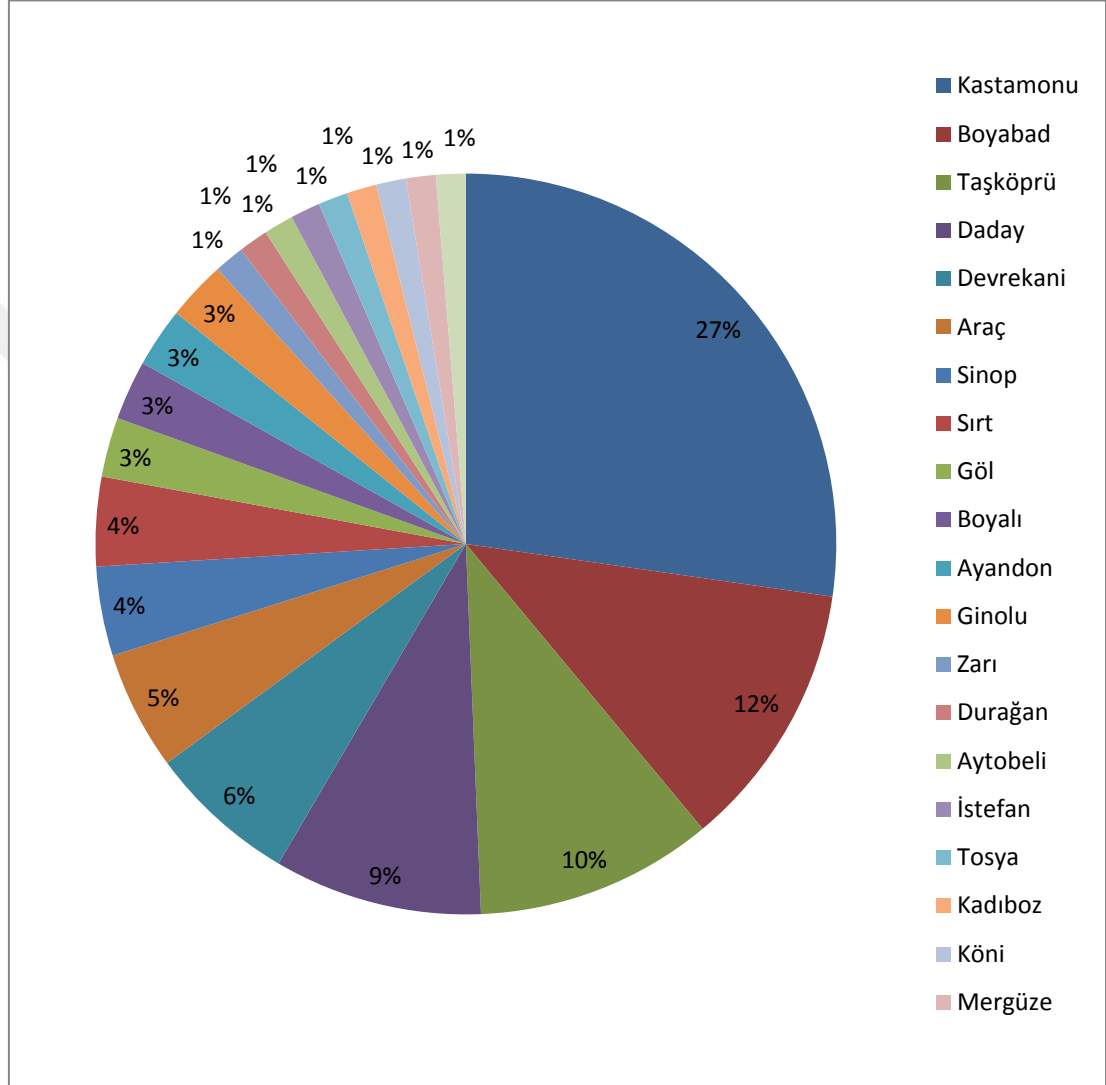
¹²³ A.DVNS.AHKA.d:2, 141/641.

¹²⁴ Tuğluca, a.g.e, s. 52.

¹²⁵ A.DVNS.AHKA.d:1, 73/308.

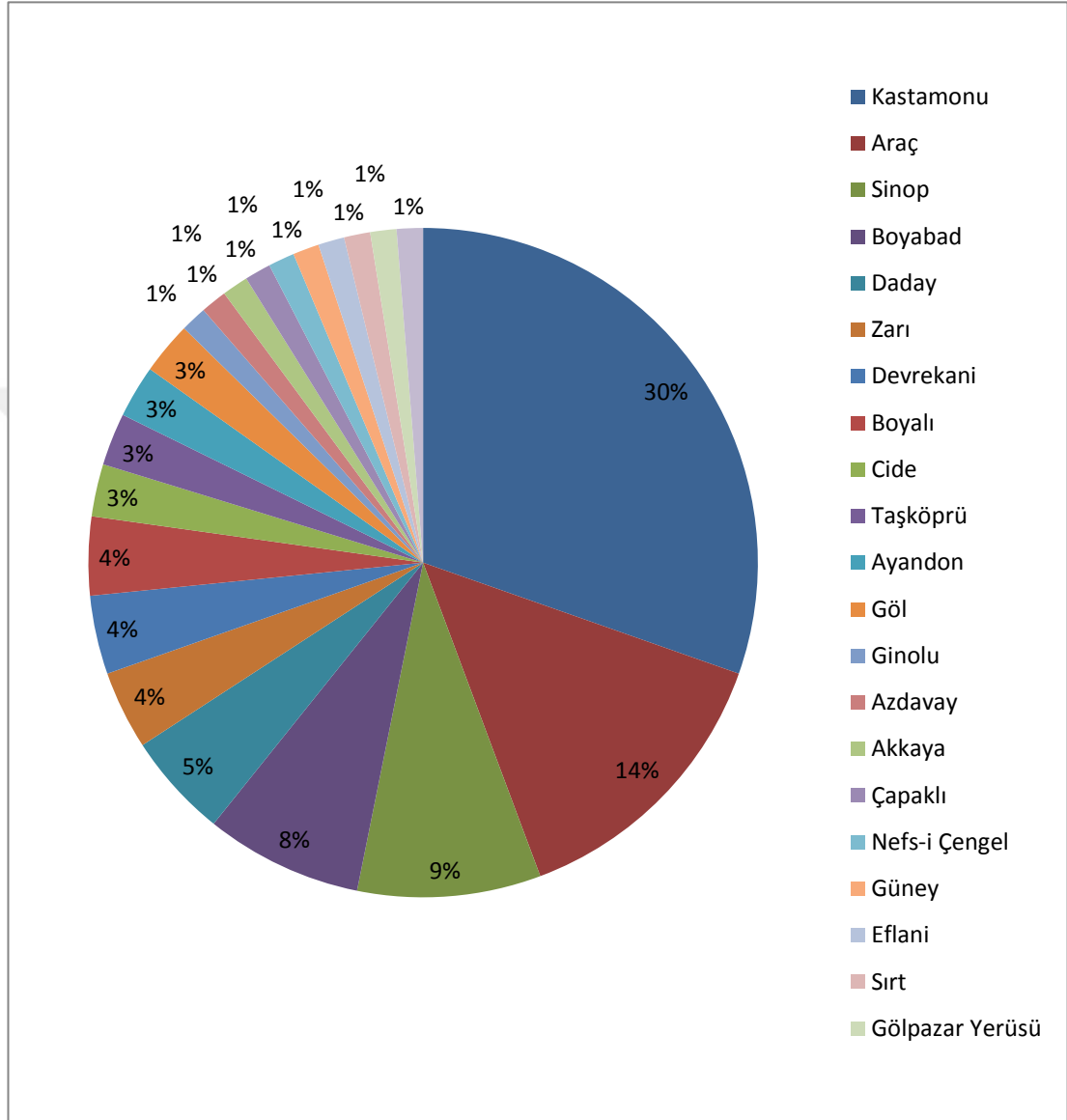
Şekil 4

I Numaralı Defterdeki Hükümlerin İdari Dağılımları

I numaralı defterde yer alan Kastamonu özelinde 64 hüküm incelendiğinde Divan’a intikal eden anlaşmazlıklarda 21 hüküm Kastamonu merkez kazasından gelmiştir. Diğer kazalardan gelen şikâyetlere cevaben yazılan hükümlere göre Kastamonu merkez kazasından gelen şikâyetlerin sayısının yüksek olmasının sebebi merkez kaza nüfusunun diğer kazalara nisbeten fazla olmasından kaynaklı olabileceği kanaatindeyiz. 9 hükümde ise Boyabad kazasından şikâyetlerin geldiği ve Divan’ın buradan gelen anlaşmazlıkları çözüme kavuşturduğu anlaşılmaktadır.

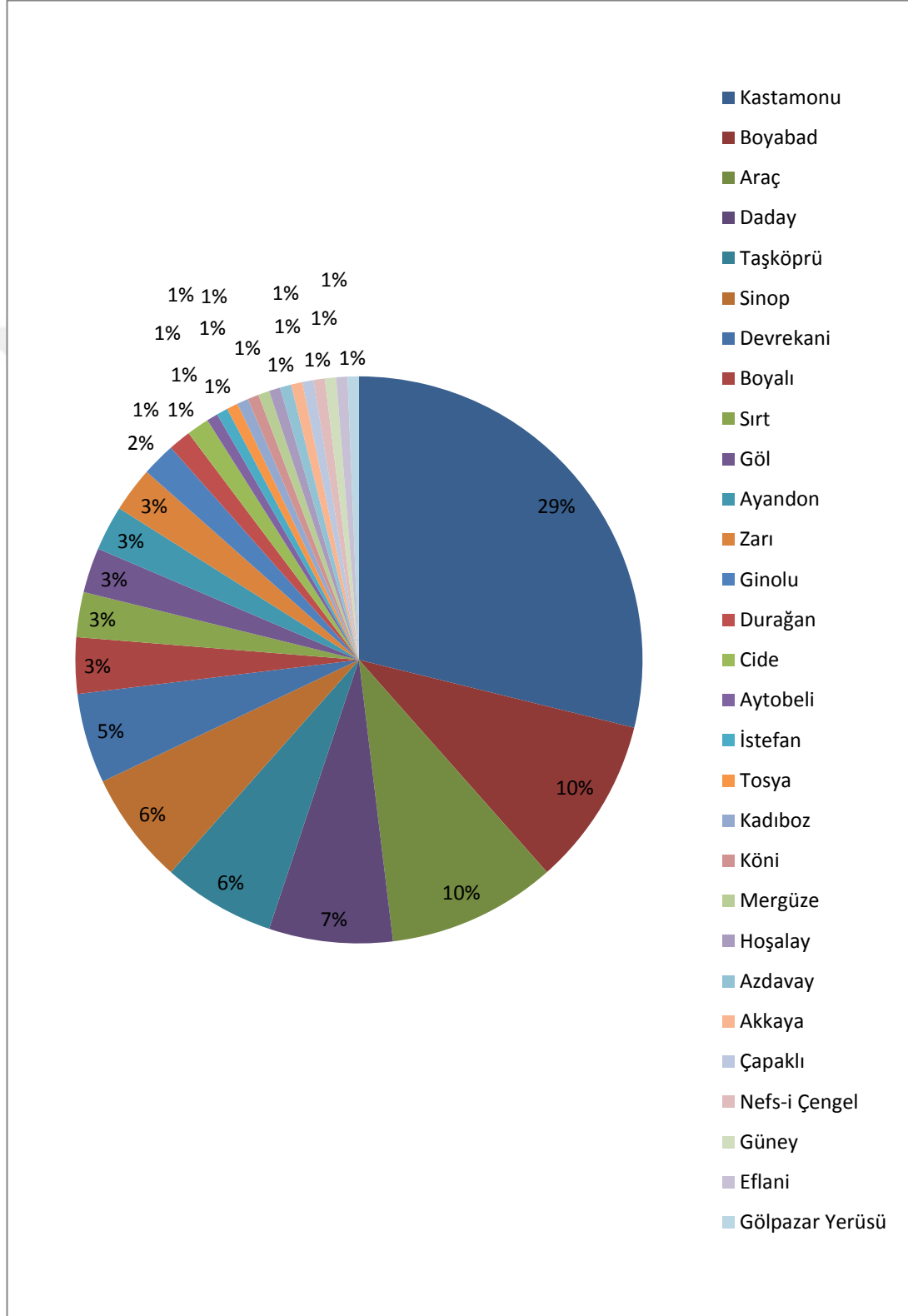
Şekil 5

II Numaralı Defterdeki Hükümlerin İdari Dağılımları

II numaralı defterde tespit edilen 69 hükümden Kastamonu merkez kazasından gelen 24 adet ihtilaflı sorunlara hükümler yazıldığı anlaşılmaktadır. Buna göre Kastamonu merkez kazasından gelen hükümlerin oranı %30'luk bir paya sahiptir. I numaralı defterden farklı olarak II numaralı defterde ise ikinci sırayı %14'lük bir oran ve 11 adet hüküm sayısı ile Araç Kazası almaktadır. Üçüncü sırada ise 7 adet şikâyet konusuyla Sinop Kazası yer almaktadır.

Şekil 6

I ve II Numaralı Anadolu Ahkâm Defterleri'ne Göre Kastamonu Sancağında Hükümlerin İdari Olarak Toplam Dağılımı

İncelenen bu iki defterden elde edilen verilere göre en çok şikâyet gönderilen yer %29'luk oranla (45 hüküm) Kastamonu merkez kazasıdır. Araç ve Boyabad kazaları %10'ar oranla ikinci sırada gelmektedir. Daday'dan 11, Taşköprü ve Sinop'tan ise Divan'a 10'ar şikâyet ulaşmıştır. Kastamonu merkez kazasından gelen şikâyet konuları genel olarak arazi anlaşmazlıkları, alacak-verecek anlaşmazlıkları, hırsızlık, gasp, cinayet gibi sorunlarda yaşanan sorunları ihtiva etmektedir.

2.2 Kastamonu Örneğinde Şikâyetlerin Çözümü

Divan kendisine iletilen şikâyetlere çözümler üreterek hükümler vermekteydi. Bu hükümlerde şikâyet konu olan haksızlıkların giderilmesi veya düzeltilmesi üzerinden durulmaktaydı. Kastamonu özelinde genel olarak kadılara gönderilen bu hükümler şer'î bir meseleyi ilgilendiriyorsa kadının bu soruna karşı çözüm üretmesi istenmekteydi. Zira şikâyet konusunun kadının kendi kaza idaresinde meskûn birisi tarafından yapıldığı dikkate alınarak onun meseleye olan vukufiyeti ve meselenin iç yüzünü bilme ihtimali bulunmaktadır. Bazı hükümler ise hem kadıyı hem de örfî idareyi ilgilendirebilmekteydi. Bunun nedeni ise meselenin veya şikâyetçinin veya şikâyet edilenin idari otorite silsilesini ilgilendirmesidir. İncalcık eşkıyalık hareketlerini buna örnek olarak vermektedir.¹²⁶

Dîvân-ı Hümâyûn'da örfî hukuku ilgilendiren konular vezîriâzam ve onun tayin ettiği kişiler tarafından görülürken, şer'î meseleler kazaskerlerin sorumluluğundaydı.¹²⁷ Divan şikâyetlerin çözümünde tarafların duruşmaya katılmasını talep edebilirdi. Bunun yanı sıra şikâyet konusunun çözümü için olayın mahalline sevk etme, zabıt ve mübaşir marifetiyle Divan'a getirtme kararları da çıkabilmekteydi. Divan'ın çözüm yöntemini belirlemesinde şikâyetin muhtevası ve önemi, tarafların toplumsal sınıf içerisindeki statüleri etken olan sebeplerdendir.¹²⁸

Ancak yerel mahkemeye havale edilen meselelerin sonucunun ne olduğu hükümlerden anlaşılmamaktadır. Bu anlamda yerel mahkeme sicilleri ile şikâyet

¹²⁶ İncalcık, Osmanlı'da Devlet, Hukuk ve Adâlet, s. 51, 54.

¹²⁷ İpşirli, "Kazasker", s. 140-143.

¹²⁸ Tuğluca, a.g.e, s. 36-39.

defterlerinin karşılaştırmalı incelemelerine yönelik yapılacak çalışmalar bu türden davaların neticesine dair bir sonuca ulaşmayı kolaylaştıracaktır.

2.2.1 Hükümlerin Muhatapları

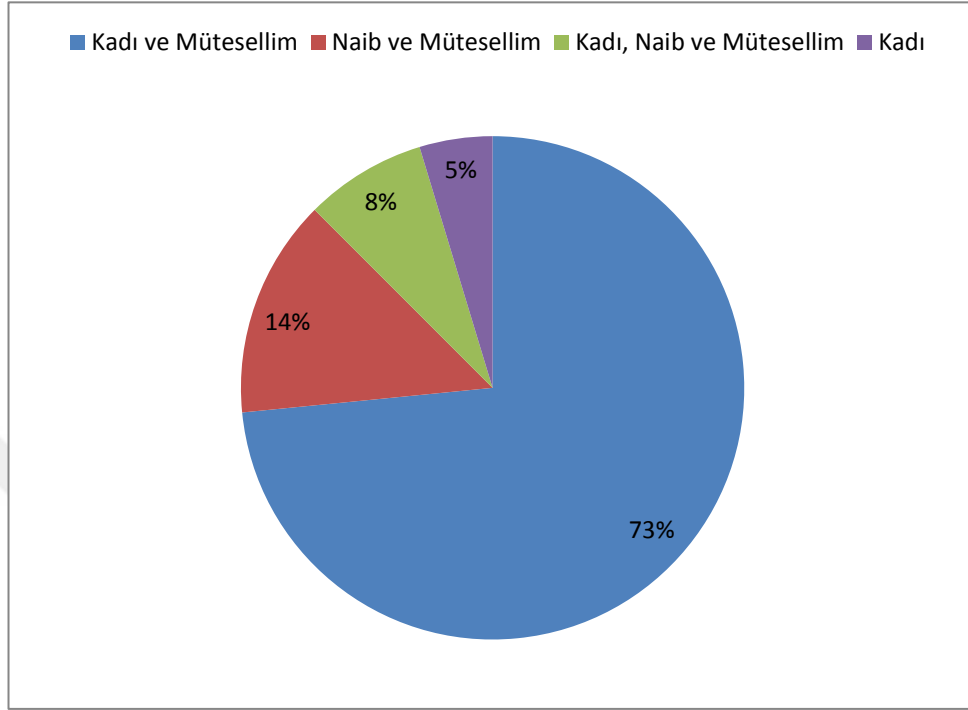
Dîvân-ı Hümâyûn'un muhatap aldığı yöneticilerin başında kadılar ve mütesellimler gelmektedir. Bu durum merkezin muhatap aldığı kadı ve mütesellimlere ortak gönderilen hükümlerden anlaşılmaktadır. Aşağıdaki grafikler merkezin şikâyetler karşısında yerel yetkililerden en çok kimlere sorumluluk yüklediğini göstermektedir. Elbette bu durum merkeze gönderilen şikâyetlerin içeriği ve sorunun çözümü yönünde yetkili olacak kişileri nitelendirmesi bakımında da önemlidir. Aşağıdaki grafikler hükümlerin birlikte gönderildiği yetkililerden oluşmaktadır.

Örneğin; *Boyabad kazası naibine ve Kastamonu sancağı mütesellimine hüküm ki, Taşköprü kadılarına ve Kastamonu sancağı mütesellimine hüküm ki, Kastamonu Kadısına ve Boyabad kazası Naibine ve Kastamonu sancağı mütesellimine hüküm ki* şeklinde yazılan bir hüküm, kadıya, naib ve mütesellime gönderildiği için birlikte gönderilen yöneticiler olarak ifade edilmiştir. Yine bazı hükümler “...kadısına, ...kazası naibine, ...muhassıllığına, ...kazası naibine ve kadılarına, ...kadısına ve sancağı mütesellimine, ...sancağı mütesellimine” şeklinde isimsiz yazılmıştır. Doğrudan isme hitap 2 hükümde tespit edilmiştir.¹²⁹

¹²⁹ A.DVNS.AHKA.d:1, 20/164 ve 67/601.

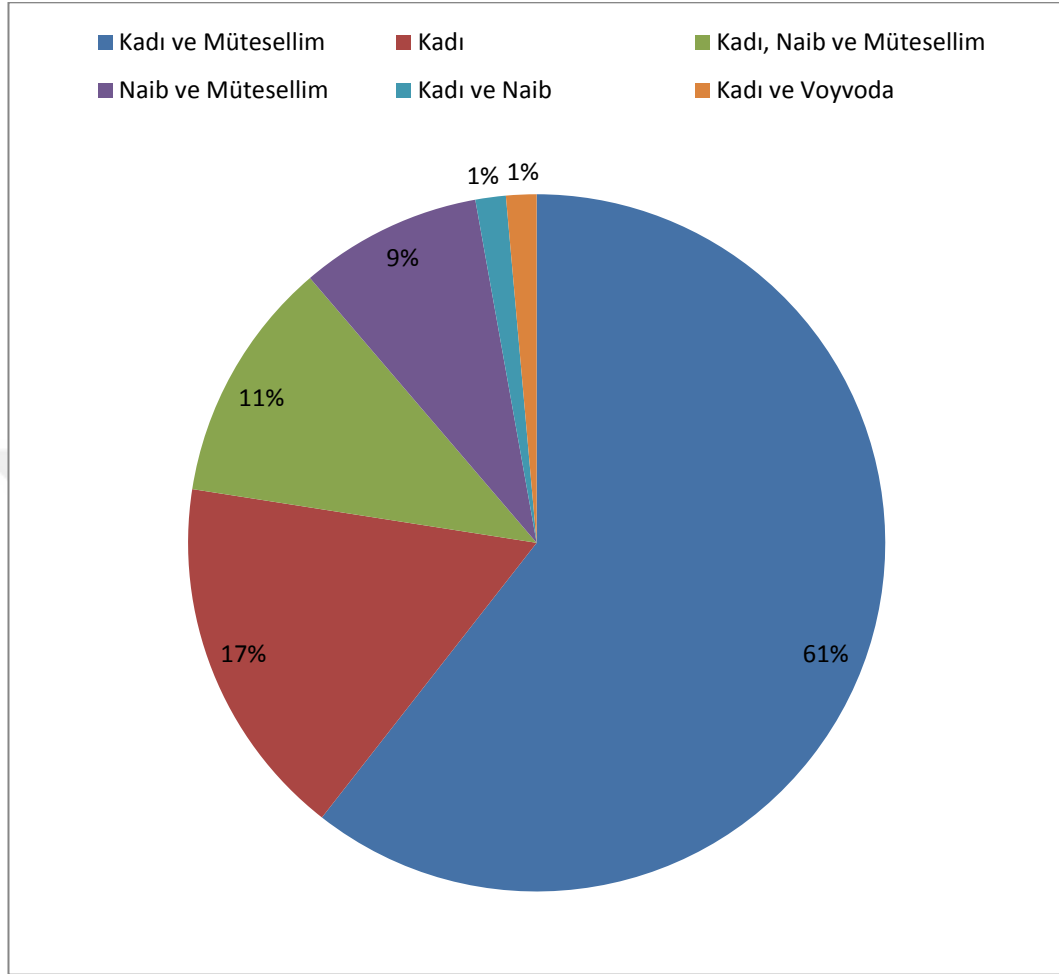
Şekil 7

I Numaralı Anadolu Ahkâm Defteri'nde Merkezin Muhatap Aldığı Yöneticiler

I Numaralı Anadolu Ahkâm Defteri'nde bulunan 64 hükümden 47 adet hüküm diğer muhataplara nisbeten %73 oranıyla hem kadıya hem de mütesellime gönderilmiştir. Sancakta yer alan ehl-i örfün amiri olan sancakbeyi veya mütesellim ile şer'î meselelerin yetkili hâkimi olan kadıya gönderilmiştir. Grafikten de anlaşılacağı üzere hem örfü hem de şeriati ilgilendiren meseleler bir hayli fazladır. Diğer taraftan Kastamonu sancağına bağlı bulunan kazalarda kadıların kendi kazalarına bağlı bulunan nahiyelere görevlendirdiği yardımcıları olan naibler de burada şer'î kanunun icracısıdır. İncelediğimiz defterde Kastamonu sancağına bağlı bulunan nahiyelerin naiblerinin ve müteselliminin beraber muhatap alındığı hüküm sayısı 9'dur. Deftere göre oranı ise %14'tür. Öte yandan Kastamonu sancağına bağlı kaza kadıları, naibleri ve müteselliminin birlikte muhatap alındığı hüküm sayısı ise 5'tir. Buradan anlaşıldığı üzere hüküm sadece bir yeri ilgilendirmemekte sorunun çıktığı nahiyeyi, kazayı ve sancağı da ilgilendirmektedir. Son olarak 3 adet hükümde muhatap sadece kaza kadısıdır.

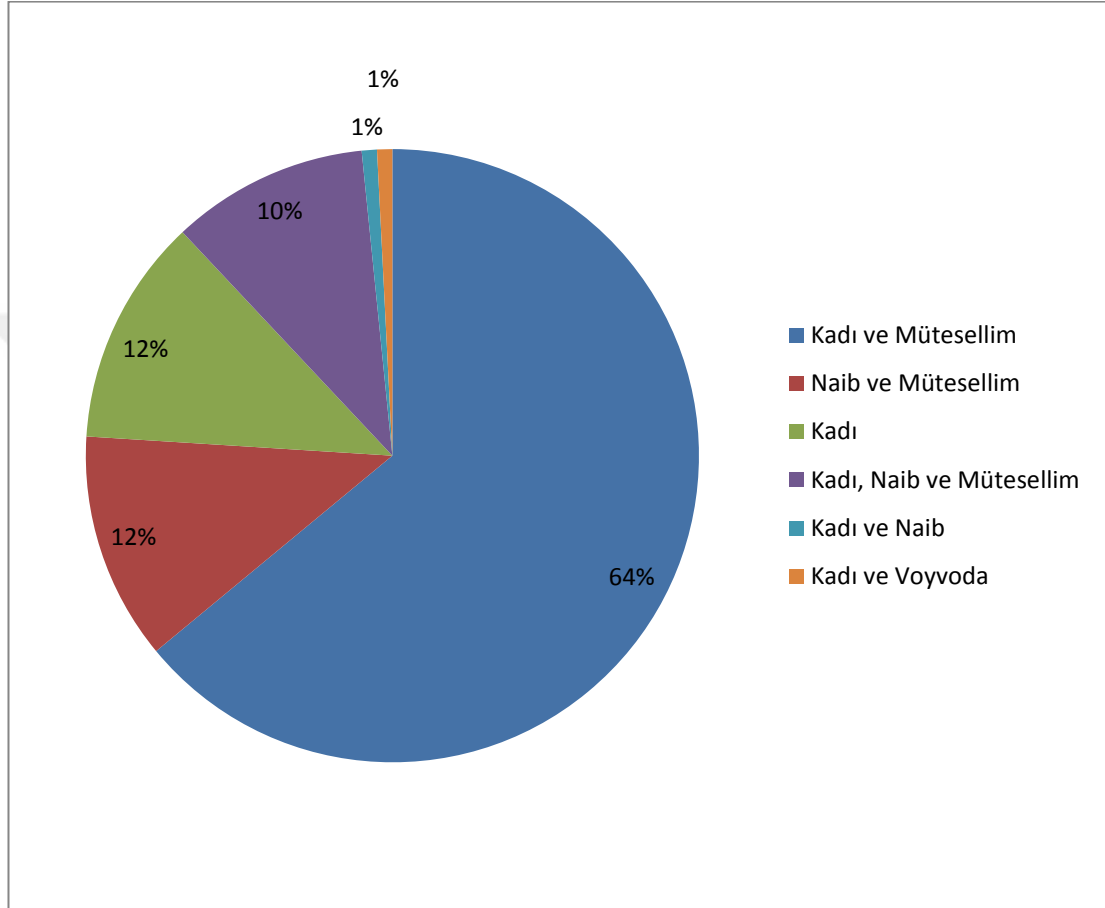
Şekil 8

II Numaralı Anadolu Ahkâm Defteri 'nde Merkezin Muhatap Aldığı Yöneticiler

69 hüküm bulunan II numaralı defterde ise 43 adet hükümde kadı ve mütesellimin bereber muhatap alındığı tespit edilmiş olup bu %61'lik oranla en büyük paya sahiptir. I numaralı deftere nispeten II numaralı defterde sadece kadıyı ilgilendiren meselede anlaşmazlığın ortaya çıktığı kazanın kadısına gönderilen hükmün sayısı ise 12'dir. 8 hükümde kadı, naib ve mütesellime hükümler gönderilerek sorunun hem örfi hem de şer'î olduğu anlaşılmaktadır. Naib ve mütesellimin muhatap alındığı hüküm sayısı 6'dır. Kadı ve naibin beraber muhatap alındığı hüküm sayısı 1 adet olmakla birlikte kadı ve voyvodanın beraber muhatap alınması yine 1 hükümde yer almaktadır.

Şekil 9

I ve II Numaralı Anadolu Ahkâm Defterleri'nde Merkezin Muhatap Aldığı Yöneticiler

Kastamonu örneğinde en fazla örfî meseleler şikâyet konusu olmuştur. Bu minvalde sadece kadılara gönderilen şer'î meselelerin mahalline havale edilme oranı da hükümlerin muhatapları açısından değerlendirildiğinde anlaşılır olmaktadır. Diğer taraftan hem kadılara hem de mütesellimlere gönderilen hükümlerin oranı oldukça yüksek bir orana tekabül etmektedir. Bunu da kadıların şikâyet mekanizmasının son halkasını teşkil etmesiyle izah etmek mümkündür. Zira Dîvân-ı Hümâyûn'a başvurarak davasının çözümü hususunda hakkını alan bir şikâyetçi, bulunduğu yerin kadısına giderek Divan'dan çıkan hükmü sicil defterine kaydettirir ve böylece kayıt işleminin ardından hükmün uygulanmasından kadı ve diğer ehl-i örf sorumlu olurdu.

Kadılar, ehl-i örfün de desteğiyle hükümde ne yapması isteniyorsa onu uygulayarak şikâyet mekanizmasının son aşamasını tatbik etmiş olurdu.¹³⁰

Netice itibariyle şikâyetçiler kadının verdiği bir hükmü beğenmeyerek başvurabilmekte veya verilen hükmün gereğin yerine getirilmediğinde şikâyet edebilmekteydi. Hakkın teslim edilmesi için konunun içeriğine göre hüküm verilmekteydi. Konu şer'î ise genellikle mahalline yani şikâyetin gönderildiği kazanın kadısına göndererek davanın yeniden ele alınması istenirdi.¹³¹

2.2.2 Kastamonu Örneğinde Şikâyetlerin Çözüm Yolları

Divan'a intikâl eden şikâyetlerin hangi yöntemlerle çözüldüğü aşağıdaki grafikte gösterilmektedir. Buna göre şikâyetlerin çözülmesinde çoğunlukla Divan etkin rol oynamıştır. Bu da örfî meselelerin fazlalığına işaret etmektedir.

İncelenen hükümlerde reayanın toprak tasarruf hakkına müdahale edilmesi, aile ve üçüncü şahıslarla ilgili problemleri, görevlilerin fazla ve haksız vergi talepleri, askerî zümre ile yaşadıkları sorunları ve eşkıya ve mütegalibenin faaliyetlerinden gördükleri zararlar nedeniyle şikâyetlerde bulundukları tespit edilmiştir. Askerîlerin de reaya ile benzer sorunlar yaşadıkları ve reyadan da şikâyetçi oldukları tespit edilmiştir. Reaya ve askerîlerin birbirleriyle yaşadıkları problemlerin çözümünde kanunların, defterlerin ve geçmişteki uygulamaların dikkate alınarak meselelerin çözüme ulaştırıldığı görülmüştür.¹³² Reayanın birbirleri ile olan anlaşmazlıklarında Dîvân-ı Hümâyûn'da verilen karar, mahkemede şer'le görülmesi yönünde olmuştur.¹³³ Reayanın kendi sınıfından kimselerle olan anlaşmazlıklarının merkeze bildirilmesi ve şikâyet edilmesinin, kadının konuya yaklaşımı, çözüm getirememesi ya da padişahın kanun koyan ve yargılayan en büyük otorite sahibi olarak görülmesiyle ilgili olduğunu söylemek mümkündür. Dîvân-ı Hümâyûn'un kadıya, naibe ve mütesellimlere gönderdiği hükümlerde konunun çözümü için müracaat

¹³⁰ Tuğluca, a.g.e, s. 84.85.

¹³¹ İnalcık, Osmanlı'da Devlet, Hukuk ve Adâlet, s. 51, 52.

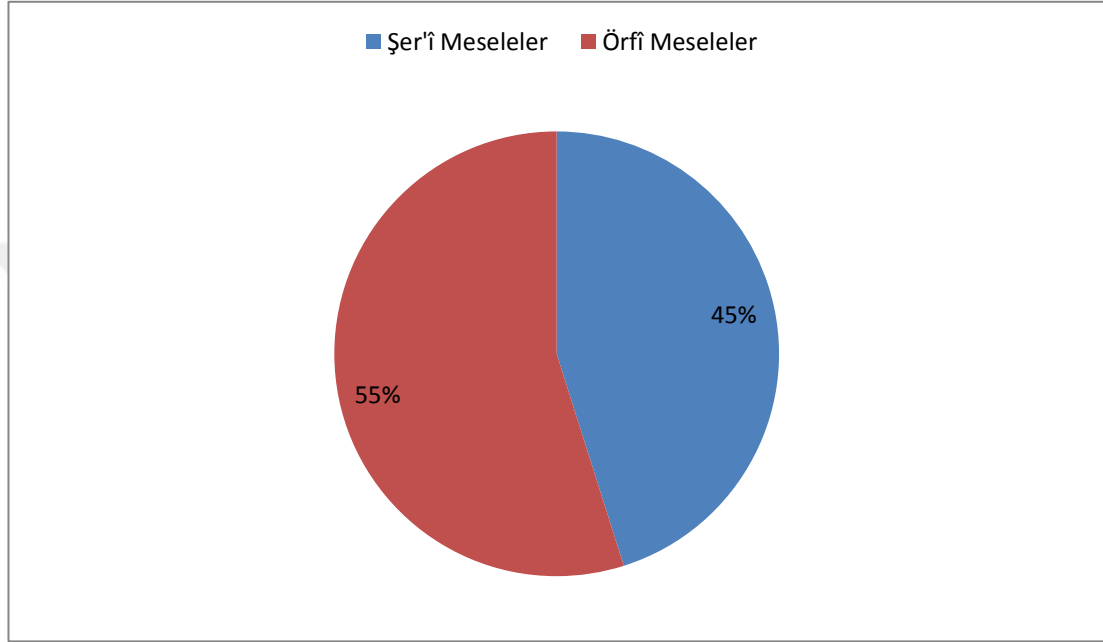
¹³² Örnekler için bkz. A.DVNS.AHKA.d:1, 141/1207, 6/42, 20/164,75/664, 100/864, 215//918; A.DVNS.AHKA.d:2, 46/395, 30/25, 126/1116,88/779.

¹³³ Örnekler için bkz. A.DVNS.AHKA.d:1, 17/141,58/523, 95/825, 111/953, 122/1047, 130/1111, 132/1128, 132/1129, 132/1132, 137/1178, 143/1232; A.DVNS.AHKA.d:2, 5/32, 36/310, 46/391, 83/732, 104/919, 123/1087, 127/1125, 127/1128.

ettiği defterler, kurum ya da kanunları vurgulaması hukukun uygulanmasına dikkat çekmek ve hükmün meşruluğunu ifade etmek için önemlidir.¹³⁴

Şekil 10

Şikayetlerin Çözüm Yolu (Şer'i veya Örfi)

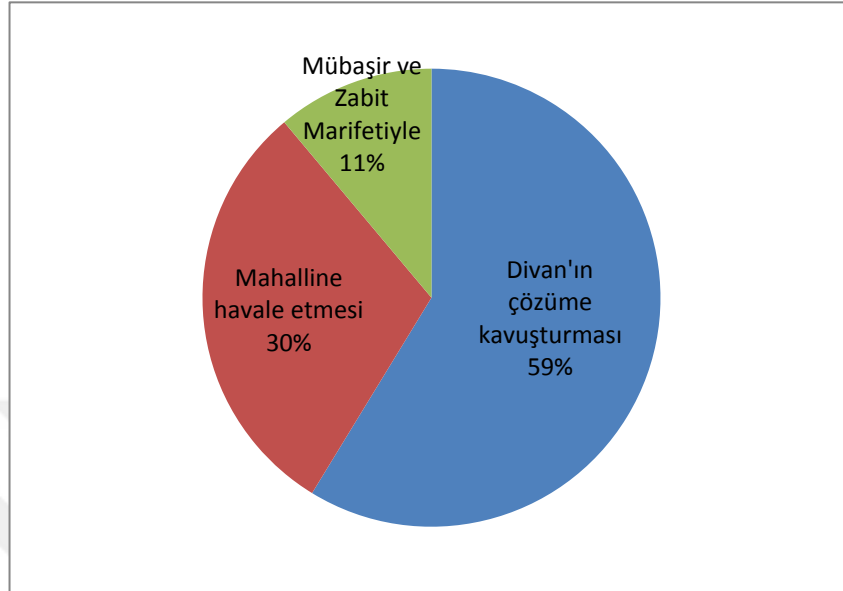
Tespit ettiğimiz 133 hükmün içinden 60 tanesi %45 oranıyla şer'i, 73 tanesi ise %55 oranıyla örfi kanuna göre verilmiştir.

Neticede incelenen belgelerde şikâyetlerini bildirerek yaşadıkları sorunların çözümünü talep eden reayanın ve ehl-i örfün kanuna, defterlere ve kadime vurgu yapması önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla beraber çözüm yollarından birisi mahalline sevk edilerek şer'i olarak meselenin yeniden görülmesi üzerinedir.

¹³⁴ Örnekler için bkz. A.DVNS.AHKA.d:1, 67/601, 122/1047, 133/1137; A.DVNS.AHKA.d:2, 3/14, 27/236, 32/275, 62/538.

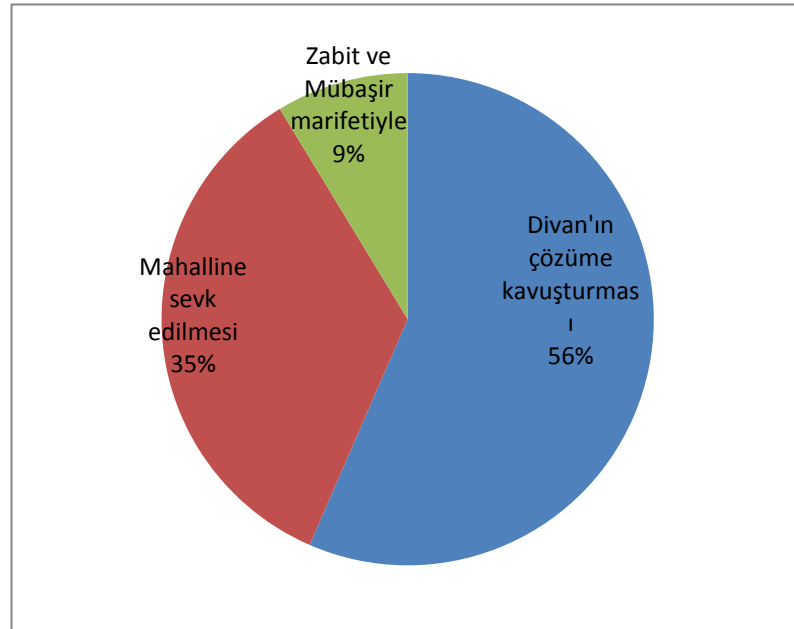
Şekil 11

I Numaralı Anadolu Ahkâm Defteri'ndeki Şikâyetlerin Çözüm Yolları

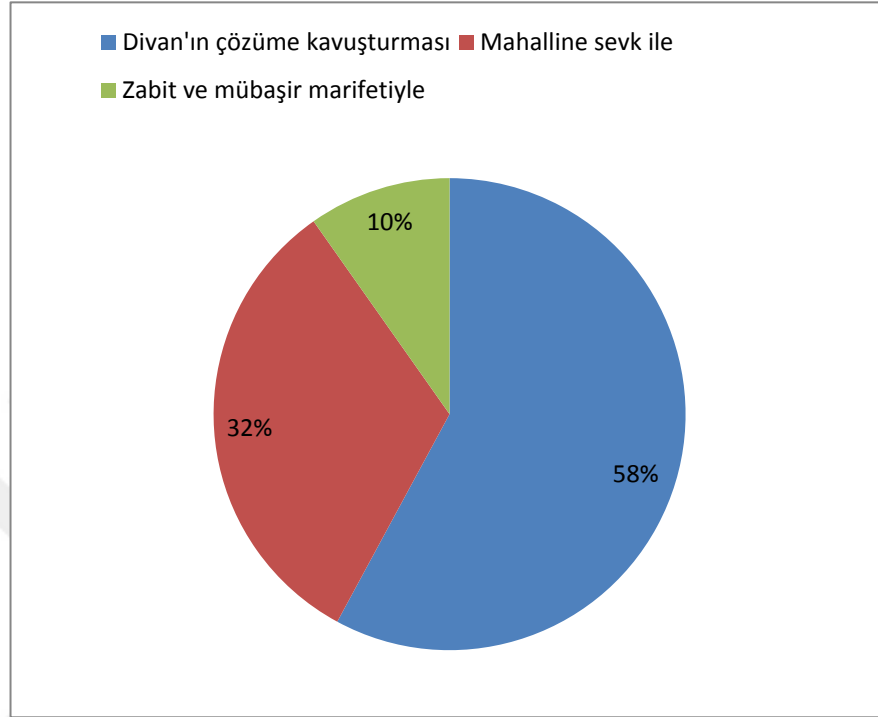
Şekil 12

II Numaralı Anadolu Ahkâm Defteri'ndeki Şikâyetlerin Çözüm Yolları

Şekil 13

I ve II Numaralı Anadolu Ahkâm Defterleri'ndeki Şikâyetlerin Çözüm Yolları

Divan'a bir şikâyet geldiğinde şikâyetle ilgili defter serileri de inceleniyordu. Örneğin verilen hükümlerde şikâyet binaen ruznamçe defterleriyle icmal ve mufassal defterlere bakılması gerektiği vurgulanmıştır.¹³⁵ Divan sorunları kendisi çözerken yargılamayı gerektirmeyecek örfle ilgili konularda bu yöntemi tercih ediyordu.¹³⁶ Defter serileri incelendiğinde başvuru yapan kişinin haklı veya haksız olduğuna dair karar, defter eminleri tarafından arz ediliyordu.¹³⁷ Şikâyetçilerin ellerinde bulunan berat, hüccet, temessük, fetva ve senet gibi iddialarında haklı olup olmadıklarına yönelik belgeler incelendikten sonra Divan bir karara varmaktaydı.¹³⁸ Buna göre I Numaralı Anadolu Ahkâm Defterleri'ne göre Kastamonu sancağında 1742-1743 yılları arasında 64 adet hükmün içinde % 33 gibi bir oranla, II numaralı defterde ise 69 adet hükümden %29 oranıyla, her iki defterde toplamda 133 hükümde %31'lik bir oranla Divan'ın çeşitli defter serilerine başvurduğu anlaşılmaktadır.

¹³⁵ A.DVNS.AHKA.d:1, 5/7; A.DVNS.AHKA.d:1, 14/42; A.DVNS.AHKA.d:1, 42/164.

¹³⁶ Tuğluca, a.g.e, s. 37.

¹³⁷ A.DVNS.AHKA.d:1, 42/164 "...defter emini olan Halil Şerif dâme mecduhu arz eylemeğin arzı mucibince amel olunmak için yazılmıştır...". Bkz. A.DVNS.AHKA.d:1, 76/327, 215/918, d: 2, 8/34; 9/36; 99/438.

¹³⁸ A.DVNS.AHKA.d:2, 121/538, 159/704.

Eğer Divan tarafından yapılan incelemeler neticesinde bir karar alınamaz ise şikâyetin tekrar o bölgenin kadısı tarafından görülmesi istenilebilmekteydi. Kadılar sürecin devamında rol oynamaktaydı. Kişinin veya kişilerin şikâyetinde davanın mahalline sevk edilmesini gerektiren bir neden ise kişinin elinde haklılığını kanıtlayacak bir belge olmaması veya defterhanede konu ile alakalı bir belge bulunmamasıdır. Şikâyetler bu şekilde yerelde şer'î ve kanun üzere çözüme kavuşuyordu.¹³⁹ Kastamonu sancağında şikâyetlerin tekrar yerel mahkemeye yani mahalline havale edilmesinin oranı %32'dir.

Mübaşir ve zabıt marifetiyle Divan'a getirme yöntemi ise fazla uygulanan bir yöntem olmamasına karşın %10'luk bir oran ile azımsanamayacak bir paya sahiptir. Özellikle sorunun çözümünün taşrada çözülmesinin imkânı olmayan şikâyetlerde Divan tarafından zabıt ve mübaşir gönderilmektedir. Zabıt ve mübaşirler marifetiyle sorunun şer'î olarak sonuca ulaşılması beklenirdi. Zabıt ve mübaşir marifetiyle şikâyetlerin çözümünün istenmesi ile ilgili her iki defterde toplamda 13 hüküm bulunmaktadır. Bu hükümlerin konuları ise genellikle miras anlaşmazlıkları, gasp, darp, hırsızlık, cinayet ve eşkıyalık gibi sosyal hayatın güvenliğini tehdit edici suçlardır.

¹³⁹ Tuğluca, a.g.e, s. 39.

3. I VE II NUMARALI ANADOLU AHKÂM DEFTERLERİNE GÖRE KASTAMONU'DA ŞİKÂYET KONULARI VE TARAFLAR

Çalışmanın bu bölümünde incelenen defterlerden Kastamonu'daki şikâyet mekanizmasının işleyişi neticesinde Dîvân-ı Hümâyûn tarafından gönderilen hükümlerde yer alan şikâyet konuları ve taraflar değerlendirilecektir. Bu bağlamda Kastamonu özelinde 1742-1743 yıllarında şikâyet hakkını kullanarak Dîvân-ı Hümâyûn'a başvuran kişilerin kimler olduğu, hangi konuların şikâyet edildiği ve tarafların şikâyet etme oranları tespit edilecektir.

3.1 Taraflar

Osmanlı Devleti'nde sosyal tabakalaşma askerî ve reâyâ olarak iki temel unsurdan oluşmaktadır. Anâsır-ı erbaa (dört unsur) ve erkân-ı erbaa (dört rükün) olarak da sınıflandırılan bu sosyal tabaka; askerler, ulema, tüccar-esnaf ve köylü çiftçilerden müteşekkil reayadan oluşmaktadır. Ulemanın da içinde bulunduğu askerî sınıf, yönetici olarak tesmiye edilirken bu sınıf; kalemiye (bürokrasi), ehl-i kılıç (seyfiye, idareci, asker) ve ilmiye sınıfından müteşekkildir. Vergi vermekle mükellef reaya ise çiftçi köylüler, konar-göçerler, zanaat erbabı, tüccar ve hizmet sektöründen oluşmaktaydı. Bir kimse padişah beratıyla askerîden olabilmekteydi.¹⁴⁰

Ekonomisi ziraate dayanan devletin bu işle uğraşan kesimi köylüler yani çiftçilerdir. Bu sebeple çiftçiler devlet için önemli bir yere sahipti.¹⁴¹ Köylülerin en önemli işi devletin mülkü olan toprakları ekip biçmek ve vergisini de ödemektir.¹⁴² Devlet vergilendirmede kanunilik ilkesine büyük önem veriyordu. Hem şariat hem de örfe göre düzenlenen vergide kanunilik ilkesine önemli ölçüde uyulduğu görülmüştür. Böylece vergi yükümlüsü reaya ile vergi tahsildarı olan kişiler arasındaki

¹⁴⁰ Mehmet Öz, “Osmanlılar (Sosyal Hayat)”, TDV İslam Ansiklopedisi, C: XXXIII, İstanbul 2007, s. 532-538.

¹⁴¹ Maden, a.g.t, s. 55.

¹⁴² İlker Gündoğdu, “Trabzon Ahkâm Defterleri'ne Göre 19. Yüzyılda Giresun Kazası'nın İktisadi ve Sosyal Durumu”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İstanbul 2020, s. 95.

anlaşmazlıkların önüne geçilmiş olunuyordu.¹⁴³ Köylü, ekip biçtiği toprağın miktarına göre çift-resmi ödemekteydi. Köylü, çift resmi ödeyebilecek olanlar, yarım çift ödeyebilecekler, yoksul evli köylü (bennak), bekâr köylü vergileri olarak sınıflandırılmıştır. Bundan başka tütün resmi, dönüm resmi gibi vergilerin de tahsilatı yapıldı.¹⁴⁴ Ayrıca öşür denilen ekilip biçilen tarladan, bağ, bahçe ve kovanın mahsulünden de şer'î vergi alınmaktaydı. Bu vergiler devletin taşradaki temsilcisi olan sipahilere yapılmaktadır.¹⁴⁵

Aşağıdaki grafik 1742 ve 1743 yılları arasında Kastamonu'da yer alan toplumsal grupların birbirlerini şikâyet etme oranını göstermektedir. Osmanlı tebaası olan ve vergisini ödemekle mükellef olan halkın kendi içlerindeki ihtilafları yani reayanın-reayayı şikâyeti; reayanın yönetici kesim olarak adlandırılan askerî sınıf mensupları ile olan anlaşmazlıkları da reayanın-askerîyi ve yahut askerî sınıf mensuplarının reayadan şikâyetleri ve yönetici kesimin kendi sınıfları içine mensup olan kişilerle olan anlaşmazlıklarında askerînin-askerîyi şikâyet etmesi olarak tabir edilmiştir ve bu kesimlerin hükümler içerisinde yer almakta olduğu görülmüştür. Böylesi durumlarda bu hükümler her iki tarafta da değerlendirilmiştir.

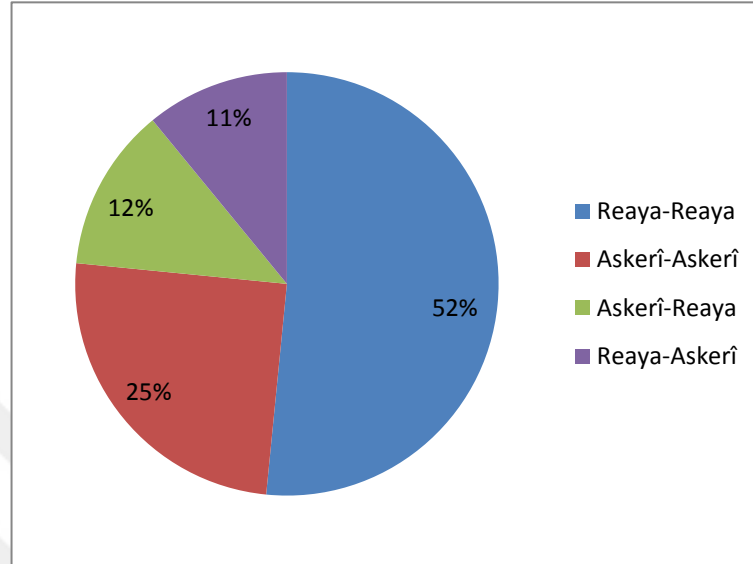
¹⁴³ Yılmaz Yurtseven, “Klasik Dönem Osmanlı Devleti’nde Vergi Adaleti”, **I. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri**, C:I, İstanbul, 21-22 Aralık 2012, s. 158.

¹⁴⁴ Halil İncik, **Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1300-1600)**, Eren Yayınları, C:I, İstanbul 2000, s.177.

¹⁴⁵ Halaçoğlu, a.g.e, s. 110.

Şekil 14

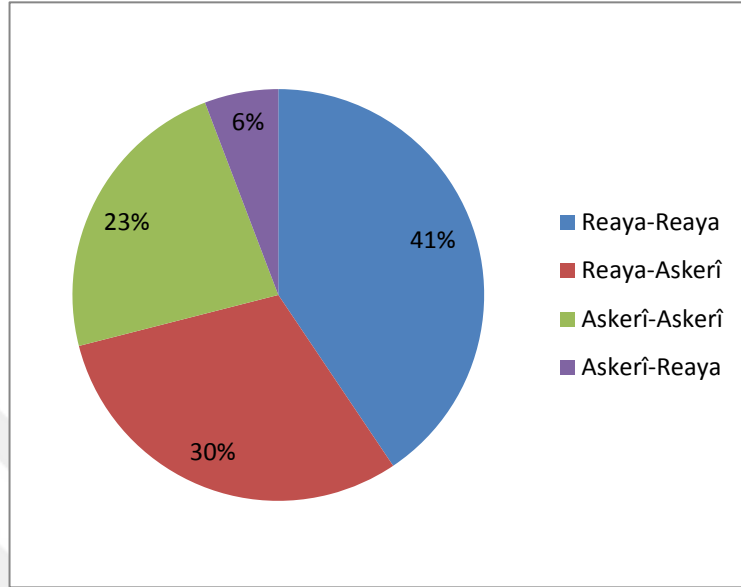
I Numaralı Anadolu Ahkâm Defterleri'nde Şikâyet Eden ve Edilenlerin Kimliği

İncelenen I numaralı defterde bulunan 64 adet hükmün içinde 33 adet hüküm de reayanın reayayı şikâyet ettiği ve aynı grup içerisinde anlaşmazlık yaşandığı anlaşılmaktadır. Defterde %25'lik paya sahip olan (yine aynı sınıf mensuplarının birbirinden şikâyetçi olduğu) askerînin yine askerî sınıf mensubundan şikâyetçi olması ise 16 hükümde karşımıza çıkmaktadır. Askerî sınıf mensuplarının reayadan şikâyetçi olduğu hüküm sayısı ise 8'dir. Son olarak %11'lik bir oran ile 7 hüküm de reayanın askerîden şikâyetçi olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 15

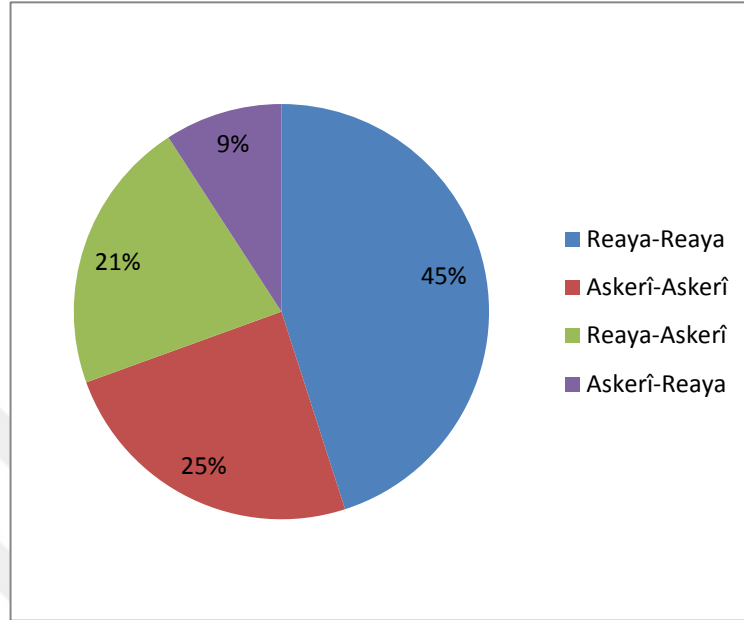
II Numaralı Anadolu Ahkâm Defterleri'nde Şikâyet Eden ve Edilenlerin Kimliği

II numaralı defterde ise 69 hükümden %41 oran ile 28 hükümde reayanın reayayı şikâyet ettiği görülmektedir. İkinci sırada ise %30'luk bir oran ile 21 hükümde reayanın askeri sınıfı şikâyet ettiği meseleler yer almaktadır. Üçüncü sırayı ise %23 gibi bir oran ile 16 hükümde askerî sınıf mensuplarının kendi aralarındaki ihtilafli meselelerde taraf olmuşlardır. Son olarak %6 oran ile 4 hükümde askerî kesimin reayadan şikâyetçi olduğu gözlemlenmiştir.

Şekil 16

I ve II Numaralı Anadolu Ahkâm Defterleri'nde Şikâyet Eden ve Edilenlerin Kimliği

Her iki defterde ise toplamda bulunan 133 hükümden %45 gibi yüksek bir oranda reayanın reayadan şikâyetçi olduğu tespit edilmiştir. %25'lik oran ile ikinci sırada yer alan askerî sınıf mensuplarının kendi içlerindeki ihtilaflı meseleleri Divan'a intikal etmiştir. 28 hüküm de ise %21 oranla reyanın askerîden şikâyetçi olduğu anlaşılmaktadır. Son olarak %9 oran ile 12 hükümde de askerî kesimin reaya kesiminden şikâyetçi olduğu II numaralı defterdeki hükümlerden yola çıkarak tespit edilmiştir. Netice itibariyle Kastamonu özelinde şikâyetlerde taraf olanlar değerlendirilğinde askerînin reaya üzerinde büyük bir baskı kurmadığı veya kendilerinden şikâyet edilecek çok mesele olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak burada reyanın askerîlere yönelik şikâyetlerinin ne kadarını merkeze intikal ettirdiği de başka bir sorundur.

1742-1743 yılları arasında Kastamonu'da şikâyet hakkını en sık kullanan kesim reayadır. Reayaların en çok şikâyet ettiği kesim ise yine reaya olmuştur. Reyanın reayayı en fazla şikâyet ettiği konular sırasıyla mülk arazi anlaşmazlıkları, miras anlaşmazlıkları, gasp (mülk-para), darp, hırsızlık, cinayet, alacak-verecek meseleleri ile eşkıyalar ve zulümdür. Arazi gasbına karışan kişiler genellikle, sipahiler, aile bireyleri, sahte belge ibraz edenler ve güç sahibi ağalar ve ayanlar olmuştur.

Reayanın askerîleri en fazla şikâyet ettiği konular, zulüm, alacak-verecek anlaşmazlığı, arazi gasbı ve miras gibi hususlardır.

İncelenen hükümlerde askerîlerin kendi arasındaki şikâyet konuları mirî araziye ve vergiye müdahale, arazi gasbı ve alacak-verecek anlaşmazlıklarıdır. Askerîlerin kendi aralarındaki anlaşmazlıklarını çözecek mercii ise Dîvân-ı Hümâyûn'dur. Ancak reayanın şikâyetlerini direkt olarak Dîvân-ı Hümâyûn'a iletme hakkı bulunmakla birlikte genellikle onlar önce taşrada bulunan yerel mahkemeye gider ve sorununun çözümüne dair bir yol arardı. Ancak orada bir sonuç elde edemez ise kesin sonuca ulaşabileceği Divan'a giderdi.¹⁴⁶

Askerîlerin reayayı en fazla şikâyet ettiği konular vergi, arazi (gasp, vergiye müdahale), vakıf (araziye, vakıf gelirine ve vakıf malına müdahale) ve alacak-verecek ihtilaflarıdır. Hükümleri incelediğimizde bu grupta en fazla şikâyete neden olan vergi ihtilafı öşür gibi ürün üzerinden alınan vergilerin reâyâdan talep edildiğinde vermemeleri üzerinedir.

İncelediğimiz defterlerde konar-göçerler hakkında iki (2) hüküm bulunmaktadır. Dini ve etnik açıdan çeşitlilik gösteren göçebeler, yaşam tarzları bakımından şehirli ve köylülerden ayrılırlar. Osmanlı coğrafyasında geniş bir alana yayılan göçebeler karmaşık bir sosyo-ekonomik yapı meydana getiriyordu.¹⁴⁷ Yörük ve Türkmenler Kastamonu'da bulunan göçebe halk olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁴⁸ Daşan Dağı Türkmenleri¹⁴⁹ ve Aral? Dağı Aşireti¹⁵⁰ hükümlerde konu edilen topluluklardır.

İncelen hükümlerde bölgede yaşayan kişilerin toplum içerisindeki sosyal statülerini belirleyici unvanlar oldukça sık geçmektedir. Bu unvanlardan birincisi “Beşe” unvanıdır. İncelenen defterlerde otuz bir adet Beşe unvanı yer almaktadır. Bu

¹⁴⁶ Tuğluca, a.g.e, s. 60.

¹⁴⁷ Gündoğdu, a.g.t, s. 93.

¹⁴⁸ Daşan Dağı Türkmenleri'nin Boyabat'ta iskân edildiği incelediğimiz defterlerde tespit edilmiştir.

¹⁴⁹ A.DVNS.AHKA.d:1, 97/844.

¹⁵⁰ A.DVNS.AHKA.d:1, 53/481.

unvanın genelde devletin kapıkulları arasında yeniçeriler, cebeciler ve topçular tarafından kullanılan bir unvan olduğu anlaşılmaktadır.¹⁵¹

“Efendi” unvanı ise devletin önemli memurluklarında görevli, tahsilli, eğitilmiş, bilge ve kendisine danışılabilir, sözüne güvenilir ve itimat edilebilir kimseleri temsilen kullanılmaktadır. İncelediğimiz hükümlerde bu kavram yirmi kez geçmektedir. Bu hükümlerde *efendi* unvanı eşrafın yanı sıra mutasarrıf, mütegalibe, mütevellî, müftüzâde, sadat-ı kiram, hatip, müderris, zaviyedar ve kadılara nispet etmektedir. “...İsmail Bey vakfının müderrisi olan Ali Efendi...”,¹⁵² “...Kastamonu sükkânından Çetinzâde Ahmed Efendi...”,¹⁵³ “...zaviyedar olan Ahmed Efendi...”,¹⁵⁴ “...rençberli Kadı Ali Efendi...”,¹⁵⁵ “...Hatib Ömer Efendi...”¹⁵⁶ gibi örnekler mevcuttur.

“Ağa” unvanı da toplumda sosyal statünün belirlenmesinde kullanılan önemli bir unvandır. Hükümlerde *Mustafa Bedri Ağa*,¹⁵⁷ *Hüseyin Ağa*,¹⁵⁸ *Mustafa Ağa*,¹⁵⁹ *Ali Ağa*¹⁶⁰ buna örnektir.

“Paşa” ve “Beğ” unvaları da hükümlerde kullanılan unvanlar arasındadır. “*Mısır Valisi Yahya Paşa*”,¹⁶¹ “*Veziriazam Ali Paşa*”,¹⁶² “*Vezir Hasan Paşa*”¹⁶³ buna örnektir. Beğ ise 8 hükümde geçmektedir.¹⁶⁴

“Zâde” ise şehrin köklü ve ileri gelenleri için kullanılmaktaydı. “*Çetinzâde Ahmed*”,¹⁶⁵ “*Azizzâde Mustafa*”,¹⁶⁶ “*Merravizâde ve Baki Çelebizâde*”,¹⁶⁷ “*Tellizâde*”,¹⁶⁸ “*Atazâde*”¹⁶⁹ ve “*Hüseyinzâde*” bunlara örnektir.¹⁷⁰

¹⁵¹ Beşe unvanı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Turan Açık, “Beşe Unvanı Hakkında”, *Tarih Dergisi*, Sa: 62, 2015 /2, İstanbul 2016, s. 37-64.

¹⁵² A.DVNS.AHKA.d:1, 136/1167.

¹⁵³ A.DVNS.AHKA.d:2, 28/245.

¹⁵⁴ A.DVNS.AHKA.d:2, 30/256.

¹⁵⁵ A.DVNS.AHKA.d:2, 115/1020.

¹⁵⁶ A.DVNS.AHKA.d:2, 136/1201.

¹⁵⁷ A.DVNS.AHKA.d:1, 111/491.

¹⁵⁸ A.DVNS.AHKA.d:1, 132/1128.

¹⁵⁹ A.DVNS.AHKA.d:1, 132/1128.

¹⁶⁰ A.DVNS.AHKA.d:1, 5/7.

¹⁶¹ A.DVNS.AHKA.d:1, 141/616.

¹⁶² A.DVNS.AHKA.d:1, 153/664.

¹⁶³ A.DVNS.AHKA.d:2, 23/100.

¹⁶⁴ A.DVNS.AHKA.d:1, 114/985, 257/1093, d.:2, 32/275, 90 /797, 173/780, 177/797, 181/830, 269/1201.

Ayrıca dini vecibelerini yerine getirmiş, hac vazifesini eda etmiş kimseler için de “*el-Hâc*” ünvanı yine hükümlerde sıkça karşımıza çıkmaktadır. “*el-Hâc Ömer*”,¹⁷¹ “*el-Hâc Mustafa*”,¹⁷² “*el-Hâc Ahmed*”,¹⁷³ “*el-Hâc Yusuf*”,¹⁷⁴ “*el-Hâc İbrahim*”,¹⁷⁵ ve “*el-Hâc Ali*”¹⁷⁶ bu ünvana örnektir. Ancak bu ünvan bazı durumlarda bir statü göstergesinden ziyade günlük kullanıma binaen verilebilmekteydi.¹⁷⁷

Ayrıca defterlerdeki hükümlerde kişileri tanıtan aile ön adları veya lakapları da tespit edilmiştir.

İncelenen hükümlerde, Eğlenceoğlu,¹⁷⁸ Cabirarslanoğlu,¹⁷⁹ Piroğlu,¹⁸⁰ Gabzelioğlu,¹⁸¹ Kadioğulları,¹⁸² Veysoğulları,¹⁸³ Nalbantoğulları,¹⁸⁴ Topaloğlu,¹⁸⁵ Bıçakoğulları,¹⁸⁶ Atazâde,¹⁸⁷ Tersaneoğlu,¹⁸⁸ Semurcu,¹⁸⁹ Postçuoğlu¹⁹⁰ ve Çilingir¹⁹¹ ön adları ve lakapları tespit edilenler arasındadır.

Hükümlerde geçen şahış isimleri kişinin kadın veya erkek oluşunu, dini mensubiyetini göz önüne sermektedir. Hükümlerde en sık rastlanılan isimler sırasıyla

¹⁶⁵ A.DVNS.AHKA.d:1, 35/313, d:2, 15/66, 164/732.

¹⁶⁶ A.DVNS.AHKA.d:1, 100/864.

¹⁶⁷ A.DVNS.AHKA.d:1,111/953.

¹⁶⁸ A.DVNS.AHKA.d:2, 121/538.

¹⁶⁹ A.DVNS.AHKA.d:2, 139/615.

¹⁷⁰ A.DV NS.AHKA.d:2, 268/1204.

¹⁷¹ A.DV NS.AHKA.d:1, 175/751.

¹⁷² A.DV NS.AHKA.d:2, 7/25.

¹⁷³ A.DV NS.AHKA.d:2, 15/66.

¹⁷⁴ A.DV NS.AHKA.d:2, 25/112.

¹⁷⁵ A.DV NS.AHKA.d:2, 159/704.

¹⁷⁶ A.DV NS.AHKA.d:1, 33/124.

¹⁷⁷ Amine Çelik, “XVII. Yüzyılda Yapılan Osmanlı Hac Seyahatnamelerinin Tarih Yazımı Açısından Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara 2021, s. 1.

¹⁷⁸ A.DV NS.AHKA.d:2, 142/662.

¹⁷⁹ A.DV NS.AHKA.d:1, 89/386.

¹⁸⁰ A.DV NS.AHKA.d:1, 89/386.

¹⁸¹ A.DV NS.AHKA.d:1, 50/453.

¹⁸² A.DV NS.AHKA.d:2, 169/755.

¹⁸³ A.DV NS.AHKA.d:1, 247/1047.

¹⁸⁴ A.DV NS.AHKA.d:1, 277/1178.

¹⁸⁵ A.DVNS.AHKA.d:2, 86/755.

¹⁸⁶ A.DVNS.AHKA.d:2, 139/615.

¹⁸⁷ A.DVNS.AHKA.d:2, 139/615.

¹⁸⁸ A.DVNS.AHKA.d:2, 139/615.

¹⁸⁹ A.DVNS.AHKA.d:1, 20/162.

¹⁹⁰ A.DVNS.AHKA.d:2, 127/1125.

¹⁹¹ A.DVNS.AHKA.d:1, 139/615.

“Mehmed”, “Ahmed” ve “Hasan”dır. Kadınlar için sıkça kullanılanlar ise “Ayşe, Emine, Fatma ve Ümmügülsüm” isimleridir.

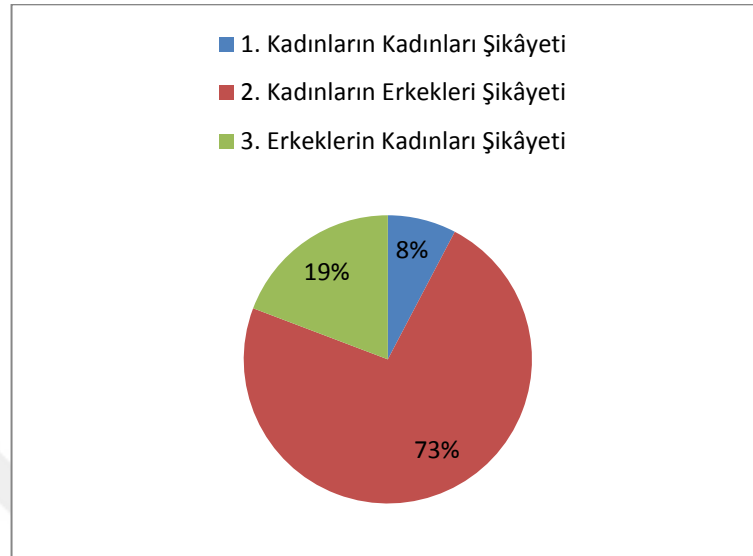
İncelenen defterlerde geçen bir diğer ifade de “kölelik”tir. Defterlerde sadece bir (1) hükümde “*köle*”¹⁹² hakkında şikâyetten bahsedilmektedir. Bu kölenin efendisi Fatma isimli kadının eşinin öldüğünü duymuş ve kadının arazilerin tapusunu alacak gücü ve parası olmadığını duymuştur. Süleyman isimli köle efendisi adına kadınla münakaşa yaparak arazilerin bedelinin fazlasıyla ödendiğini ve araziye zapt ettiklerine dair şikâyet edilmiştir. Dava mahallinde şerle görülecektir.

3.1.1 Cinsiyete Göre Şikâyet Hakkının Kullanımı

Osmanlı Devleti’nde şikâyet mekanizmasından istifade eden kadınlar da bulunmaktaydı. Kastamonulu kadınların saldırı ve gasp gibi nedenlerle şikâyet hakkını kullandıkları görülmüştür. Bu hususta genellikle şikâyetçi taraf kadınlar, şikâyet edilen taraf ise erkeklerdir. Kadınların miras gibi özel hususlarda birinci derece akrabalarından kız-erkek kardeş, amca, dayı ve babalarının ikinci eşlerinden de şikâyetçi oldukları tespit edilmiştir. Hırsızlık, gasp, darp gibi güvenlik sorunlarını teşkil eden hususlarda mağdur kesim kadınlar olmuş, bu mağduriyelerini gerek arzuhal sunarak gerekse Divan’a bizzat başvurarak çözmeye çalışmışlardır. I numaralı defterde yer alan 64 hükümden 12 hüküm kadınların dâhil olduğu davalara aittir. II numaralı defterde yer alan 69 hükümden 12 hüküm ise yine kadınların müdahil olduğu davaları içermektedir.

¹⁹² “...mütegallibeden Müftüzâde Mehmed Efendi demekle maruf kimesnenin kölesi Süleyman...”, A.DVNS.AHKA.d:1, 125/1073.

Şekil 17

Kadınların Taraf Olduğu Hükümler

Defterlerden yola çıkarak kadınların taraf oldukları hükümlerde en sık karşımıza çıkan mevzu % 46'lık bir dilime sahip olan cinayet, gasp, hırsızlık ve hilekârlık gibi konulardır. Buna göre daha çok kadınların erkekleri şikâyet ettikleri tespit edilmiştir.¹⁹³ Grafikten de anlaşılacağı üzere bu oran % 73'lük bir paya sahiptir. En sık karşımıza çıkan ikinci anlaşmazlık konusu %25'lik oranla miras konusunda yaşanmıştır. Bu konuda kadınların daha çok erkekleri şikâyet ettiği görülürken az da olsa hemcinsinden şikâyetçi olduğu anlaşılmaktadır.¹⁹⁴ Örnek vermemiz gerekirse Daday kazasında ikamet eden Saliha isimli kadının babası ölünce aile arasında veraset anlaşmazlığı çıkmış ve babasının eşi Rahime, Mehmed ve Halil ve kızları Aişe ve Fatıma ve Havva adlı kişiler kendi hisseleriyle yetinmeyerek diğer kişilerin hisselerine de müdahalede bulunmuşlardır. Divan olayın mahallinde şer'le görülmesine karar vermiştir.¹⁹⁵

Alacak verecek ile ilgili oran ise %17'dir.¹⁹⁶ Kadına babasından miras kalan toprağın tapusunu almamak, vergisini vermemek veya ölmüş kocasının ya da babasının alacaklılarının borcu tahsil etmek istemeleri gibi şikâyetlerde erkeklerin kadınları

¹⁹³ Örnekler için bkz. A.DVNS.AHKA.d:1, 6/47, 89/386, 137/601; d:2, 8/32, 9/35, 13/100, 46/391, 135/599, 136/602, 144/641, 136/1202.

¹⁹⁴ Örnekler için bkz. A.DVNS.AHKA.d:1, 20/162, 44/171, 103/453; d:2, 15/66, 60/265, 164/732.

¹⁹⁵ A.DVNS.AHKA.d:1, 103/453.

¹⁹⁶ Örnekler için bkz. A.DVNS.AHKA.d:1, 73/308, 35/313, 132/1131; d:2, 28/245.

şikâyet ettiği görülmektedir. Çetinoğlu Ahmet Efendi'nin kızının vergi tahsildarına öşrü eksik vermesi, yine aynı kişinin kızının babasından miras kalan yerleri tapu ile almam demesi ve Ümmügülsüm isimli kadının küçükken babasının vefat etmesi ve dayısının da babasına borcunun olması ancak dayısının bu borcu ödemeye yanaşmaması Divan'a intikal eden konulardandır. Kadınların taraf oldukları meselelerde bu oran ise %19 luk bir paya sahiptir. Miras hususunda aile ve akrabalar ile yaşanan anlaşmazlıklarda arazi meselesinden kaynaklı şikâyetlerde taraf olan kadınların oranı ise %12'dir.¹⁹⁷

3.1.2 Şikâyetlerin Dini Gruplara Göre Dağılımı

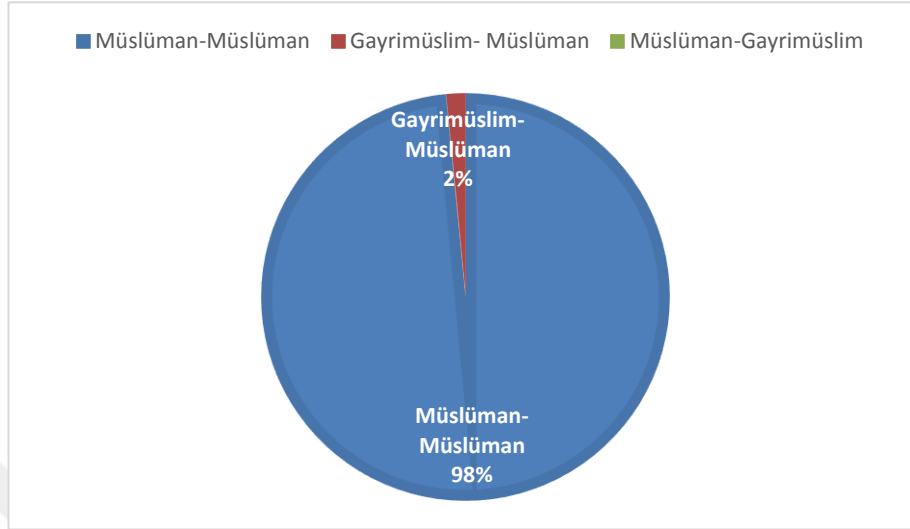
Defterlerdeki hükümler genellikle Müslümanların kendi aralarındaki şikâyetlere binaen verilmiştir.

Aşağıdaki grafik 1742-1743 yılları arasında Kastamonu sancağından Dîvân-ı Hümâyûn'a şikâyetlerini ileten kişilerin dini dağılım oranını temsil etmektedir. Buna göre gayrimüslim reayanın ihtilaflarına pek sık rastlanmamıştır. Kankal'a göre Kastamonu merkez kazasında garimüslim nüfusa az da olsa rastlanılmaktadır.¹⁹⁸

¹⁹⁷ Örnekler için bkz.A.DVNS.AHKA.d:1, 5/25, 20/68, 252/1073.

¹⁹⁸ Kankal, a.g.e, s. 79.

Şekil 18

Şikâyetlerin Dini Gruplara Göre Dağılımı

Şikâyet hakkını kullanarak şikâyet eden ve edilen kesime göre oluşturulan bu grafiğe göre farklı dine mensup insanların birbirini şikâyet etme oranları % 2'dir. Bu şikâyetleri yapan tarafın gayrimüslimler olduğu anlaşılmaktadır. Müslümanın Müslümanı şikâyet etme oranı ise % 98'dir. İncelenen defterlerde merkeze intikâl eden bu şikâyetlerin nedeni dini anlaşmazlık olmayıp II Numaralı defterde bir hükümde dört zimmînin Müslümanı şikâyet ettiği tespit edilmiştir. Diğer hükümde ise gayrimüslimlerin cinayette adı geçmektedir.¹⁹⁹ Ayrıca Müslümanın gayrimüslimi şikâyet ettiği herhangi bir hüküm tespit edilememiştir.

3.2 I ve II Numaralı Anadolu Ahkâm Defterleri'ne Göre Kastamonu'da Şikâyet Konuları

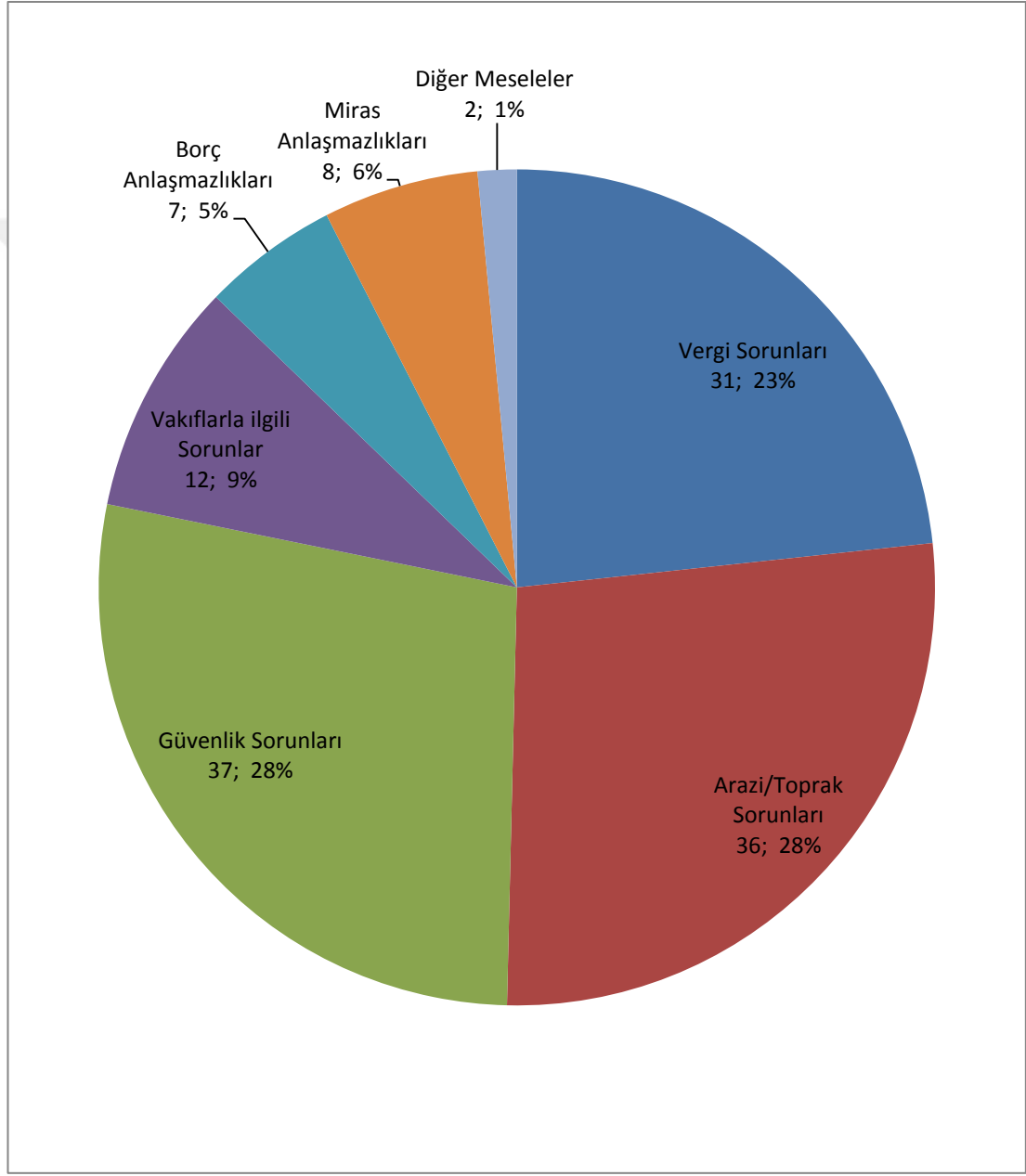
I ve II Numaralı Anadolu Ahkâm Defterleri'ne göre toplam 133 hüküm Kastamonu'yu ilgilendirmektedir. İncelenen defterlerin içeriklerinden elde edilen konu başlıkları ve bunların dağılımı aşağıdaki grafikte verilmiştir. Ayrıca tespit edilen konu başlıklarının altında, maddeler halinde, hüküm içeriklerinden tespit edilen sorunlar listelenmiştir. Buna göre Kastamonu'dan gönderilen şikâyetler içinde

¹⁹⁹ A.DVNS.AHKA.d:2, 62/275, d:1, 137/601.

Divan'ı en fazla meşgul eden konuların başında Vergi, arazi-toprak sorunları ve güvenlik meseleleri yer almaktadır. Akabinde ise vakıf meseleleri gelmektedir.

Şekil 19

I ve II Anumeralı Anadolu Ahkâm Defterleri'ne Göre Kastamonu'dan Gönderilen Şikayetlerin Konularına Göre Dağılımı

3.2.1 Hükümlerin Konularına Göre Tasnif ve Değerlendirmesi

Hükümlerin tasnifi yapılırken, konu başlığı tespit edilmiş olayların hüküm sayısı gözetilerek, sıralama azalan oranda ele alınmıştır. Ayrıca genel konu başlıklarının içinde meselelerin oranları grafiklerde yer almaktadır. Çalışma sonunda verilen hüküm özetlerinde benzer örnekler mevcut olduğu için konu başlıkları altında verilen hükümler örnek mahiyetindedir.

3.2.1.1 Mülkiyet ve tasarruf sorunları

İncelediğimiz hükümlerde en sık karşılaşılan şikâyet konusu arazi ve özel mülkiyete yönelik yapılan müdahalelerdir. Defterlerde ağırlıklı olarak toplamda 36 hüküm toprak anlaşmazlıklarından oluşmaktadır. Bu anlaşmazlıklar mirî toprak, mülk toprak, timar gelirine müdahale, iltizam gelirini toplayamama, timar geliri üzerinde anlaşmazlık, haksız gelir elde etme, toprağın başkasına devri ve toprak üzerinde hak iddiaları olarak sayılabilecek konuları içermektedir. Burada karşımıza çıkan ilk ayırım toprağın mirî ya da mülk olmasıdır. Hükümlere konu olan arazi anlaşmazlıklarını anlayabilmemiz açısından kısaca mirî ve mülk arazi hakkında bilgi vermek gerekecektir.

Osmanlı Devleti'nin toprak üzerindeki tasarruf sisteminin kendiliğinden oluşmadığını belirten İnalçık, kendisinden önce bu topraklarda yaşayan Roma, Bizans ve İslam devletlerindeki toprak tasarruf sistemlerinin sentezinin oluşturularak ortaya çıktığını belirtir. Bu bağlamda devletin toprak tasarrufu hususunda kanunnameler oluşturularak bunu gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır. Devletin idaresi altında bulunan yerlerin %90'ı mirî araziydi.²⁰⁰ Mirî arazilerde, toprak mülkiyeti rakabe (çıplak mülkiyet), tasarruf ve intifa (yararlanma) hakkı şeklinde gerçekleşmektedir. Rakabesi devlete ait olan arazilerin tasarruf ve intifa hakkı ise köylülerindir. Böylece köylüler mülkiyetin daima devlet hazinesine ait olduğu ekilip dikilen bu arazilerde vergisini ödemek kaydıyla bir çeşit “kiracı” olarak toprakları işlemekteydi.²⁰¹ Bu sistemde toprak babadan oğula geçecek şekilde kiralanır, alım-satım devletin kontrolünde olur, vakfedilemez ve bağışlanamazdı. Üretimdeki istikrarı sağlama için köylünün toprağı işlemeyi bırakmasına, toprağını terkederek

²⁰⁰ İnalçık, Ekonomik ve Sosyal Tarihi, s.121-124.

²⁰¹ İnalçık, Ekonomik ve Sosyal Tarihi, s. 125.

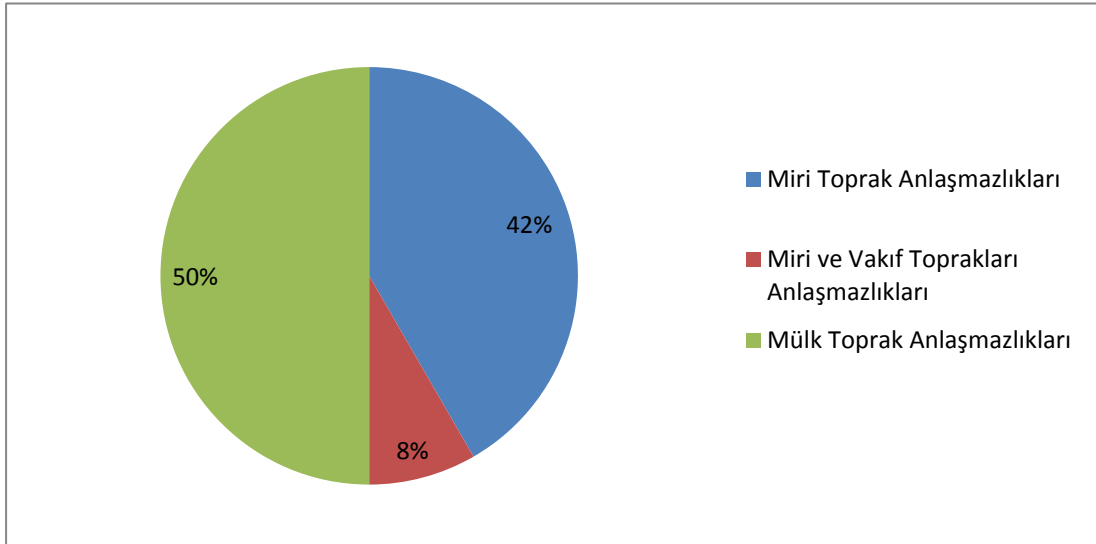
başka bölgelere göç etmesine müsaade edilmemekteydi.²⁰² Ancak bu toprakları işleyen reaya elde ettiği ürünün görevlilere öşür vergisini ödemekle mükelleftir.²⁰³

Mülk topraklar ise her türlü tasarruf hakkı sahibine ait olan arazilerdi. Esasında bu arazilerin de kaynağı mirî arazilerdi. Mülk arazi, hükümdar tarafından mirî araziden şahıslara temlik edilmiştir. Bu arazilerin sınırları temliknamede dikkatle çizilirdi. İmparatorluğa yeni katılan yerlerde eskiden beri mülk olarak tasarruf edilen yerler hükümdar tarafından sahipleri elinde bırakılabilmekteydi. Bu arazilerin tasarruf hakkı bazen devlete bazen de şahıslara ait olabilirdi. Tasarrufu devlete ait olduğu hallerde mülk sahibi toprağın şer'î vergilerini almakla yetinirdi. Bu araziler miras bırakılabilir, satılabilir, hibe edilebilir ve rehin bırakılabilirdi. İstenirse vakfa bağışlanabilirdi.²⁰⁴

Kastamonu sancağında meydana gelene arazi anlaşmazlıkları aşağıdaki grafikte kategorik olarak gösterilmiştir.

Şekil 20

Hükümlerde Geçen Toprak Anlaşmazlıklarının Kategorik Ayrımı

²⁰² Mehmet Genç, **Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi**, Ötüken Yayınevi, 13.Bs, İstanbul, Ekim 2016, s.42.

²⁰³ İnalçık, **Ekonomik ve Sosyal Tarihi**, s. 128; M. Ali Ünal, **Osmanlı Müesseseleri Tarihi**, 11. Bs, Fakülte Kitabevi, Isparta 2015, s. 153.

²⁰⁴ Ünal, a.g.e, s. 156; İnalçık, **Ekonomik ve Sosyal Tarihi**, s. 143-151.

Hükümlerin tasnifinde toprak sorunları sıkça rastladığımız sorunlarındandır. Defterlerde toplamda 28 hüküm toprak üzerinde hak iddia etme konusundaki ihtilafları içermektedir.

Mirî ve mülk topraklara müdahalelerde bulunulduğuna dair hükümler bulunmaktadır.²⁰⁵ Babalarından miras kalan yerlerine İslamoğlu Halil'in müdahalede bulunduğunu şikâyet eden Mustafa ve Ahmet kardeşlerin şikâyetine Divan, müdahalenin engellenmesi ve kanun üzere hareket edilmesi için hüküm yazmıştır.²⁰⁶ Bir başka hükümde Boyabad kazasına bağlı Kırzılık köyünden Mustafa Beşe Divan'a başvurarak köydeki mülkü olan menzil, bağ ve bahçesine Mustafa, İmam Ahmed, Ali ve Salih adlı kişilerin müdahale ettiğini bildirmiştir. Divan meselenin şer'î olarak görülmesine karar vermiştir.²⁰⁷

Daha çok sipahilerin hak iddiasında ve müdahalede bulundukları görülmektedir.²⁰⁸ Bazen ise sipahilere müdahale edilerek ellerindeki araziler gasp edilmiştir. Taşköprü kazasına bağlı Bekdemir köyünden Ali Beşe adlı kişi sahip olduğu toprağın öşrünü ve vergilerini vekili Hafız Mustafa sipahiye vereceği esnada eşkiyadan serdengeçti ağası Nuh oğlu Mustafa Bedri Ağa sipahinin elinden temessükü almıştır.²⁰⁹ Aynı konu hakkında bir başka hükümde Daday'da zeamet sahibi Hüseyin Çavuş'un vefat etmesi üzerine subaşı zeametın beratını almıştır.²¹⁰

Hükümlerde arazilerin başkası tarafından gasp edildiği görülmektedir. Gerek miras yoluyla intikal eden araziye gerekse kendi toprağıyla yetinmeyen kişi veya kişiler toprak üzerinde hak iddia ederek zapt ettikleri görülmüştür.²¹¹ Arazilerin mirî mi yoksa vakıf mı olduğu meselesi de Divan'ı meşgul etmiştir. Vakıf mütevellisi ile hak iddia edenler arasındaki bu anlaşmazlıklara Divan çözüm üretmiştir.²¹² Yine vakıf

²⁰⁵ A.DVNS.AHKA.d:2, 107/944.

²⁰⁶ A.DVNS.AHKA.d:2, 116/1028.

²⁰⁷ A.DVNS.AHKA.d:2, 142/1252.

²⁰⁸ A.DVNS.AHKA.d:1, 6/42, d:2, 62/538.

²⁰⁹ A.DVNS.AHKA.d:1, 54/491.

²¹⁰ A.DVNS.AHKA.d:1, 75/664.

²¹¹ A.DVNS.AHKA.d:1, 20/164, 23/198, 215/918, d:2, 56/488, 91/810,

²¹² A.DVNS.AHKA.d:1, 114/985.

görevlisi olan zaviyedar ile mütezim arasında da arazinin vakfın mı yoksa mirî mi olduğuna dair anlaşmazlık meydana gelmiştir.²¹³

Toprağın geliri üzerinde yaşanan anlaşmazlıklar Divan'a intikal eden sorunlardan biridir. Birkaç kişinin tasarrufunda olan köylerin gelirlerinin ortaklar arasında paylaşılamaması hükümlerde yer alan anlaşmazlıklardan birisidir.²¹⁴

Şikâyet konuları içinde köylülerin hayvanlarını otlatma anlaşmazlıkları da yer almaktadır. Köylülerin başkasının hayvanının otladığı yerde hayvanlarını otlatması sonucu yaşanan tartışmada taraflardan birinin kızlarının öldürüldüğüne dair iftirada bulunulmuştur. Ancak Divan'da araştırılan konu üzerine kızın daha önce vefat ettiği ortaya çıkmıştır.²¹⁵ Bu türden başka bir meselede ise Boyabad kazasına bağlı Durağan köyü halkı konar-göçer Daşan Dağı Türkmenlerinden Cerağolu Mehmed ve bazılarının köylerine gelerek hayvanlarını köyde otlattıkları, mahsüle büyük zarar verdiklerini ve hayvanlarını çaldıklarını bildirmişlerdir.²¹⁶

Değirmen anlaşmazlıkları da halk arasında yaşanan sorunlardan birisidir. Daday'dan Mehmed ve Cafer adlı kardeşler vergi verdikleri sipahinin değirmenlerine haksız yere müdahalede bulunduğunu bildirmişlerdir. Kanuna aykırı bu müdahalenin engellenmesi ve olayın şerle görülmesi için hüküm yazılmıştır.²¹⁷ Konu hakkında bir başka hüküm eşkıyanın değirmeni zabtı meselesi üzerine yazılmıştır. Zarı kazasına bağlı Neberte adlı köy sakinlerinden Mehmed ve kardeşleri Mustafa ve Halil'in sahibi oldukları değirmeni eşkıyadan Hasan adlı kişi 5 yıldan beri zabt etmiştir. Davanın şer'le görülmesi için hüküm yazılmıştır.²¹⁸

3.2.1.2 Vergi düzeniyle ilgili sorunlar

²¹³ A.DVNS.AHKA.d:2, 30/256.

²¹⁴ A.DVNS.AHKA.d:1, 134/ 1132, d:2, 83/730.

²¹⁵ A.DVNS.AHKA.d:1, 6/47.

²¹⁶ A.DVNS.AHKA.d:1, 97/844.

²¹⁷ Daday kadısı ve Kastamonu Sancağı mütesellimine gönderilen bir hükme göre Daday kazasında Mehmed ve Halil kardeşlerin tasarruf ettikleri İsa Değirmeni olarak bilinen değirmenlerine köylerinin sipahisi tarafından müdahalede bulunulmuştur. İlgili değirmeni başkasına veriririm diyerek kendilerini tehdit eden sipahinin müdahalesinin engellenmesi için Mehmed ve Halil kardeşler Divan'dan hüküm talep etmişlerdir. A.DVNS.AHKA.d:1, 76/676.

²¹⁸ A.DVNS.AHKA.d:2, 123/1087. Yine eşkıyanın değirmeni zabtı meselesine dair bir başka hüküm bkz. d:1, 40/351.

Osmanlı Devleti'nin fethettiği topraklardaki önceliği ilgili yerin gelir kaynaklarını tasnif ederek bunları kaydetmekti. Tahrir olarak adlandırılan bu uygulamanın temel amacı gelir kaynaklarının tasnifini yapmak ve reayanın ödeyeceği vergilerin miktarını belirlemektir. Böylece askerîlerin reaya üzerindeki baskısı azaltılarak keyfî uygulamalarının önüne geçilmek istenmekteydi. Bunun yanında reaya tarafından ödenmesi gereken vergilerin zamanında ve düzenli olarak tahsil edilmesi amaçlanıyordu. Böylece vergiden muaf olanlar ile mükellef olanlar belirlenerek vergiden kaçınma olaylarının önüne geçiliyordu.²¹⁹ Acak uygulamada bunun zaman zaman sorunlara neden olduğu, vergisini zamanında ödemeyenler üzerinde ehl-i örfün baskısının görüldüğü, ödeyenlerden de fazladan vergi talep edildiği görülmüştür.

Devletin görevlendirdiği vergi tahsildarları görevlerini ifa ederken eyaletlerin mal defterdarları sancak sancak dolaşıp gelirlerin hesabını kayıt altına alırdı. Daha sonra hesaplar eyalet merkezinde toplanır ve iki nüsha olarak defter haline getirilirdi. Nüshanın biri eyalet merkezinde muhafaza altına alınırken diğeri ise İstanbul'a gönderilerek Dîvân-ı Hümâyûn'da muhafaza altına alınırdı. Bu belgelerin Divan'a teslim edilmesi vergi işlerinin düzenlenmesindeki en yetkili makamın Dîvân-ı Hümâyûn olduğunu göstermektedir. Vergi hususunda çıkarılan kanunnameler, Divan'da görevli memur olan nişancı ve onun yardımcıları tarafından hazırlanmaktaydı. Bu konudaki kanunnamelerin uygulanması, gerektiğinde eski ve yeni defterlerin gözden geçirilerek vergi adaletine uygun davranılması Dîvân-ı Hümâyûn'un görevlerindendi. Eğer uygulama sonucu vergi tahsilinde herhangi bir sıkıntı çıkıp vergilerin toplanamadığı anlaşılırsa konu hakkında derhal buyruk yazılırdı. Vergilerin toplanmasında yolsuzluk yapan görevliler de cezalandırıldı.²²⁰

Devletin vergi düzeninde yapmış olduğu uygulamadaki vergi çeşitleri ise şer'î vergiler ve örfî vergiler olarak ayrılmıştır. Devletin aynî ve nakdî olarak tahsil ettiği bu vergilerden birisi olan şer'î vergiler, şeriat esasları doğrultusunda halktan tahsil edilmiştir. Bu vergilerin sayıları sekseni bulmuştur.²²¹ Şer'î vergiler,

²¹⁹ İncalık, Ekonomik ve Sosyal Tarihi, s. 175.

²²⁰ Ahmet Mumcu, **Divan-ı Hümâyûn**, Phoenix Yayınevi, 4.Bs, Ankara 2017, s. 94-96.

²²¹ Mustafa Cezar, **Mufasssal Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 1460.

Müslümanlardan alınan zekât ve öşür, gayrimüslimlerden alınan haraç ve cizyeden oluşmaktadır.²²² Ayrıca devlet hazinesinin ihtiyaçlarını karşılamak için kanunnamelerle sınırları çizilen ve bölgeye göre değişiklik gösteren örfî vergiler bulunmaktaydı.²²³

Kastamonu'yla ilgili hükümlerde anlaşmazlığa konu olanlar vergiler şunlardır: *öşür*,²²⁴ *cizye*,²²⁵ *avarız*,²²⁶ *resm-i zemin*,²²⁷ *resm-i tapu*,²²⁸ *resm-i çift*, *resm-i bennak*, *resm-i arus*,²²⁹ *adet-i ağnam*,²³⁰ *bac-ı bazar*,²³¹ *bad-ı heva*²³² ve *imdâd-ı seferiyye*²³³ şeklindedir. Divan'ın vergi anlaşmazlıklarında gerekli defter serilerine başvurarak incelemelerde bulunduğu gözlemlenmiştir.

Diğer taraftan timar sistemiyle ilgili sorunları vergi düzeninden ayrı ele almak çok mümkün değildir. Genel olarak sipahilerin timarlarına müdahale ve gelirlerinin toplanması şeklinde tezahür eden anlaşmazlıklar Divan'a şikâyet edilmiştir.

Türkçede dirlik anlamına gelen timar kelimesi sözlükte bakım ve ilgi anlamlarına gelmektedir. Terim olarak ise Osmanlı Devleti'nin süvari birliğini mukabele etmektedir. Bu sistem devletin askerî-siyasi teşkilatlanmasının temel yapı taşı olmasıyla beraber aynı zamanda mirî arazinin işleyişinde köylü ve çiftçi reayanın statülerini ve ödemekle yükümlü oldukları vergilerin belirlenmesinde ve tarımsal ekonominin yönetiminde belirleyici unsur olmuştur.²³⁴

Osmanlı Devleti fethettiği topraklarda hiç vakit kaybetmeden timar sistemini uygulayarak her türlü gelir kaynağını kontrol altında tutmayı amaçlamıştı. Sistem has, zeamet ve timar olarak üç gruba ayrılmıştı. Köy ve köylerin gelirleri 20 bin

²²² Ziya Kazıcı, *Osmanlılarda Vergi Sistemi*, Şamil Yayınevi, İstanbul 1977, s. 57.

²²³ İsmail Özçelik, *Devlet-i Aliyye'nin Kamusal Düzeni ve Kurumları*, Gazi Kitabevi, Ankara 2014, s. 430.

²²⁴ A.DVNS.AHKA.d:1, 5/7, 73/308, 111/491, 86/751, 215/918, 141/1207, d:2, 4/14, 5/16, 9/36, 57/255, 112/500, 153/683, 156/695, 158/703, 228/1028, 247/1116, 280/1251.

²²⁵ A.DVNS.AHKA.d:2, 57/255.

²²⁶ A.DVNS.AHKA.d:1, 18/153, 21/176, 113/500, d:2, 62/275, 159/704, 248/1120.

²²⁷ A.DVNS.AHKA.d:2, 8/34, 90/395, 99/438.

²²⁸ A.DVNS.AHKA.d:1, 252/1073, 73/313; A.DVNS.AHKA.d:1, d:2, 228/1028, 268/1204, A.DVNS.AHKA.d:2, 8/34, 9/36, 57/255, 90/395.

²²⁹ A.DVNS.AHKA.d:2, 57/255.

²³⁰ A.DVNS.AHKA.d:2, 57/255.

²³¹ A.DVNS.AHKA.d:2, 181/830.

²³² A.DVNS.AHKA.d:1, 14/42.

²³³ A.DVNS.AHKA.d:1, 159/693, d: 2, 5/25, 248/1120.

²³⁴ Halil İnalcık, "*Timar*", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: XLI, İstanbul 2012, s.168.

akçenin altında ise bu yerlere timar adı verilmiştir. Buralar timarlı sipahi adı verilen kişilere tahsis edilirdi. Aynı zamanda timarlı sipahiye sahib-i arz ve sahib-i raiyyet de denilmektedir. Sipahi vefat ettiğinde erkek çocuğuna timarı tevcih edilirdi. Bu timarın devrolması anlamına gelmemekle beraber yine timar bir başkasına da tevcih edilirdi. Eğer sipahi zaman içinde yararlılıklar göstermişse yararlılığı neticesinde timarına ilaveler yapılırdı. Bu ilaveler ise oğula veya timarı tevcih alan başka bir şahsa intikal etmiyordu. Sipahi timarının zaman içinde büyümesi ve aynı ailenin elinde kalması engellenmekteydi. Sipahilerin toprak ağası konumuna gelmemesi için sipahilerin yerleri sık sık değiştiriliyordu.²³⁵

Vergilerin tahsil edilmesi için timar sahipleri tarafından vekiller atandığı da olmuştur. Kendilerine tanınan yetkileri kethüda ve voyvodalara devrediyorlardı. Halk bu vekillerin yolsuzluklarından da bıkmış ve şikâyetleri de artmıştır. Timarlı sipahilerin veyahut onun vekillerinin yaptıkları keyfî uygulamalar Dîvân-ı Hümâyûn'a şikâyet edilmekteydi. Merkezi otorite ise bu şikâyetlere kayıtsız kalmayarak sorunları çözmeye çalışıyordu.²³⁶

Reayanın sipahilerden ve mültezimlerden fazla vergi talebiyle ilgili şikâyetleri görülmektedir. İlâveten görevlilerin vergilerin tahsilâtı ile ilgili usulsüzlüklerinin yanı sıra reayanın vergilere itirazı, vergilerin eksik ödenmesi, vergi hissesine müdahalede bulunulması, görevlilerin reayayı vergi ödemeye zorlaması, seyyidlerden vergi talebi, timar ve zeamet gelirlerine müdahalede bulunulması konularında şikâyetler mevcuttur.

Kastamonu'da yaşayan halkın timar ile ilgili şikâyetleri ise genel olarak timara ve gelirlerine müdahale ile ilgilidir. Araç, Boyalı kadılarına ve Kastamonu sancağı mütesellimine gönderilen hükümde Ömer isimli sipahinin eskiden beri Tavşanlı köyünün vergilerini topladığını ancak çevre timarlara sahip sipahilerin kendi timarına müdahalede bulunduğunu bildirmişti.²³⁷ Devrekânî nahiyesine bağlı Bavıklar öyünde sipahi olan Seyyid Ali ve Seyyid İbrahim'e vergilerini toplamalarında başkasının

²³⁵ Fatma Acun, "Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Timar Sistemi ve Uygulaması", **Türkler**, C: IX, 2002, s. 901-903.

²³⁶ İnalcık, Ekonomik ve Sosyal Tarihi, s. 86-87.

²³⁷ A.DVNS.AHKA.d:1, 86/751.

müdahalede bulunmaması istenmekteydi.²³⁸ Araç'ın Kızıl köyünde beş bin akçelik timarı tasarruf eden Mehmed ölünce babasıyla aynı ismi taşıyan oğlu Mehmed'in ise henüz küçük olduğu için timarı kendisine tevcih edilmiştir. Sancakta cebeli tahsildarı olan bir kişi cebeli alırım diye deftere ve kanuna aykırı olarak Mehmed'in timarını almıştır. Sancakta dolaşan cebeli tahsildarının reayayı taciz ve rencide etmesi üzerine cebeli tahsildarı şikâyet edilmiştir.²³⁹

Diğer taraftan sipahilerin de halkı vergi hususunda şikâyet ettikleri görülmektedir. Bu hususta Devrekâni, Hoşalay, Daday kadılarına ve Kastamonu sancağı mütesellimine gönderilen hükümde, Mustafa isimli sipahi öşür vergisini tahsil etmeye geldiği zaman Çorumpınarı köyünün ahalileri vergisini başkasına verdiklerini iddia ederek vergiye itiraz etmişlerdir.²⁴⁰ Sinop kadısına ve Kastamonu sancağı mütesellimine gönderilen diğer bir hükümde, Gerze'de arazisi olan kişinin arazisini satın alanların vergilerini ödemediğine dair şikâyet yer almaktadır. Divan arazileri satın alan kişilerin hisselerine düşen vergileri ödemeleri hususunda Sinop kadısı ve Kastamonu mütesellimine hüküm göndermiştir.²⁴¹

Vergilerini toplamakla yükümlü olduğu yerlerin vergilerine başka bir sipahi ve subaşının da müdahalede bulunulması şikâyete konu olmuştur. Konu hakkında Araç kadılarına ve Kastamonu sancağı mütesellimine gönderilen başka bir hükümde ise sipahinin, timar sahiplerinin kendi timarlarıyla yetinmeyip Tavşanlı Osman Çiftliği denilen yere müdahale de bulunduğundan yakınmıştır.²⁴²

Sipahilerin vergi toplanması hususunda hak iddiasında bulundukları da anlaşılmaktadır. Daday Kazası naibine ve Kastamonu sancağı mütesellimine gönderilen hükümde, Daday Kazası sipahilerinden Abdullah bin Mustafa eskiden

²³⁸ A.DVNS.AHKA.d:2, 53/464.

²³⁹ A.DVNS.AHKA.d:2, 107/941.

²⁴⁰ A.DVNS.AHKA.d:1, 141/1207.

²⁴¹ A.DVNS.AHKA.d:2, 32/275. Çengel kadılarına ve Kastamonu Sancağı mütesellimine gönderilen bir hükümde de Nefs-i Çengel, Kopcağız ve Uludağıseki/Ulağı ve Akseki köylerinin halkı vergiden muaf tutulmaları istedikleri görülmektedir. A.DVNS.AHKA.d:2, 81/704.

²⁴² Çiftlikle ilgili Avşar köyünden Hüseyin ve ortaklarının müdahalede bulunduğu ve halktan zorla mahsul ve vergilerini aldığı ayrıca mahsullerine de zarar verdikleri konusunda şikâyet gönderilmiştir. A.DVNS.AHKA.d:2, 5/34. Yine Araç kazasında aynı sipahinin müdahil olduğu hükümde bu defa Sofa ve çevresinde zeameti bulunan Müteferrika Ahmed'in subaşısı Tavşanlı Osman yeri denilen çiftliğe müdahalede bulunmuştur. Müdahalenin engellenmesi için hüküm rica edilmiştir. A.DVNS.AHKA.d:2, 6/36. Bir başka hükümde ise yine Araç kazasında Derviş Mehmed'in kendi timarlarıyla yetinmeyerek başka sipahinin timarında hakkı olduğunu iddia etmiştir. A.DVNS.AHKA.d:2, 46/395.

beri Akçakavak köyünün vergisini kendisinin aldığını ancak şimdi Hasan bin Mustafa adlı sipahinin bu vergiler üzerinde hak iddia ettiğini ifade etmiştir. Yapılan incelemeyle Abdullah bin Mustafa'nın hakkı teslim edilmiştir.²⁴³ Bu konuda başka bir şikâyet konusu ise Taşköprü'den gelmiştir.²⁴⁴

Vergilerin sorunsuz bir şekilde İstanbul'a sevk edilmesi hususunda Boyabad Kazası naibine ve Kastamonu sancağı mütesellimine gönderilen bir hükümde Kastamonu sancağından toplanan mukataa gelirleriyle imdad-ı seferiye ve avarız vergilerinin güvenli şekilde İstanbul'a nakli gerekmektedir. el-Hâc Mustafa Ağa göndermiş olduğu arzuhalde yolların tehlikeli olmasından dolayı menzillerde hazinenin korunması ve güvenli bir yoldan Üsküdar'a nakledilmesi için emr-i şerif rica etmiştir.²⁴⁵

Vergilerin güvenli şekilde naklinden başka bölge ahalisini ilgilendiren ve ehl-i örfün haksız şekilde talep ettiği gayrikanuni vergiler bulunmaktaydı. Diğer taraftan vergilerini ödeyenlerin darb edilerek kendilerine zulm edilmesi de bu sorunlarla birlikte şikâyetlere konu olmuştur.²⁴⁶

Yukarıda ifade edildiği üzere Osmanlı Devleti'nde reyanın ödemesi gereken vergiler şer'î ve örfî kanunlarla belirlenmiştir. Buna göre ahalinin vergilerini zamanında ödemesi onların yükümlülüğünde idi. Ancak vergilerini ödedikleri halde kendilerinden ziyade ve gayrikanuni vergiler tahsil edilmesi devletin üzerinde önemle durduğu hususların başında gelmektedir. Bu konuda yazılan bir hükümde şikâyet konusu Kastamonu kasabası ve köylerinin halkı vergilerini ödedikleri halde Kastamonu müteselliminin daha çok vergi talep etmesi üzerine bunu kabul etmeyen halkın darp ve haps ettirildiğini ayrıca hane başına bir miktar akçe ve mallarını

²⁴³ A.DVNS.AHKA.d:2, 4/16. Zarı nahiyesinde bulunan Başköy'de timar sahibi olan Mustafa Hidayetullah isimli sipahinin başka timarlarda hak iddia ettiği ve zor kullanarak mahsul ve vergileri aldığı söylenerek şikâyet edilmiştir. Müdahalenin engellenmesine karar verilmiştir. A.DVNS.AHKA.d:2, 3/14.

²⁴⁴ A.DVNS.AHKA.d:1,65/576. Yine bir başka hükümde Boyalı Kazası naibine ve Kastamonu Sancağı mütesellimine gönderilmiştir. Abdurrahman ve Mehmed isimli sipahiler eskiden beri vergilerini topladıkları Gülekviran köyünün vergilerine Harsa köyü sipahisi olan Osman'ın müdahalede bulunması ve vergi almaya çalışmasını şikâyet etmişlerdir. A.DVNS.AHKA.d:2, 78/683. Aynı hükmün devamı olarak bu defa Gülekviran köyünün Abdurrahman ve Mehmed adlı sipahiye ait olduğunun belirtilmesi üzerine Osman'ın müdahalesinin engellenmesine dair hüküm yazılmıştır. DVNS.AHKA.d:2, 79/695.

²⁴⁵ A.DVNS.AHKA.d:2, 5/25.

²⁴⁶ A.DVNS.AHKA.d:1, 39/153, 37/141, 42/164, 113/500, 155/676, 214/915, d:2, 52/236, 57/255, 96/423, 112/500, 247/1116.

aldığına dairdir. Divan'da yapılan inceleme sonucu zarara uğrayanların mallarını geri vermek üzere davanın şer'le görülmesine karar verilmiştir.²⁴⁷ Kastamonu kadısı ve mütesellimine gönderilen başka bir hüküm ise buna benzer içeriğe sahip olup bir zaimin²⁴⁸ köyleri dolaşarak zorla vergi ve zahirelerini aldıkları yönündedir. Divan'da alınan karar müdahalenin engellenmesi ve köylülere para ve zahirelerinin geri verilmesi üzerinedir.²⁴⁹

Yine benzer bir şikâyet bu kez Taşköprü kazasından Şahinçatı isimli köy sakinlerinden gelmektedir. Köylüler öşür, resm-i yatak ve diğer vergileri köylerinin mültezimine²⁵⁰ verdiklerini ancak mültezimin buna kanaat etmeyip kanuna aykırı olarak fazla para talebinde bulunduğunu söylemişlerdir. Divan'da yapılan inceleme sonucu mültezimin zulmünün engellenmesi ve kanun üzere hareket edilmesi için Taşköprü kadıları ve Kastamonu mültezimi uyarılmıştır.²⁵¹ Sipahilerin de kanuna aykırı vergi talebinde bulundukları vakidir. Buna göre Divan kanun üzere hareket edilmesine ve halkın rencide edilmemesine dair karar vermiştir.²⁵² Sipahilerin kanunda belirtilen miktardan daha fazla vergi talep ettikleri ve vermeyenlere ise zulm ettikleri de defterlerde tespit edilen bulgulardandır.²⁵³ Halkın hissesine düşen vergileri ödemelerine rağmen sancak mütesellimlerinin de halktan zorla mal ve para talebinde bulundukları anlaşılmaktadır.²⁵⁴

Bazı durumlarda kişiler ziraat ettiği veya işlettiği arazi üzerindeki hakkını pekiştirmek için muhtemelen iddia ve engellemelere karşı Divan'a gidebilmekteydi. Ali Çavuş bunlardan birisi olup mültezimi olduğu yerler için elindeki temessükünü tahkim ettirmek istemiştir. İlgili hüküm Kastamonu, Sinob, Ayandon, Daday ve Araç kadılarına gönderilmiş ve Ali Çavuş'tan Hisarcık ve köylerinin iltizam bedelinin

²⁴⁷ A.DVNS.AHKA.d:1, 17/141. Mütesellimlerin düzen ve teftiş bahnesiyle Kastamonu ve civarında yüzden fazla kaza ve köyü gezerek halktan fazla vergi talep etmeleri ve halka zulm ettiklerine dair hüküm gönderilmiştir. İmdad-ı seferiyye vergisini herkes hissesine düşeyn pay oranında ödenmesine hükmedilmiştir. A.DVNS.AHKA.d:1, 106/915.

²⁴⁸ Bu kişi Depik Mehmed isimli zaimdir.

²⁴⁹ A.DVNS.AHKA.d:1, 18/153.

²⁵⁰ Bu kişi Tostop Mustafa Beşe isimli mültezimdir.

²⁵¹ A.DVNS.AHKA.d:2, 27/236.

²⁵² A.DVNS.AHKA.d:2, 49/423. Azdavay kazasında bir köyde sipahilerin kanunla belirlenmiş olan vergilere kanaat etmediği, defterlere aykırı olarak akçeyi dirhem hesabından aldıklarına dair şikâyet gelmiştir.

²⁵³ A.DVNS.AHKA.d:2, 57/500.

²⁵⁴ Sinop Kalesi civarında bulunan ehl-i zimmet reayasından fazla vergi talebinde bulunulmuştur. A.DVNS.AHKA.d:1,57/500.

tahsil edildiği ve kendisine temessük verildiği ifade edilmiştir. Buna göre kimsenin Ali Çavuş'un iltizamına müdahale etmemesi gerektiği vurgulanmıştır.²⁵⁵

Vergi hususunda bir başka konu da vakfa ait olan çiftliğin öşrünün sipahiler tarafından alınmasına dair anlaşmazlıktır. Kastamonu kadısına ve mütesellimine gönderilen hükümde, Sivar köyündeki ... Şerif Vakfı'nın öşür mahsülünü sipahiler zorla almıştır. Yapılan incelemede davanın verilen fetva gereğince görülmesi için Kastamonu kadısına ve mütesellimine karar gönderilmiştir.²⁵⁶

Vergilerin toplanamaması nedeniyle yerel mahkemenin kararlarına uymayanların Divan'a şikâyet edildiği görülmektedir. Boyabad Kazası naibine ve Kastamonu mütesellimine gönderilen hükümde, Boyabad kazasında Kuruca köyü halkının vergilerini ödemekte sorunlar çıkarttıkları daha önce yapılan mahkemede anlaşılmıştı. Hüccete mugayir yapılan şikâyetle Divan, köylünün vergisini ödemesinin sağlanması yönünde karar vermiştir.²⁵⁷ Bu minvalde kalkın vergileri eksik ödemeleri veya ödemek istememeleri de Kastamonu sancağında olağan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Kastamonu Kalesi müstahfızı Mustafa mutasarrıf olduğu köylerden öşürlerini talep ettiğinde Çetinoğlu Ahmed Efendi'nin kızı öşrünü eksik vermişti. Mustafa'nın şikâyetine istinaden Divan öşrün eksiksiz alınması ve şer'le hareket edilmesine karar vermiştir.²⁵⁸

Cide kadılarına ve Kastamonu sancağı mütesellimine gönderilen hükümde ise vergilerin hissesine müdahale edildiği anlaşılmaktadır. Cide Kazası Güren nahiyesine bağlı Olucak köyünden Musa Beşe, ibn-i Resul, İbrahim Halife ibn-i Halil, Musa ibn-i Mehmed adlı kişiler, Şaban Beşe ve ibn-i Süleyman ortaklaşa köyün öşür ve

²⁵⁵ A.DVNS.AHKA.d:2, 113/993.

²⁵⁶ A.DVNS.AHKA.d:2, 247/1116.

²⁵⁷ A.DVNS.AHKA.d:1, 143/1228. Konu hakkında bir başka hükümde ise Durağan nahiyesine bağlı Saruelek köyünde timar sahibi Mustafa ve ortaklarının kanun ve defterlere aykırı vergiler topladıkları ve ağdet-i ağnam vergisi talep ederek halka zulüm ve rencide ettiklerine dair Divan'a şikâyet gitmiştir. Ancak yapılan incelemede Mustafa ve ortaklarının Boyabad ve Durağan nahiyesinde ağdet-i ağnam vergisini almaya hakları olduğu anlaşılmıştır. A.DVNS.AHKA.d:2, 30/225.

²⁵⁸ A.DVNS.AHKA.d:1, 35/308.

vergilerini sipahiye verirken kendi hisselerine düşen vergiden memnun kalmadıkları anlaşılmaktadır. Ali Beşe adlı kişi hisseye müdahalede bulunmuştur.²⁵⁹

Tüm bunların yanında bazı vergilerden muaf olan reaya da bulunmaktaydı. Bunlar Hz. Peygamber'in soyundan gelen seyyid ve şeriflerdir. Diğer Müslüman devletlerde olduğu gibi, Osmanlı Devleti'nde de seyyidler ve şerifler saygın bir grup olarak yerlerini korumuşlar ve birtakım toplumsal ve iktisadi ayrıcalıklarla donatılmışlardır.²⁶⁰ Osmanlı Devleti bu kişileri avarız vergisi ile birlikte bazı vergilerden muaf tutmuştur. Hükümlerde dikkat çeken şikâyet konusu ise, muaf oldukları bu vergilerin kendilerinden talep edilmesidir. Boyabad kadılarına ve Kastamonu sancağı mütesellimine gönderilen bir hükümde Boyabad kazasına bağlı bir köyden seyyidlerin Divan'a gelerek kendilerinin vergiden muaf oldukları halde nakîbü'l-eşraf kaymakamının kendilerinden akçe talep ettiğini bildirmişlerdir. Divan konunun şer'le görülmesi üzerine karar verilmiştir.²⁶¹ Ancak hükümde nakîbü'l-eşraf kaymakamının seyyidlerden hangi hususta akçe talep ettiği yer almamaktadır.

3.2.1.3 Vakıflarla ilgili hükümler

Sözlükte durmak, durdurmak, alıkoymak manasına gelen vakıf kelimesi terimsel olarak bir malın sahibi tarafından sosyal, ekonomik ve dini amaçlarla sürekli olarak tahsis edilerek teberra edilmesidir. Bu yönüyle vakıf kuran kişiler kendilerine ait menkul veya gayrimenkul mallarını hiçbir maddi karşılık beklemeeksizin hukuki bir işlem sonucunda toplum yararına sunmuşlardır.²⁶²

Osmanlılar yeni fethedilen yerlerde devlet adamlarını veya servet sahiplerini teşvik ederek pek çok vakıf kurdurmuşlardır. Dini müesseseler ve eğitim alanı olarak camiler, medreseler, tekkeler yaptırmalarının yanı sıra sosyal hizmetlere mahsus çeşmeler, sebiller, imaretler, hastaneler inşa edilmiştir. Vakıflar bu yönüyle sosyal yardımlaşma amacını yerine getirirken bulundukları yerin sosyal, beledi, ekonomik

²⁵⁹ A.DVNS.AHKA.d:2, 142/1251.

²⁶⁰ Rüya Kılıç, **Osmanlıda Seyyidler ve Şerifler**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2005, s.135; M. Emin Üner, "Ahkâm Defterleri'ne Göre Urfa'da Sadat-ı Kiram", **Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Dergisi**, C: CXXII, Sa: 241, Temmuz-Ağustos 2019, s. 270-271.

²⁶¹ A.DVNS.AHKA.d:2, 81/709.

²⁶² Hacı Mehmet Günay, "Vakıf", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C: XLII, İstanbul 2012, s. 475-479.

ihtiyaçlarını gidermiştir. Vakıflar çeşmelere kandil konularak sokakların aydınlatılmasını, vakfiyelerde tayin edilen şartlar ahilinde sokakların temizlenmesi gibi beledi hizmetleri de görmüşlerdir. Şehirlerarası ulaşımın sağlanması, yolların, köprülerin, kalelerin inşa edilmesi, konaklama yerleri olan kervansarayların yapımı da vakıf müessesesi sayesinde gerçekleşmiştir.²⁶³ Sosyal, ekonomik ve kültürel hayatta önemli bir yeri olan bu kurumların devamlı olarak işleyebilmeleri, masraflarının karşılanması, çalışanların ücretlerinin ödenmesi için akar olarak tarif edilen düzenli gelir kaynağına ihtiyaç vardır. Bu düzenli gelirlerin önemli bir bölümünü araziler yani, köyler, çiftlikler, tarlalar, bağlar, bahçeler gibi tarım işletmeleri oluşturmaktadır. Bu işletmelerden birinin veya birkaçının gelirleri bir vakfa vakfedilmiştir.²⁶⁴

Neticede vakıflar, hem dini hem de sosyal ilişkiler açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Vakıf kuran kişiler hem ahireti için güzel adımlar atarken hem de vakfın kurulduğu bölgedeki ihtiyaç sahiplerine yardım etmişlerdir. Bu yardımlar vakfın niteliğine göre belirlenirken bazen para, bazen yemek, bazen de aynî yardımlar olarak gerçekleşmiştir.²⁶⁵ Hayrî olarak adlandırılan ve kamu yararına hizmet eden bu vakıflardan ayrı olarak kişiler kendi ailelerinin maddi geleceğini muhafaza altına almak ve servetlerini tayin ettiği kişiler arasında taksim etmek için vakıflar kurmuşlardır. Aile vakfı/zürrî vakıf olarak adlandırılan bu türden vakıfların²⁶⁶ gelirlerinin paylaşımı meselesi de lehtar olanlar arasında sorunlara neden olmuştur.

Bir vakfın kuruluş belgesi olan vakfiyelerde amacı, akarları, görevlileri, vakıf kurucusunun şartları ve tayin ettiği kimselerin haiz olması gereken şartlar yer almaktadır.²⁶⁷ Belirli kurallar dâhilinde işleyişini sürdüren vakıflardan menfaat elde etmek isteyenler çıkabilmekteydi. Divan ise bu türden sorunlarda öncelikle vakfiyelere ve ilgili evkaf deferlerine bakarak sorunu çözüme kavuşturmaktaydı.

²⁶³ Bahaeddin Yediyıldız, “*Vakıf Müessesesinin XVIII. Asır Türk Toplumundaki Rolü*”, **Vakıflar Dergisi**, Sa: 14, Ankara 1982, s. 5-6.

²⁶⁴ Bahaeddin Yediyıldız, “*Vakıf*”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C: XLII, İstanbul 2012, s. 481-483; Bahaeddin Yediyıldız, **XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi: Bir Sosyal Tarih İncelemesi**, TTK, Ankara, 2003, s. 95-120.

²⁶⁵ Bahaeddin Yediyıldız, **XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi: Bir Sosyal Tarih İncelemesi**, TTK, Ankara, 2003, s. 95-120.

²⁶⁶ Yediyıldız, XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi, s. 14-19..

²⁶⁷ Osman Gazi Özgüdenli, “*Vakfiye*”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C: XLII, İstanbul 2012, s. 466.

Anadolu Eyaleti'ne bağlı bulunan Kastamonu sancağında vakıflarla ilgili anlaşmazlıkları ilgilendiren 11 hüküm bulunmaktadır. Bu hükümler genel olarak vakıf akarları üzerinedir.

İki vakfın mütevellileri arasında vakıf akarlarının hangi vakfa ait olduğuna dair anlaşmazlıklar çıktığı gibi bir diğerinin tasarrufunda bulunan akarlara müdahale şeklinde ortaya çıkan şikâyet konuları bulunmaktadır. Bunlardan birinde Devrekânî'de bulunan İsmail Bey Mescidi Vakfı mütevellisi İbrahim, Büğdüz, Hüsam Çiftliği, Çayırğöl ve Ulakçı denilen yerlerin mütevellisi olduğunu, Yakub Ağa Cami Vakfı mütevellisi el-Hâc Ali'nin kendi gelirleriyle yetinmeyerek Çayırğöl ve Ulakçıya denilen yerlere müdahalede bulunduğundan yakınmıştır.²⁶⁸ Başka bir hükümde, Kastamonu'da Babüssaade ağası Yakup Ağa Cami'nin mütevellisi olan Hacı Ali ile Yine Devrekânî'ye bağlı Bozkoca köyünde bulunan Kutlu Melik Zaviyesi'nin zaviyedarı arasında vakıf akarı anlaşmazlığı meydana gelmiştir. Diğer bir hükümde Devrekânî kazasında bulunan Kutlu Melik Zaviyesi'nin zaviyedarının müdahil olduğu bir meselede şikâyetçi Yakub Ağa Camii Vakfı mütevellisidir. Şikâyet edilen ise Kutlu Melik Zaviyesi'nin zaviyedarıdır. Şikâyet sebebi ise zaviyedarın Yakub Ağa Camii Şerif Vakfı'na ait olan sazlığa müdahalede bulunmasıdır. Neticede hazinede bulunan defterlere müracaat edilerek zaviyedarın haksız olduğuna karar verilmiştir.²⁶⁹ Kastamonu kadısına gönderilen başka bir hükümde ise İbrahim Bey Vakfı'na ait olan vakıf toprağını kendi üzerine kaydettiren müteveli şikâyet edilmiştir.²⁷⁰

Eflani kadılarına ve Kastamonu sancağı mütesellimine gönderilen bir hükümde, Daday'da bulunan Güzel Ahmed Zaviyesi'nin zaviyedar ve mütevellisi olan Hüseyin, vakfın köy ve gelirlerine bazı kimselerin müdahalede bulunduklarını bildirmiştir. Divan'da yapılan mahkeme sonucu evkaf defterine müracaat edilmesine karar verilmiştir.²⁷¹

²⁶⁸ A.DVNS.AHKA.d: 1, 15/124.

²⁶⁹ Zaviyedar söz konusu olan sazlığın bağlı bulunduğu zaviyeye ait olduğunu söyleyerek müdahalede bulunmuş, ancak Divan'da zaviyedarın haksız olduğu anlaşılmıştır. A.DVNS.AHKA.d: 1, 76/327.

²⁷⁰ A.DVNS.AHKA.d:2, 81/705.

²⁷¹ "A.DVNS.AHKA.d:2, 93/830.

Vakıf kurucuları vakfiyede belirttiği şartlar dâhilinde vakfına görevli tayin ederek özelliklerini belirtebilmekteydi. Sonradan ilgili şartlara haiz olmayanların bu görevlere atanması veya atananların isthaklarıyla yetinmemesi vakıf görevlileri arsında sorunlara neden olmaktaydı. Durağan Kazası naibine ve Kastamonu sancağı mütesellimine gönderilen hükümde, Molla Hasan ve Müezzîn Mustafa, Durağan kazasına bağlı Sofiler köyündeki Sinan Dede Camii'nde beratlarıyla hakları olan vazifelerini vakıf mütevellisinden istediklerinde müteveli vazifelerini vermemiştir. Sorunlarını Divan'a taşıyan Molla Hasan ve Müezzîn Mustafa buna göre haklarını Durağan kadısı marifetiyle alacaktı.²⁷²

Bu hususta yapılan başka bir şikâyetle Kastamonu, Daday, Araç ve Göl kadılarınıyla Kastamonu sancağı mütesellimine gönderilen hükümden anlaşılmaktadır. Kastamonu'da bulunan Hayranlı Mescidi'nin mütevellisi Mustafa, mescidin müezzini ve kayyımını mescidin gelirlerine müdahalede bulundukları için şikâyet etmiştir.²⁷³

Aile vakıflarının gelirlerinin paylaşımı sorunlarına ise Sinop kadılarına ve Kastamonu sancağı mütesellimine gönderilen hüküm örnek verilebilir. İstanbul'da Yıldız Dede Tekkesi'nin şeyhi olan Seyyid Şeyh Mustafa ibn-i Seyyid Şeyh Ramazan Sinop'taki Mehmed Maksud Efendi çiftliğini ve Hamurcuk çiftliğini vakfederek başka kişilere kiraya vermiştir. Çocuklarına meşrut olan akarlara başkası tarafından yapılan müdahaleler şikâyet konusu olmuştur. Divan bu konudaki kararını müdahalelerin engellenmesi yönünde alarak hükmü Sinop kadılarına ve Kastamonu mütesellimine göndermiştir.²⁷⁴

3.2.1.4 Güvenlik sorunlarıyla ilgili hükümler

Cinayet, hırsızlık, zina ve öldürmeye teşebbüs gibi âdi suçlar Divan'da kazasker tarafından değerlendirilerek suçlulara cezası veriliyordu. Kazaskerin emri altında görev yapan memurları bulunmaktaydı. 18. yüzyılda genişleyen kazaskerin

²⁷² A.DVNS.AHKA.d:1, 53/481.

²⁷³ Müezzîn ve kayyım vakfa ait olan Höyükviran köyünün ve vakfın gelirlerinden üçte bir oranında almak istemiştir. A.DVNS.AHKA.d:1, 13/105.

²⁷⁴ A.DVNS.AHKA.d: 2, 3/12.

maiyetinde tezkireci, rûznâmçeci, matlabcı, tatbikçi, mektupçu ve kethüdadadan oluşan altı yardımcı bulunmaktaydı. İlaveten davalı ile davacıları Divan’a çağırarak üzere muhızlılar bulunmaktaydı.²⁷⁵ Adi suçların bir veya birkaçının aynı anda işlendiği görülmektedir. Aşağıda âdi suçlara dair bir tasnif yapılarak şikâyet konuları ayrı başlıklar altında ele alınmıştır.

3.2.1.4.1 Cinayet ve darb

Sözlükte “günah işlemek, işlenen günah ve suç” anlamlarına gelen cinayet, fıkıh terimi olarak mala ve cana yönelik hukuka aykırı fiilleri ifade eder.²⁷⁶ Herhangi bir yerde ikamet eden, hiç kimseye zararı olmayan kendi halinde bulunan kişilere, halktan veya eşkıya zümresinden yapılan saldırılar mevcuttur. Halkın huzurunu bozan bu faaliyet ve davranışlar para ve mal gasbının yanı sıra darp etmek suretiyle yaralama, kaçırma, öldürme gibi fiilleri içermektedir. Darp fiillerinde zarar verilen kişinin kısas hakkı olduğuna dair İslam hukukçularının bir yaklaşımı olmakla birlikte fakihler kısasın faile vereceği zararın fazla olma ihtimali nedeniyle diyet cezasının uygulanması gerektiğini düşünmektedirler. Ancak devletin kamu düzenini bozma nedeniyle verebileceği tazir cezası hakkı da vardır.²⁷⁷

Sırt kadılarına ve Kastamonu sancağı mütesellimine gönderilen hükümde, Sırt kazasına bağlı Güney köyünden Hacı Mehmed daha önce ölen Seyyid Hüseyin’in varislerinin ortaya çıkarak senin gulamın Yusuf, Seyyid Hüseyin’i öldürdü demeleri üzerine bunu mahkemeye bildirmiştir. Dava için şeyhülislamın fetva verdiğini bildirerek davanın mahallinde şer’le görülmesi ve müdahalenin engellenmesi üzerine karar verilmiştir.²⁷⁸ Başka bir hükümde ise bu konunun devamı olarak yine bir şikâyet gelmiştir. Bu olayın çözülmesi için görevlendirilen Topal Veli Bölükbaşı adamlarıyla köyleri gezerek ahaliden zorla mallarını alarak zulm etmiştir. Alınan

²⁷⁵ İpşirli, “Kazasker”, s. 140-143.

²⁷⁶ Hasan Ali Eş Şazeli, “Cinayet”, TDV İslam Ansiklopedisi, C: VIII. İstanbul, 1993, s. 14.

²⁷⁷ Aydın, a.g.e, s. 103.

²⁷⁸ A.DVNS.AHKA.d: 1, 132/1129.

malların sahiplerine iadesi için Sırt ve Kütahya naiblerine ve Kütahya, Kastamonu kadılarına hüküm yazılmıştır.²⁷⁹

Bu minvalde başka bir örnek ise Kastamonu kazasında Tabakçı nahiyesine bağlı Körseki köyü sakinlerinden Hüseyin, Mehmed, Halil, Mustafa, Ahmed ve Mehmed adlı kişiler eşkıyadan bazı kişilerin kendilerinin mallarını gasb ettiklerini ve amcaları Mustafa'yı da öldürdüklerini bildirmiştir. Bu davanın da yerel mahkemede görülmesi istenmiştir.²⁸⁰

Daday ve kadılarına Kastamonu mütesellimine gönderilen hükümde, Daday kazası halkının köylerini basan, Karagöl köyü sakinlerinden İsmail, Baba Emir ve oğulları Hasan Beşe, Ali Beşe ve Gül Mehmed oğlu Ali Mehmed Beşe'den şikâyetçi olmuşlardır. Davanın şer'le görülmesi için yazılmıştır.²⁸¹

3.2.1.4.2 Hırsızlık ve gasp

Hırsızlık, bir malın veya eşyanın sahibinin haberi olmadan alınmasına denir. Gasp ise bir eşyanın veya malın sahibinden şiddet kullanarak alınıp el konulması anlamına gelmektedir. Bu tür faaliyetlerde bulunanlar tek başlarına ya da gruplar halinde hareket ederler.²⁸² Osmanlı ceza hukukunda bir fiilin hırsızlık sayılması için çalınan malın Hanefi mezhebinde göre 10 dirhem gümüş karşılığı olması gerekmektedir.

²⁷⁹ A.DVNS.AHKA.d:2, 133/1137.

²⁸⁰ A.DVNS.AHKA.d: 1,67/599.

A.DVNS.AHKA.d:1, 67/601. Aynı şikâyet bu defa Akkaya kazasından gelmiştir. A.DVNS.AHKA.d:2, 73/641.

²⁸¹ A.DVNS.AHKA.d:1, 95/823. Darp konusunda bir başka hüküm Mergüze kazasından gelmiştir. Yahya ve kardeşi Hasan'ı aynı köyden Nalbat oğlu Mustafa'nın darp ettiğini şikâyet etmişlerdir. Nalbant oğlu Mustafa Divan'a gitmeyip firar etmiştir. Davanın şer'le görülmesi için Mergüze kadılarına ve Kastamonu mütesellimine hüküm gönderilmiştir. A.DVNS.AHKA.d:1, 137/1178. Bir başka konu ise bıçak ile yaralama ve cinayet hakkındadır. Recep oğlu Ahmed'in Devrek oğlu Ahmet tarafından bıçaklanıp öldürülmesi üzerine, davanın şer'le görülmesi için Kastamonu kadısına ve Kastamonu mütevellisine hüküm gönderilmiştir. A.DVNS.AHKA.d:2, 21/183. Taşköprü Kazası Yenisemer köyünden bir grubun baba-oğula ve kardeşe saldırdıklarına dair şikâyet üzerine Divan konunun şer'le görülmesi için Taşköprü kadılarına ve Kastamonu mütesellimine hüküm göndermiştir. A.DVNS.AHKA.d:2, 71/615. Konu hakkında bir başka hüküm Araç kazasına bağlı Hoyran köyünden gönderilen şikâyet üzerine yazılmıştır. Sipahi Hidayetullah'ın köylülere saldırdığı, darp ettiği ve yaraladığı bildirilmiştir. Konunun şer'le görülmesi için karar verilmiştir. A.DVNS.AHKA.d:2, 72/625. Boyalı Kazası naibine Kastamonu Sancağı mütesellimine gönderilen hükümde ise Boyalı kazasına bağlı Kiraslı köyü sakinlerinden sipahi Osman bey, oğlu Ahmed ve kardeşinin oğlu Hüseyin gelerek Hasan Efendi, Himmet Bey oğulları ve Boyalı kazasına bağlı bir köyden Hatib Ömer Efendi'nin kendilerine zarar verdiklerini ve tacizde bulunduklarını bildirmişlerdir. Konunun şer'le görülmesi için Daday kadılarına ve Kastamonu mütesellimine karar gönderilmiştir. A.DVNS.AHKA.d:2, 136/1201. Fındıklı kasabasının İbrahim Efendi Mahallesi sakinlerinden Fatma ve Ayşe adlı hatunlar gelerek Zarı kasabasına gittiklerinde oranın imam vekili Hasan Halife, müezzini Seyyid Ahmed Halife ve Süleyman Çelebi ve Molla Hüseyin adlı kişiler kendilerine taarruz etmişlerdir. A.DVNS.AHKA.d:2, 136/1202.

²⁸² Dündar, a.g.t, s. 48.

Tabi bu miktarın alım gücünün zamana göre değişiklik göstereceği aşîkârdır. Nitekim Hz. Peygamber döneminde bu miktar iki koyun almaya yetecek değeri ifade etmekteydi. Gasp ise hırsızlık suçundan ayrı olarak korunan bir malın zorla alınması anlamında geldiği için nitelikli hırsızlık suçuna girmemekteydi. Birincisi için had cezası uygulanırken ikincisi için tazir cezası yeterli görülmekteydi.²⁸³

Örneğin Araç ve Kastamonu kadısına ve sancağı mütesellimine gönderilen hükümden nitelikli hırsızlık suçunun işlendiği anlaşılmaktadır. Araç kazasına bağlı Süzey köyünden Havva'nın evine giren Acem Ali, Mehmed, Muhsin adlı kişiler sandıklarını kırarak üç yüz gurus nakid, altın ve gümüş mallarını çalmışlardır. Çalınan malların sahiplerine verilmesi ve davanın görülmesi için yerel mahkemeler görevlendirilmiştir.²⁸⁴

3.2.1.4.3 Eşkîyalık

Merkezi otoritenin bıraktığı boşluğu doldurmak isteyen kimseler eşkıyalık yaparak âdi suçlar işlemekteydi. Eşkîyalar çoğunlukla cinayet, gasp, adam yaralama, köy ve evleri basma, kadın kaçırma gibi suçları işleyerek halka zarar vermektedir. Kastamonu merkezde 18. yüzyılın ilk yarısında Anadolu'ya nazaran çok fazla eşkıyalık olayları yaşanmamıştır. Yine de konar-göçer Türkmenlerin ve cemaatlerin yerleşim bölgeleri olması ve buraların yol güzergâhı olması nedeniyle yüzyılın ikinci yarısından itibaren eşkıyalık faaliyetlerinde bir artış söz konusudur.²⁸⁵

²⁸³ Aydın, a.g.e, s. 105-107.

²⁸⁴ A.DVNS.AHKA.d:1, 43/386. Başka bir hüküm vergi toplamakla görevli Ali Bölükbaşı'nın topladığı vergileri alarak kaçması hakkındadır. Bölükbaşının yakalanarak vergilerin sahiplerine iade edilmesi üzerine Harman valisine, Aytobeli, Ginolu, Ayandon, İstefan ve Kastamonu kadılarına ve Kütahya mütesellimine hüküm yazılmıştır. A.DVNS.AHKA.d:1, 78/693. Konu hakkında bir başka hükme göre Bozoğlak köyünden Fatma isimli kişinin üç yüz gurusdan fazla malını Dergah-ı ali cebecilerinden Ohol oğlu Mustafa Beşe gasp etmiştir. Bu durumun kanun üzere çözüme kavuşturulacağı bildirilmiştir. A.DVNS.AHKA.d:2, 69/599. Bu hükmün devamında Cebeci Mustafa'nın hapisteyken kaçtığı anlaşılmış ve cebecinin yakalanarak Dersaadet'e gönderilmesine kaar verilmiştir. A.DVNS.AHKA.d:2, 69/602. Çapaklı köyü sakinlerinden Eğlenceoğlu Mustafa ve Çolak Süleyman aynı köyden komşuları Mustafa, Mehmed ve Deli Mehmed'in otuz kese altınını gap etmişlerdir. Olayın şer'le görülmesi için Çapaklı kadısına hüküm yazılmıştır. A.DVNS.AHKA.d:2, 76/662. Gasp konusu bu defa da Sinop kasabasında gerçekleşmiştir. Kadı oğlu Seyyid Mustafa ve oğlu Ahmet, Gömlekçi köyünden Seyyid Ahmed ve Topal oğlu Seyyid Mustafa'nın üzerlerine saldırarak mülkü olan mal ve eşyaları gasp etmişlerdir. Fetva gereğince bu kişilerin mallarının iade edilmesi ve davanın şer'le görülmesi için yazılmıştır. A.DVNS.AHKA.d:2, 86/755.

²⁸⁵ Fahri Maden, **Kastamonu'da Eşkîyalık**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2018, s. 19.

İncelenen defterler içinde Kastamonu sancağında Sinop ve Boyabad kazalarında meydana gelen sorunlar hakkında şikâyetlerin daha çok eşkıyalık faaliyetleri neticesinde yapıldığı anlaşılmaktadır.

Ginolu kadısına ve Kastamonu sancağı mütesellimine gönderilen hükümde, Fatma isimli kadın, oğlunu öldürdükleri ve eşkıyalık yaptıkları gerekçesiyle Ayda köyündeki Musa ve Mehmed adlı bekçilerden şikâyetçi olmuştur. Fatma ve eşkıya bekçiler Musa ve Mehmed'in mahkemelerinin görülmesine karar verilmiştir. Davanın vezir Hasan Paşa huzurunda yapılması için Ginolu Kadısına ve Kastamonu mütesellimine emir yazılmıştır.²⁸⁶

Ancak burada eşkıya olarak anılan kimselerin tanımındaki belirsizlik dikkat çekmektedir. Zira İstanbul'da yol kesen ve seyahat özgürlüğünü kısıtlayan, kişilerin mallarını gasp eden ve bu adi suçlar için katletmek suretiyle teşkilatlanmış kimseler olarak tanımlanan²⁸⁷ eşkıyalık ile belgede zikredilen mesele arasında benzerlik bulunsa da şikâyetçinin tanımı esas alınarak failer Divan'a çağrılmıştır. Burada şikâyet konusu olan eşkıyalığın idari otorite silsilesini ilgilendirmesi de etkindir.²⁸⁸

3.2.1.5 Aile hukuku ile ilgili hükümler

Anne-baba ve çocuklardan meydana gelen aile kurumu, Osmanlı aile hukuk sistemi içerisinde dayanağını İslam hukukundan almıştır.²⁸⁹ Aile müessesesi evlilik yoluyla oluşturulur. Evlenecek olan erkek gelinin ailesine Eski Türkler'de “*kalın*” denilen

²⁸⁶ A.DVNS.AHKA.d:2, 13/100. Daday kadılarına ve Kastamonu Sancağı mütesellimine gönderilen hükme göre; Daday kazasına bağlı Odaklı Eyvanında Sakalar köyü sakinlerinden Süleyman bin Eyüb gelerek Uluköy sakinlerinden Uzun Beşe adlı kişinin defalarca akçesini zorla aldığını bildirmiştir. Eşkıyalığın engellenememesi halinde darsaadete arz olunması ve şer'le hareket edilmesi için Daday kadısına ve Kastamonu mütesellimine hüküm yazılmıştır. A.DVNS.AHKA.d:2, 127/1128. Başka bir hükümde voyvoda İbrahim'in el-Hâc Mustafa'yı darp ederek gaspetmesi konu edinilmiştir. A.DVNS.AHKA.d:1, 21/176. Boyabad Kazası Avşek köyünü bir gurup eşkıya basarak köylülerin mallarını gasp etmişlerdir. Davanın şer'le görülmesi için hüküm yazılmıştır. A.DVNS.AHKA.d:1, 95/825. Boyabad kazasından gelen benzer şikâyetler mevcuttur. A.DVNS.AHKA.d:1, 132/1128. Sinop kazasına bağlı Mahmud divanı sakinlerinden Mih? oğlu Ali, Ateş oğlu Karamaz Ahmed, karındaşı Deli Mehmed ve Berber Hacı oğlu Deli Mustafa adlı eşkıyalar menzili basarak kılıç ve diğer malları gasp etmişlerdir. Ayrıca evin hanımını da yanlarında götürerek bir aydan fazla yanlarında tutarak türlü zararlar vermişlerdir. Davaları şeyhülislamın fetvası üzerine görülerek gasp ettikleri mallar kendilerinden alınmış ve mahkemeleri şer'le görülmüştür. A.DVNS.AHKA.d:2, 6/35.

²⁸⁷ Mücteba İlgürel, “*Eşkıya: Osmanlı'da Eşkıyalık Hareketleri*”, TDV İslam Ansiklopedisi, C: XI İstanbul, 1995, s. 466.

²⁸⁸ İnalçık, Osmanlı'da Devlet, Hukuk ve Adâlet, s. 51, 54.

²⁸⁹ M. Akif Aydın, “*Osmanlılarda Aile Hukuku Alanındaki Gelişmeler ve Hukuk-ı Aile Kararnamesi (XIX ve XX. Asır)*”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Yakınçağ ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kürsüsü, İstanbul 1981, s. 64.

Osmanlı'da ise başlık parası denilen bir miktarı öderdi. Nikâhı kadı veya imam kıyardı.²⁹⁰ Aile içinde herhangi bir anlaşmazlık meydana geldiğinde sorunu kanun, defter ve fıkıh kitaplarına başvurarak kadı çözerdi.²⁹¹

Tanım olarak; ölen kişinin ailesine ya da kanunen hayattaki akrabalarına verilen mal ve para olarak karşımıza çıkan miras²⁹² ise varisler arasında taksim sorunlarına yol açmaktaydı. Nitekim kişinin vefatıyla malı, mülkü, eşyası varsa parası varislerine intikal etmektedir. Vefat eden kişinin terekesi varisleri arasında kanunlara uygun olarak pay edilmektedir. Ancak bu durumda varisler zaman zaman hisselerine düşünle yetinmeyip, diğer varisin hakkına el koyabilmektedir. İncelediğimiz defterlerde aile içinde oluşan anlaşmazlıklara konu olan miras anlaşmazlıklar evin reisi olan babanın vefat etmesiyle aile içindeki bireylerin yanı sıra ikinci ve üçüncü şahısların terekeden hak talep etmeleri neticesinde gerçekleşmiştir. Ayrıca babası küçükken vefat eden çocuğun hissesini çocuk büyüyene kadar aileden birisinin yönetmesi ve büyüdüğü vakit hisseyi yöneten akrabanın hisse sahibine hakkını iade etmemesi üzerine anlaşmazlıkların oluştuğu ve bu anlaşmazlıkların Divan'a ulaştığı incelenen defterlerde tespit edilmiştir.²⁹³

Kastamonu kadısına ve Boyabad Kazası naibine ve Kastamonu sancağı mütesellimine gönderilen hükümde, Süleyman ve Emine adlı kardeşlerin babaları ölünce Boyabad kazasına bağlı Kılıçlı köyündeki mülkü kendilerine ve annelerine kalmıştır. Ayrıca sınırları belirlenmiş tarla da Süleyman ve Mehmed'e kalmıştır. Ancak Kılıçlı köyü sakinlerinden Semurcu Ali malları zabt etmiştir. Malların geri alınarak sahiplerine verilmesi ve konunun şer'le görülmesi için Kastamonu kadısı ve mütesellimine ve Boyabad naibine hüküm yazılmıştır.²⁹⁴

Mirasta hak iddia eden üçüncü şahıslara dair bir şikâyet ise Kastamonu Kazası Eşref kasbasından gelmiştir. Buna göre Çetinzâde Ahmed Efendi adlı kişinin eşi Rabia ve kızı Ümmü Gülsüm kadıya gelerek kendilerine miras kalan mallarına ve çiftliğine başkalarının hak iddia ettiğinden yakınmışlardır. Davanın Divan'da görülmesine dair

²⁹⁰ Ekrem Buğra Ekinci, **Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk**, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2008, s. 68.

²⁹¹ Aydın, *a.g.t.*, s. 65-67.

²⁹² Ferit Develioğlu, **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2013, s. 980.

²⁹³ A.DVNS.AHKA.d:1, 20/162, 21/171, A.DVNS.AHKA.d:1, 50/453, 88/765, d:2, 9/66, 31/265, 83/732.

²⁹⁴ A.DVNS.AHKA.d:1, 20/162.

hüküm talep edilmiştir.²⁹⁵ Bu şikâyet konusu kadının merkeze gönderilen şikâyetlere bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Mirasta hak iddia edenler ise şiddete başvurmuşlardı. Rabia Hatun ve kızı Ümmü Gülsüm mahkemede hazır bulunmuş ancak Ahmed'in mahkemeye gelmemesi üzerine dava uzamıştır.²⁹⁶

Boyabad Kazası Ulucak köyünden Hasan, Hüseyin, Kezban ve Emine'nin babalarının vefatıyla amcaları Hasan mirasa el koymuş onun da vefatıyla çocukları hak iddia etmişlerdir. Malların geri alınıp sahiplerine verilmesi ve şer'le görülmesi için Boyabad naibiyle Kastamonu müteselliminin müdahale etmesi istenmektedir. İlaveten miras hissesine müdahaleye yönelik şikâyetler farklı hükümlerde de görülmektedir.²⁹⁷

3.2.1.6 Alacak-borçlu anlaşmazlıkları

Alacaklı borçlu ilişkilerine dair ilgili defterlerde 7 adet hüküm bulunmaktadır. Bu konudaki davalar borçluların borcunu ödemek istememesi ve ileri sürdüğü bahanelerle parayı ödemekten kaçındığı şeklindedir. Diğer bir şikâyet konusu ise borçlunun borcunu ödemediği vefat etmesi ve bu paranın varislerinden tahsil edilme yoluna gidilmesini istemesidir. Varisler ise bu borcu ödemekten çoğu zaman kaçınmışlardır. Bu hususta meydana gelen şikâyetlerde alacaklıya terekeden ödeme yapılması ve emr-i şerif gereğince hareket edilmesi istenmektedir.²⁹⁸

Alacaklı-borçlu anlaşmazlıklarında Kastamonu sancağından Divan'a intikal eden bir hüküm Ali adlı kişinin babasının Baki Çelebi isimli kişiden para ve eşya alacağı üzerinedir. Babası vefat edince bu alacağı tahsil etmek isteyen Merravi(zâde) Ali, Baki Çelebi'nin bahaneler sıralayarak borcunu ödemediğinden şikâyet etmiştir.

²⁹⁵ A.DVNS.AHKA.d:2, 9/66.

²⁹⁶ A.DVNS.AHKA.d:2, 83/732.

²⁹⁷ A.DVNS.AHKA.d:1, 21/171. Diğer örnekler için bkz. A.DVNS.AHKA.d:2, 31/265, A.DVNS.AHKA.d:1, 50/453.

²⁹⁸ A.DVNS.AHKA.d:2, 28/245. Diğer bir hüküm de yine bu davanın devamı olarak kayda alınmıştır. Divan'da verilen karar neticesinde köylülerin alacaklarını Rabia, Ümmü Gülsüm ve Kethüda Ahmed'den tahsil edilmesine dair karar yazılıp Kastamonu kadısına ve Sancağı mütesellimine gönderilmiştir. A.DVNS.AHKA.d:2, 36/310.

Davanın mahallinde şer'le görülüp paranın Baki Çelebi'den tahsil edilmesine ve eğer ısrar ederse bildirilmesine karar verilmiştir.²⁹⁹

Kastamonu kadılarına ve Kastamonu sancağı mütesellimine gönderilen bir başka hüküm ise Kastamonu'da ikamet eden Ümmü Gülsüm'ün vefat eden babasının 500 kuruşluk alacağını dayısı Hacı Bali'den istemiştir. Dayısı ise bu borcu ödemeye yanaşmamaktadır. Divan, davanın mahallinde şer'le görülmesine karar verilmiştir.³⁰⁰

Bir başka hükümde ise çıkar sağlama amaçlı evlilik söz konusudur. Bu konuda Kastamonu kadılarına gönderilen hükümde, Kastamonu'da yaşayan Voyvoda İbrahim Ağa, Fatma ile parası için evlenmiş ve sonra kadını hapse attırarak altmış gurusunu almıştır. Yapılan davada kadının parasının geri verilmesine ve hapisneden çıkarılmasına karar verilmiştir.³⁰¹

3.2.1.7 Diğer sorunlar

Yukarıda zikredilen şikâyet konularından başka Divan sikke tashihi ve sahte belge düzenlenmesi hakkında kararlar vermiştir. Osmanlı padişahlarının hâkimiyet sembollerinden birisinin de kendi adına para bastırmak olduğu bilinmektedir. Kendisinden önce kurulmuş olan devletlerde olduğu gibi bu amaçla darphaneler kurmuşlardır.³⁰²

Tedavüle çıkan sikkeler zaman zaman düzenlenerek değişiklik yapılmıştır. Sikke düzenlemesi veya tashihi, tedavülde bulunan paranın ayar ve gramının standart ölçülerde olmaktan çıkıp resmi fiyatı ile piyasadaki değeri arasındaki farkın çoğalması nedeniyle devletin konuya müdahale ederek parayı standart hale getirmek için giriştiği faaliyetlere denir. Tedavüldeki paradan ölçü ve ayarı bozuk olanlar toplatılıyor, yenisi dolaşıma sokuluyordu. Akçenin ayar ve gramında meydana gelen

²⁹⁹ A.DVNS.AHKA.d:1, 111/953.

³⁰⁰ A.DVNS.AHKA.d:1, 132/1131.

³⁰¹ A.DVNS.AHKA.d:2, 5/32.

³⁰² Mustafa Akdağ, **Türkiyenin İktisadi ve İctimai Tarihi 2 (1453-1599)**, Barış Kitabevi, Ankara 1999, s. 160-161.

azalmalar yani devalüasyon, altının akçe karşısında değer kazanması³⁰³ ve son olarak akçenin yabancı paralar karşısındaki değerinin azalması bu düzenlemelerin nedenleri arasındadır.³⁰⁴

Bu konuda Kastamonu kadılarına ve sancağı mütesellimine bir hüküm gönderilmiştir. Bu hükümde, Mısır Valisi Yahya Paşa Mısır'daki sikkelerin eksik olduğunu ve yabancı devletlerin paralarıyla beraber kullanıldığından bahisle sahibi olduğu maden mukataasının vergilerinin ödenmesinde sıkıntı ve sorunlar yaşadığını ve bu paraların alışverişinde karışıklıklardan oluşan problemler olduğunu belirterek düzenleme yapılmasını istemektedir. Divan kullanılan tüm paraların değerlerinin yeniden düzenlenmesine karar vermiştir.³⁰⁵

Bir diğer konu ise Mustafa isimli kişinin karısından boşanmak için sahte belge düzenlenmesi hakkındadır. Kastamonu'da ikamet eden Kerim'in Süleymaniye Medresesi'nden okul arkadaşı Şeyh oğlu Mustafa'nın Kastamonuya bağlı Heves Baki köyünde nikâhlı eşi Ayşe'yi boşamak için Daday naibi Ahmed'in imzasıyla sahte bir arz hazırlattığını duymuş ve Mustafa'yı Divan'a şikâyet etmiştir. Durumun araştırılarak hakikatin ne olduğunun bildirilmesi için Kastamonu kadısına hüküm yazılmıştır.³⁰⁶

³⁰³ Ruhi Özcan, “Osmanlı Devleti’nde XVII. Yüzyılda Yapılan Sikke Tashihleri”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sa: 17, 2005, s. 245-255.

³⁰⁴ Ekrem Erdem, “Osmanlı Para Sistemi ve Tağşiş Politikası: Dönemsel Bir Analiz”, **Bankacılar Dergisi**, Sa: 56, 2006, s.17.

³⁰⁵ A.DVNS.AHKA.d:1, 69/616.

³⁰⁶ A.DVNS.AHKA.d:2, 97/865.

4. HÜKÜMLERDE TESPİT EDİLEN İSİMLER VE KAVRAMLAR

Bu bölümde, incelenen Ahkâm Defterleri'nde zikredilen yer isimleriyle devleti ve kurumlarını temsil eden görevlilere yer verilecektir. Bu bağlamda aşağıda yapılan tasnif, şikâyetlere istinaden verilen hükümlerin içeriğinden bağımsız şekilde teşekkül ettirilmiştir. Şikâyet konularında zikredilen ve konulara göre yapılan tasnifte yer verilen meseleler burada yer isimleri ve kavramlar bağlamında ele alınmış, mümkün olduğunca tekrara düşmemeye gayret edilmiştir.

4.1 Sancaklar

Çalışmamız kapsamında Kastamonu'ya dair hükümlerde adı geçen sancak isimleri şunlardır: Kastamonu, Kengiri (Çankırı), Amasya, Konya, Mentеше, Trabzon, Halep ve Kütahya. Bu sancakların isimlerinin Kastamonu sancağına dair hükümlerde isimlerinin zikredilmesinin sebebi ise genellikle hükümlerin bütün sancaklara gönderilmesinin yanısıra dolaylı da olsa hükmün içinde yer almış olmasındandır.

Anadolu Eyaleti'nin merkez sancağı olan Kütahya sancağı müteselliminin de muhatap alındığı defterlerde toplamda on hüküm yer almaktadır. Bu hükümler cinayet, gasp, hırsızlık, ahalinin rencide olması, miras, mirî arazi, vergi kaçırma gibi şikâyetlere istinaden verilmiştir. Cinayetler ve mirî arazi anlaşmazlıkları şer'î kanun gereğince çözüme kavuşturulurken gasp, ahalinin rencide olması ve miras anlaşmazlığı gibi sorunlarda hüküm kanun üzere verilmiştir.³⁰⁷

İncelenen defterlerde Kastamonu sancağına dair hükümlerin içerisinde ismi zikredilen Kengiri sancağından üç hükümde bahsedilmiştir. Hükümlerde isminin zikredilmesinin nedeni dolaylı da olsa konunun Kengiri sancağını da ilgilendirmesinden ileri gelmektedir. İlk ikisi I Numaralı Anadolu Ahkâm Defteri'nde geçmektedir. Bunlar cinayet ve aynı zamanda gasp suçuyla, mirî arazi

³⁰⁷ A.DVNS.AHKA.d:1, 266/1129, 268/1137; A.DVNS.AHKA.d:1, 159/693, d:2, 89/391; A.DVNS.AHKA.d:1, 119/523, 256/1088; A.DVNS.AHKA.d:2, 15/66, 164/732; A.DVNS.AHKA.d:1, 214/915, 268/ 1137.

anlaşmazlığı sorunlarıdır. İlk hüküm kadıya havale edilmiş, diğerinde ise hüküm kanun üzere verilmiştir.³⁰⁸

Dolaylı olarak Amasya sancağından bahsedilen hüküm miktarı ise ikidir. Hükümler mirî toprak anlaşmazlığı ve vergi anlaşmazlığı konularında yazılmıştır. İki hüküm de örfî kanun gereği çözüme kavuşturulmuştur.³⁰⁹

Konya, Menteşe, Trabzon ve Halep Sancakları'ndan da birer defa bahsedilmiştir. Konya ve Menteşe sancaklarının isminin geçtiği hüküm aynı hükümdür. Bu hükümdeki mesele mirî arazi anlaşmazlığıdır.³¹⁰ Trabzon sancağının mevzu olduğu hükümdeki sorun ise timar anlaşmazlığı ve vergi sorunudur. Bu hükümler örfî kanuna göre verilmiştir.³¹¹ Halep sancağının da mevzu olduğu hükmün konusu mirî arazi anlaşmazlığı olup şikâyetin çözümü ise örfî kanun ile yerine getirilmiştir.³¹²

4.2 Kazalar

Çalışmamız kapsamında Kastamonu sancağında adı geçen kaza sayısı 30'dur. Bu kazalar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 2

Hükümlerde Bahsi Geçen Kaza İsimleri

Boyabad	Zarı	Boyalı	Ayandon
Devrekâni	Güney	Taşköprü	Araç
Daday	Durağan	Aytobeli	Kastamonu
Yörükân	Ginolu	İstefan	Onkaya

³⁰⁸ A.DVNS.AHKA.d:1, 119/523, 202/864; d:2, 164/730.

³⁰⁹ A.DVNS.AHKA.d:1, 42/164; d:2, 159/704.

³¹⁰ A.DVNS.AHKA.d:1, 42/164.

³¹¹ A.DVNS.AHKA.d:2, 9/36.

³¹² A.DVNS.AHKA.d:2, 164/730.

Tablo 2'nin Devamı...

Sinob	Köni	Sırt	Azdavay
Akkaya	Çapaklı	Cide	Çengel
Gölpazar	Galata	Mergüze	Hoşalay
Kadıboz?	Yörükân	-	-

Kazalardan merkeze intikal eden şikâyetler incelendiğinde I Numaralı Anadolu Ahkâm Defteri'nde 10 adet şikâyet hükmü ile Taşköprü Kazası ilk sırada yer almaktadır. Yapılan şikâyetlerin konusu genellikle arazi anlaşmazlığı meselesidir ve Divan'ın verdiği karar örfî kanun üzeredir. İkinci sırayı Divan'a yapılan 8 adet şikâyet ile Boyabad kazası almaktadır. Buradaki şikâyet konusu ise farklılıklar göstermektedir. Miras, eşkıyalık, iftira, hırsızlık gibi konularda şikâyetlerin çözümü için mahalline sevk edilerek yargılamanın kadı tarafından yapılması istenmiştir. Üçüncü sırada ise Daday Kazası yer almakta olup buradan yapılan şikâyetlerin konusu da farklılıklar göstermektedir. Vakıf görevlileri maaşı sorunu, arazi anlaşmazlığı, vergi anlaşmazlığı gibi konularda örfî kanun gereği şikâyetler çözüme kavuşturulmuştur. Ayrıca gasp gibi toplumun güvenliğini rahatsız edici davranışlarda failer Divan'a mübaşir vasıtasıyla getirilerek yargılanmıştır.³¹³

II Numaralı Anadolu Ahkâm Defteri'nde tespit edilen kazalar içinde en çok Araç kazasından şikâyet gelmiştir. Merkeze intikal eden hüküm sayısı 11'dir ve hükümlerdeki şikâyet konuları farklılık göstermektedir. Şikâyete mevzu olan konu daha çok arazi anlaşmazlığı meselesidir. Ayrıca iki hükümde de vergi anlaşmazlığı tespit edilmiş ve şikâyetlerin çözümünde verilen karar örfî kanun ile anlaşmazlığın ortadan kaldırılması üzerinedir. Hırsızlık ve darp suçları da burada tespit edilmiş

³¹³ I Numaralı Anadolu Ahkâm Defteri'nde Taşköprü kazasına dair hükümler şunlardır: A.DVNS.AHKA.d:1, 5/7, 14/42, 42/164, 82/351, 111/489, 111/491, 132/576, 215/918, 257/1093, 267/1134. Boyabad kazasına dair hükümler: A.DVNS.AHKA.d:1, 9/25, 14/42, 15/47, 42/162, 44/171, 192/825, 197/844, 250/1128. Daday Kazası hakkında: A.DVNS.AHKA.d:1, 28/105, 103/453, 153/664, 155/676, 192/823, 256/1088, 284/1207.

olmakla birlikte Divan bu meselelerin mahallinde şer' ile görülmesini istemiştir.³¹⁴ Daday ve Boyabad kazalarından gelen şikâyet miktarı aynıdır. Daday kazasında şikâyete mevzu olan konular birbirinden farklılıklar göstermekte olup vergi, arazi, vakıf geliri, belgede sahtecilik gibi konularda hükümler verilmiştir. Divan bu şikâyetleri kanun üzere karara bağlamıştır. Ancak eşkıyalık ve gasp gibi yüz kızartıcı suçlarda şer' ile gereğinin yapılmasını bildirmiştir. Boyabad kazasından da farklı konularda şikâyetler Divan'a intikal etmiştir. Bu şikâyetlerden arazi anlaşmazlıklarında hüküm kanun üzere verilirken cinayet gibi sorunlarda suçlunun yakalanması kararı çıkarılmış ve yargılamanın Divan'da yapılacağı bildirilmiştir.³¹⁵ II Numaralı Anadolu Ahkâm Defteri'ne göre kazalardan gelen şikâyetlerde üçüncü sırada Sinop Kazası yer almaktadır. Vakıf mallarını muhafazası ve vergi anlaşmazlıklarında Divan örfi kanun ile sorunun çözümüne karar vermiştir. Diğer taraftan hırsızlık ve eşkıyalık konusundaki şikâyetlerde yargılamayı olayın mahalline sevk edilerek şer' ile anlaşmazlığın çözümüne karar vermiştir.³¹⁶

Her iki defterin toplamında yapılan şikâyetlerde birinci sırayı Araç Kazası almaktadır. 17 hüküm Araç kazasının ilgilendirmektedir.³¹⁷ Akabinde 14 hüküm ile Boyabad Kazası yer alırken³¹⁸ Taşköprü ve Daday kazalarından çeşitli anlaşmazlıklara binaen 13'er şikâyet Divan'a intikal etmiştir.³¹⁹

Toprak tasarrufu konusunda Araç ve Taşköprü kazaları öne çıkarken³²⁰ gasp, hırsızlık, cinayet, darp, eşkıyalık gibi toplumsal güvenliği tehdit eden unsurlar en sık Daday, Boyabad, Araç kazalarında gerçekleşmiştir.³²¹ Vergi anlaşmazlıklarında ise

³¹⁴ II Numaralı Anadolu Ahkâm Defteri'nde Araç kazasına dair hükümler: A.DVNS.AHKA.d:2, 8/34, 9/36, 89/391, 90/395, 95/418, 99/438, 110/488, 141/625, 164/730, 209/941, 221/993.

³¹⁵ Daday Kazası: A.DVNS.AHKA.d:2, 5/16, 177/801, 181/830, 190/865, 221/993, 228/1128. Boyabad Kazası: A.DVNS.AHKA.d:2, 25/112, 160/709, 91/810, 235/1061, 248/1120, 280/1252.

³¹⁶ Sinop Kazası: .DVNS.AHKA.d:2, 4/12, 7/26, 9/35, 62/275, 221/993.

³¹⁷ A.DVNS.AHKA.d:1, 13/105, 20/164, 43/386, 67/601, 86/751, 215/918; d:2, 8/34, 9/36, 89/391, 90/395, 95/418, 99/438, 110/488, 141/625, 164/730, 209/941, 221/993.

³¹⁸ A.DVNS.AHKA.d:1, 9/25, 14/42, 15/47, 42/162, 44/171, 192/825, 197/844, 250/1128, d:2, 25/112, 160/709, 91/810, 235/1061, 248/1120, 280/1252.

³¹⁹ Taşköprü Kazası: A.DVNS.AHKA.d:1, 5/7, 14/42, 42/164, 82/351, 111/489, 111/491, 132/576, 215/918, 257/1093, 267/1134, d:2, 27/236, 121/538, 139/615. Daday Kazası: A.DVNS.AHKA.d:1, 28/105, 103/453, 153/664, 155/676, 192/823, 256/1088, 284/1207, d:2, 5/16, 177/801, 181/830, 190/865, 221/993, 228/1128.

³²⁰ Toprak tasarrufu konusunda Araç kazasına örnek olarak: A.DVNS.AHKA.d:1, 20/164, 215/918, d:2, 99/438, 110/488, 164/730, 221/993. Taşköprü kazasına örnek olarak: A.DVNS.AHKA.d:1, 5/7, 14/42, 42/164, 111/491, 215/918, 257/1093, 267/1134, d:2, 121/538.

³²¹ Daday Kazası: A.DVNS.AHKA.d:1, 155/676, 192/823, 256/1088, d:2, 190/865, 228/1128. Boyabad Kazası: A.DVNS.AHKA.d:1, 44/171, 192/825, 197/844, 250/1128 d: 2, 25/112, 235/1061. Araç Kazası: A.DVNS.AHKA.d:1, 43/386, 67/601; d:2, 89/391, 95/418, 141/625.

şikâyetler sırasıyla, Araç, Boyalı, Daday ve Sinop kazalarından iletilmiştir.³²² Miras anlaşmazlıklarında ise Boyabad kazasında meydana gelen sorunlar Divan'ı meşgul etmiştir.³²³

4.3 Nahiyeler

Çalışmamız kapsamında incelenen defterlerdeki hükümlerde bahsi geçen nahiye sayısı 28'dir. İlgili nahiyelerden gelen şikâyet oranlarını kazalardan bağımsız değerlendirmek mümkün değildir. Bu nedenle nahiyelerin ismi verilerek yer isimleri için bir referans olması amaçlanmıştır. Bu nahiyelerin isimleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 3

Hükümlerde Bahsi Geçen Nahiye İsimleri

Çeltik-i Enhar	Taşköprü	Boyabad	Devrekâni
Tabakçı	Daday	Gavga Çayırı	Tosya
Saray	Şevketlü	Zarı	Araç
Durağan	Kastamonu Şehir Nahiyesi	Göl	Sinop
Kotma Çayır	Güren	Hafaş Özü	Sırt
Hoşalay	Eflani	Güney	-

³²² Vergi hususunda Araç kazasından örnekler: A.DVNS.AHKA.d:1, 86/751, 215/918; d:2, 9/36. Boyalı Kazası: A.DVNS.AHKA.d:1, 86/751, d:2, 78/683, 79/695. Daday Kazası: A.DVNS.AHKA.d:1, 284/1207, d:2, 177/801. Sinop Kazası: A.DVNS.AHKA.d:1, 113/500, d:2, 62/275.

³²³ Miras hususunda: A.DVNS.AHKA.d:1, 42/162, 44/171.

4.4 Karyeler/Köyler

Çalışmamız kapsamında tespit edilen 151 köyün yer aldığı tablo aşağıdadır.

Tablo 4

Hükümlerde Tespit Edilen Köyler

Alisaray	Aksar	Kilid	Küçük	Şahinçatı
Kiraz	Samanlı	Yaran	Kızık	Serçimen
Bekdemir	Saruhamza	Buğdam	Ayvalı Viran	Yenisemer
Gürcek	Güler	Afşar	Karacaçay	Söğütlü
Korhan	Kılıçlı	Ulucak	Kızılsaki	Kilise
Müminler	Durağan	Turhan	Kuruca	Öşek
Kırzılık	Cumaköyü	Avşek	Boyalı	Sofiler
Saruelek	Korucularçayı	Çorum Pınarı	Şal'ı	Kefer Uruf/Aruf
Eruk	Bozkoca	Çiftcibali	Butracık	Ulamlar
Bahaeddin				
Eksane	Büğdüzyazur	Çayırçöl	Ulakçı	Çayırçık
Halur	Çördük	Uzun Kavak	Güney	Güney Tahtan
Karagöl	Karaağaç	Kara Vasıl	Yakacık	Akçe Kavak
Karamuk	Baş Aktaş	? Viran	Ramaklar	Uluköy

Tablo 4'ün Devamı...

Sakalar	Köseler	Cayak	Can	Ustaköy
Gömlekçi	Sandallı	Başköy	Neberte	Hurve
Ab	Karabürçek	Süzey	Köseler	Tavşanlı
Kese	Bozebe	Afşarözü	Kavak	Sekücek
Karacaviran	Akhisar	Gülek Virani	Avşar	Kavacık
Göle?	Höyük Viranı	Karasu/Köprü	Saraycık	Bozoğlak
Heves Baki	Kop/Küp	Hacılar	Sivar	Sorkun
Göl Bafra	Kurusaray	Olucak	Hasan	Mihr?
Çorum Pınarı	Eldan	Kelmeke/ Çaşnigir	Gülek Viran	Harsa
Memeç	Kiraslı	Halavadi	Karaca Kaya	Hisarcık
Çördük	Halay Köy	Sal Zeytun	Ayda?	Köyyeri
Kazancıköy	Nefs-i Çapaklı	Sazlu	Olucak	Nefs-i Çengel
Kopcağız	Uludağiseki/Ulağı ve Akseki	Hoyran	Abrak	Çebni
Dereköy	Kurusaray	Başakpınar	Karaviran	Kızılviran
Yel kavak	Harcılar	İncik	Çerçiler	Eksane

Tablo 4'ün Devamı...

Gedik Niyazi	Hıra Hasan	Bük/Yük	Dayran	Çukur Viran
Kuşya	-	-	-	-

Köyleri ilgilendiren hükümlerin çoğunluğu arazi anlaşmazlıkları nedeniyle gelen şikâyetlerle ilgilidir. Mirî ve mülk arazilerden kaynaklı sorunlarda anlaşmazlıklar olmuş, bir şahsın başkasının işletiminde olan araziye gasp etmesi gibi sorunlar meydana gelmiş ve reayanın reayayı bazen reayanın sipahiyi Divan'a şikâyeti sonucu anlaşmazlıkların çözümü istenmiştir. Dolayısıyla Divan bu anlaşmazlıklarda gerekli defterler ile geçmişteki uygulamaları inceleyerek çözümünü örfî kanun üzere çözüme kavuşturmuştur.

Köylerden gelen şikâyetlerdeki sorunlara baktığımızda ikinci sırayı güvenlik ve adli konulardaki sorunlar ve anlaşmazlıklar almaktadır. Defterlerdeki hükümlerde reayanın reayayı, reayanın sipahiyi ve sipahinin de reaya ile olan adli ilişkileri Divan'a yansımıştır. Divan'a yapılan şikâyetlerde miras, gasp, darp, hırsızlık, yaralama, cinayet ve eşkıyalık gibi adli sorunlar sıkça karşımıza çıkmaktadır. Divan bu davalarda kimi zaman yargılamayı olayın mahalline sevk ederek şer'î kanun gereği hüküm verilmesini talep etmiş, kimi zaman da davaya kendisinin bakacağını ve suçlunun yakalanarak Divan'a getirmesini ihzar ederek sonuçlandırmıştır.

Hükümlerde adı geçen köylerin bağlı bulundukları nahiye ve kazaların listesi konunun daha anlaşılır ve kolay biçimde ifade edilmesi ve araştırmacılar için kolaylık sağlaması açısından aşağıda verilmiştir:

Tablo 5

I ve II Numaralı Anadolu Ahkâm Defterleri'ne Göre Kastamonu Sancağında Yer Alan Kaza, Nahiye ve Onlara Tabi Köyleri Gösteren Genel Tablo

KAZA	NAHİYE	KARYE
Taşköprü	Merkez	Alisaray, Aksar, Kilid, Küçük, Şahinçatı, Kırazlı, Samanlı, Yaran, Kızık, Serçimen, Bekdemir, Saruhamza, Ayvaluviran, Yenisemer, Gürcek, Güler, Afşar, Kurusaray, Başakpınar
Boyabad	Merkez	Karaçay, Söğütlü, Korhan, Kılıçlı, Ulucak, Kızılsaki, Kilise, Müminler, Kızıllık, Turhan, Kuruca, Cumaköyü
	Çeltik Enhar	
	Gavga? Çayırı	Avşek
	Şevketlü	Boyalı
	Kotma Çayırı	Öşek
	Durağan	Sofiler, Saruelek, Korucular Çayı
Devrekâni	Merkez	Çorum Pınarı, Şal'i, Kefer Uruf/Aruf, Eruk Bahaeddin, Eksane, Bozkoca, Çiftcibali, Butracık, Ulamlar, Büğdüzyazur, Çayırğöl, Ulakçı, Çayırıcık, Halur
Güney	Merkez	Çördük, Uzun Kavak

Tablo 5'in Devamı...

Sirt	Merkez	Güney, Güney Tahtan
Daday	Merkez	Karagöl, Karaağaç, Karavasıl, Yakacık, Akçekavak, Karamuk, Başaktaş, ...viran, ramaklar, Sakalar, Uluköy, Dereköy
Kengiri	Tosya	Köse, Karaviran, Cayak, Can
Sinop	Merkez	Gömlekçi, Sandallı
	Saray	Usta Köyü
Zarı	Merkez	Başköy, Neberte ve Hurve?
Araç	Merkez	Ab, Karabürçek, Süzey, Köseler, Tavşanlı, Kese, Bozebe, Afşarözü, Kavak, Sekücek, Karacaviran, Akhisar, Gülekviran, Avşar, Kavacık, Göle, Hoyran, Kızılviran, Yelkavak, Harcılar, İncik, Çerçiler, Eksane, Dayran, Buğdam
Kastamonu	Merkez	Höyükviranı, Karasu/Köprü, Saraycık, Bozoğlak, Hevesbaki, Kop/Küp, Hacılar, Sivar, Gedik Niyazi, Hırahasan, Yük, Çukurviran

Tablo 5'in Devamı...

	Tabakçı	Körseki
	Hafaşözü	Hasan, Mihr? ve Eğin
Göl	Merkez	Sorkun, Göl Bafra ve Kurusaray
Cide	Merkez	Sazlu
	Güren	Olucak
Hoşalay	Merkez	Çorum Pınarı, Eldan ve Kelmeke/ Çaşnigir
Eflani	Merkez	Sivas?
Boyalı	Merkez	Gülekviran, Harsa, Memeç, Kırslı
Ayandon	Merkez	Halavadi, Karacakaya ve Hisarcık
Ginolu	Merkez	Halayköy, Sal Zeytun ve Ayda?
Akkaya	Merkez	Köyyeri ve Kazancıköy
Çapaklı	Merkez	Nefs-i Çapaklı
Çengel	Merkez	Nefs-i Çengel, Kopcağız/Küpceğiz ve Uludağıseki/ Ulağı ve Akseki

Tablo 5'in Devamı...

Yörökan	Merkez	Abrak
Köni	Merkez	Çebni

Yer isimlerinden ayrı olarak incelenen defterlerde aşiret ve taife isimleri de yer almaktadır. Aral Dağı Aşireti, Daşan Dağı Türkmenleri ve Acem Taifesi hakkında da hükümler bulunmaktadır.³²⁴

4.5 Vakıflar

Bir hayır müessesesi olarak vakıflar 19. yüzyılın sonuna kadar İslam toplumlarında önemli sosyal, ekonomik ve kültürel yararlar sunmuştur. Kişilerin dayanışma duygularının yanında sünnette yer aldığı şekliyle öldükten sonra sadaka-i cariyeye olarak amellerin devam edeceğine olan inanç onları vakıf kurmaya teşvik etmiştir. Bu yönüyle vakıflar sayesinde şehirler imar edilmiş, fukara gözetilmiş, vakıf akarları sayesinde zirai faaliyetler yapılmıştır.³²⁵ Kastamonu, Türklerin bölgeyi yurt edinmesinden sonra Çobanoğulları ve Candaroğulları döneminde çeşitli vakıf eserlerle bezenmiştir. Osmanlı Devleti bölgeyi ilhak ettikten sonra bunların idamesini sağlamış ve yeni vakıflar kurarak sosyal hayata katkı sunmuştur. Bu sosyal sosyal ve dini müesseselerin etrafında mahalleler teşekkül etmiştir. Bu mahalleler de imaret, cami, mescit, medrese, dar'üş-şifa, tekke, zaviye isimleri ile anılır olmuştur.³²⁶ Yakupoğlu yapmış olduğu araştırmasında Kastamonu'da vakıflar tarafından tesis edilmiş dini ve sosyal müesseselerin varlığını ve bunların faaliyetlerini ortaya koymaktadır.³²⁷

³²⁴ A.DVNS.AHKA.d:1, 109/481; A.DVNS.AHKA.d:1, 197/844; A.DVNS.AHKA.d:1, 69/292.

³²⁵ Yediyıldız, "Vakıf", s. 479-481.

³²⁶ Kankal, a.g.e, s.17-28. Kankal, eserinde mahalle isimlerini zikretmektedir.

³²⁷ Cevdet Yakupoğlu, "Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi XIII-XV. Yüzyıllar", Doktora Tezi, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Tarih Anabilim Dalı, Ankara 2007, s. 539-648; Ayrıca bkz. Fazıl Çiftçi,

Hükümlerde tespit edilen kazalardaki cami, tekke, vakıf ve zaviyeler ile görevlilerinin yer aldığı tablo aşağıda yer almaktadır.

Tablo 6

Hükümlerde Tespit Edilen Cami, Tekke ve Zaviyeler

YER	VAKIF	GÖREVLİLER
Kastamonu Kazası	Hace Ali Mescidi	Mütevelli Ali Efendi
Sinop Kazası	Caca Sultan Camii	İmam ve hatibi Şeyh Mehmed ibn-i seyyid Şeyh Ramazan
İstanbul Bağçekapusu	Yıldız Dede Tekkesi	Tekkenin Şeyhi Seyyid Şeyh Mustafa ibn-i Seyyid Şeyh Ramazan
Kastamonu	İbrahim Bey Vakfı	Mütevelli Mehmed Bey
Kastamonu	Hayranlı Mescidi	İmamı ve mütevellisi Mustafa
Amasya	Sultan Bayezid Han Camii	
Devrekâni	Kuyu Mescidi (İsmail Bey Mescidi)	Mütevelli İbrahim
Kastamonu	Yakub Ağa Camii	Mütevelli El-Hâc Ali

Tablo 6'nın Devamı...

Devrekâni	Kutlu Melik Zaviyesi	Zaviyedar Köse Yüzbaşı Mehmed
Tosya	El-Hâc Murad Zaviyesi	Zaviyedar Ahmed Efendi bin Hacı Ali
Daday nahiyesi	Güzel Ahmed der Eflani Süleyman Paşa Vakfı	
Boyabad nahiyesi	İsfendiyar Bey Vakfı	
Kastamonu	İsmail Bey Vakfı	Mütevelli Mehmed Halife Müderri Ali Efendi

I ve II Numaralı Anadolu Ahkâm Defteri'ne göre Kastamonu sancağında yer alan cami, tekke, vakıf, mescid ve zaviyeler daha çok Kastamonu kazasında yer almaktadır. Vakıflar ilgili önceki bölümde ele aldığımız sorunlar, vakıf görevlileri maaşları sorunu, vakıf nazırlığı anlaşmazlığı ve görev tevcihi anlaşmazlıklarıdır. Hükümlerde mütevellinin imamdan, müezzinden, diğer vakıf görevlisinden ve başka bir vakıf mütevellisinden şikâyetçi olduğu anlaşılmaktadır. Ancak vakıf mütevellisinin de şikâyet edildiği hususlar vardır. İlâveten vakıf akarları konusunda hükümler bulunmaktadır.³²⁸

Camii, tekke, vakıf ve mescidleri ilgilendiren hususlardaki anlaşmazlıklarda Divan sorunun çözümü için mufassal ve evkaf defterlerine başvurmakta ve geçmişteki uygulamaları da dikkate almaktaydı.

4.6 Çiftlik, Kasaba, Mezra'a, Mahalleler ve Diğerleri

³²⁸ A.DVNS.AHKA.d: 1, 15/124; A.DVNS.AHKA.d: 1, 76/327.

İncelenen iki defterdeki hükümlerden elde edilen sonuçlara göre tespit edilen mahalleler şunlardır: Kastamonu’da Aktekye/Aktekke, Araç kazasında Pazar Mahallesi, Galata kazasında Fındıklı kasabası-İbrahim Efendi Mahallesi.³²⁹

Adı geçen mahalle sakinlerinden gelen şikâyetler birkaç hükme konu olmuştur.

Hükümlerde adı geçen kasabalar ise Kastamonu’da Eşref kasabası, Sinop’ta Gerze kasabası ve Araç’ta Tavşanlı Ali kasbasıdır.³³⁰

Hükümlerde tespit edilen çiftlikler ise Araç kazasında Tavşanlı Osman Çiftliği, Sinop’ta Mehmed Maksud Efendi Çiftliği, Hamurcuk Çiftliği ve Devrekâni’de Temur Çiftliği’dir. Hükümlerde yer alan mezraa ise Taşköprü Sorhuncuk mezrasıdır. Ayandon’da Bakır Seki Alemşah Yaylağı ile Daday’da İsa Değirmeni ve Ali Çavuş Değirmenleri şikâyetle konu olan diğer mekânlardır.³³¹

4.7 Yöneticiler Ve Görevliler

4.7.1 Belgelerde Adı Geçen Osmanlı Devlet Adamları ve Görevlileri

4.7.1.1 Vezir

Devlet işlerini idare eden ve bu konuda hükümdara en yakın kişi olan, ona vekâlet eden devlet reisine vezir denilmiştir. Osmanlı Devleti’nin kuruluş döneminde, askerî işlerle birlikte diğer hükümet işleriyle meşgul olmalarının yanı sıra bu göreve ulema sınıfından yetişmiş olan devlet görevlileri vezir olarak tayin edilmişlerdir. Sultan I. Murad’ın saltanatından itibaren vezir sayısında bir artış yaşanmış ve yapılan yeni düzenleme ile en yüksek rütbeli baş vezire “veziriazam” denilmiştir. Devlet işlerinde padişahтан sonra sözü geçen ve padişahların mutlak vekili olarak anılan vezirlerin

³²⁹ Aktekke Mahallesi: A.DVNS.AHKA.d:1, 13/105; Pazar Mahallesi A.DVNS.AHKA.d:2, 72/625; (İstanbul’da bulunan) Galata Kazası-Fındıklı kasabası İbrahim Efendi Mahallesi: A.DVNS.AHKA.d:1, 136/1202.

³³⁰ Kastamonu-Eşref kasbası: A.DVNS.AHKA.d:1, 15/66; Sinop-Gerze kasbası: A.DVNS.AHKA.d:1, 32/275; Araç- Tavşanlı Ali kasbası: A.DVNS.AHKA.d:2, 9/36.

³³¹ Tavşanlı Osman Çiftliği: A.DVNS.AHKA.d:2, 8/34, 9/36, 51/438; Mehmed Maksud Efendi Çiftliği: A.DVNS.AHKA.d:2, 4/12; Hamurcuk Çiftliği: A.DVNS.AHKA.d:2, 4/12; Temur Çiftliği: A.DVNS.AHKA.d:1, 33/124; Sorhuncuk Mezrası: A.DVNS.AHKA.d:1, 5/7, d:2, 121/538; Bakır Seki Alemşah Yaylağı: A.DVNS.AHKA. d:2, 112/500; İsa Değirmeni: A.DVNS.AHKA. d:1, 155/676; Ali Çavuş Değirmeni: A.DVNS.AHKA. d:1, 215/918.

herhangi bir konu hakkında vermiş oldukları emir, karar, irade ve fermanları padişahın ağzından çıkmış gibi sorgulanmaz ve hemen yerine getirilirdi.³³² Devletin yetiştirmiş olduğu tecrübeli devlet adamları olan vezirler, Kubbealtı'nda toplanarak Dîvân-ı Hümâyûn toplantıları düzenlerler ve burada kendilerine ait olan işleri ifa ederlerdi.³³³ Padişahın seferde bulunmadıkları sırada ve yahut padişahın seferi terk etmesi durumunda orduyu kumanda ederek “ordu komutanı başvekili” olurlar ve kendilerine hükümdar tarafından “Serdar-ı Ekrem” unvanı verilerek bu unvanla anılırlardı.³³⁴ İlâveten bir eyalete vali veya serdar olarak tayin edilen vezirler bulunmaktadır. Görev yerinde tebaaya karşı adil olması salık verilen ve onlara yapılacak zulmü engellemesi istenen vezirler görev yaptıkları yerde Divan toplayabilmekteydi.³³⁵

İncelediğimiz defterlerde ismi geçen vezirlerden biri Mısır Valisi Yahya Paşa'dır. Kastamonu kadıları ve mütesellimine gönderilen hükme göre sikkelerin eksik ve *kefere* sikkeleriyle beraber kullanıldıkları, bunun da alışverişte karışıklığa sebebiyet verildiği belirtilmiştir.³³⁶ Bir diğer hükümde vezir-i azam serdar-ı ekrem Ali Paşa'nın ismi geçmekte ancak bizzat müdahil olduğu bir şikâyet mevzusu bulunmamaktadır. Ali Paşa'nın hizmetinde bulunan ve şikâyeti gerçekleştiren Mustafa adlı kişinin tanıtılması maksadıyla isminin geçtiği anlaşılmaktadır.³³⁷

Son olarak dergâh-ı muallam bekçiler ağası Vezir Hasan Paşa'nın ismine rastlamaktayız. Ginolu kazasında Fatma Hatun oğlunu öldürdükleri gerekçesiyle Ayda köyündeki Musa ve Mahmud isimli bekçilerden şikâyetçi olmuştur. Divan Fatma ve eşkıya bekçilerin mahkemelerinin İstanbul'da yapılmasına ve Bekçiler mahkemenin Vezir Hasan Paşa'nın huzurunda yapılacağına karar vermiştir.³³⁸

4.7.1.2 Reîsü'l-küttâb

³³² Uzunçarşılı, a.g.e, s.111-112.

³³³ Yusuf Halaçoğlu, “Klasik Dönemde Osmanlı Devlet Teşkilatı”, (ed: Selim Koca vd.), **Türkler Ansiklopedisi**, C: IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.797.

³³⁴ Uzunçarşılı, a.g.e, s. 158.

³³⁵ Halil İnalcık “*Vezir*”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C: XLIII, İstanbul 2013, s. 90-92.

³³⁶ A.DVNS.AHKA.d:1, 141/616.

³³⁷ A.DVNS.AHKA.d:1, 153/664.

³³⁸ A.DVNS.AHKA.d:2, 23/100.

Dîvân-ı Hümâyûn kâtiplerinin ve kalemlerinin şefi olan reîsü'l-küttâb Osmanlı Devleti'nde bürokratik işlerin kitabetiyle meşgul olan kişidir. Ayrıca şikâyet mekanizmasında en üst mercii olan Dîvân-ı Hümâyûn bürokrasisindeki yeri önemlidir. Reîsü'l-küttâblar Dîvân-ı Hümâyûn'da arzu halleri sesli şekilde okumaktaydı. Görevleri arasında Divan'da kendisinin veya nişancının hazırladığı fermanların kontrolünü yapmak, timar tahsis belgelerini düzenlemek, timar ve zemat beratlarını yazdırmak, sadrazama gelen mektupların tercümesinin yapılmasını sağlayarak bunlara verilecek cevapları hazırlamak, merkezden yapılan tayinleri kaydetmek bulunmaktadır. Divan'da tezkireci yoksa onun görevini icra yetkisi reîsü'l-küttâbın uhdesindeydi. Reîsü'l-küttâbların görev alanı 18. yüzyıldan itibaren dış işleri bürokrasisine doğru kaymıştır.³³⁹

İlgili defterlerde Reîsü'l-küttâb Mehmed Ragıb Efendi zikredilmektedir. Bu hükümlerde birincisi Sinop'taki gayrimüslimlerin ödedikleri vergilerin kendilerinden yeniden talep edilmesi üzerinedir. Mütesellim fırtına nedeniyle ölen gayrimüslimlerden de vergi talebinde bulunmaktadır. Bu hüküm Reîsü'l-küttâb Mehmed Ragıb'ın ilamı gereğince hareket edilmesi için Sinop kadılarına yazılmıştır.³⁴⁰ İkinci meselede ise ahalinin rencide edilmemesi hakkındadır. Kastamonu ve çevre kazaların ahalileri mahkemeye giderek mütesellimin kendilerinden ziyade vergi talebinde bulunduğundan şikâyet etmişlerdir. Reîsü'l-küttâb Mehmed Ragıb'ın ilamı gereğince hareket edilmesi için Kastamonu kadısı ve mütesellimi olan Mevlana Yümni Mehmed'e hüküm yazılmıştır.³⁴¹

Bir başka hükümde adının geçme sebebi ise mirî toprak anlaşmazlığı meselesindendir. Kastamonu kadısı Mehmed'in mektup göndererek Taşköprü nahiyesindeki dört nefer reayanın mutasarrıf oldukları topraklar defter-i hakanide kayıtlı iken Mahmud ve Ahmed adlı sipahiler tarafından müdahalede bulunduğu bildirilmiştir. Divan'dan çıkan hüküm kanun ve defter üzere müdahalenin

³³⁹ Recep Ahışalı, "Reîsü'l-Küttâb", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C: XXXIV, İstanbul 2007, s. 546.

³⁴⁰ A.DVNS.AHKA.d:1, 112/500.

³⁴¹ A.DVNS.AHKA.d:1, 214/915.

engellenmesi ve Reîsü'l-küttâb Mehmed Ragıb'ın ilamı gereğince hareket edilmesi üzerinedir.³⁴²

Son olarak Mehmed Ragıb Efendi'nin ismi vakıf akarı sorununun çözümünde geçmektedir. Kastamonu kadısına gönderilen hükümde Üsküdar'dan Ahmed arzuhal ederek Kastamonu'da bulunan İbrahim Bey Vakfı'na bağlı köy ve mezralar “vakfın mütevellisi Mehmed tarafından Mehmed'indir.” diyerek kayıt ettirildiğini bildirmiştir. Divan'dan çıkan hüküm Reîsü'l-küttâb Mehmed Ragıb Efendi'nin ilamı üzerine Anadolu Muhasebesi Defterleri'ne bakılarak yazılmıştır.³⁴³

4.7.1.3 Başdefterdar

Osmanlı Devleti'nde maliye teşkilatının başında bulunan kişiye “Başdefterdar” denilmekte olup³⁴⁴ devletin bütün mali işlerinden sorumlu kişidir. Diğer defterdarlar ise onun maiyetindedir.³⁴⁵

Hükümlerde el-Hâc İbrahim³⁴⁶ ve Ali³⁴⁷ başdefterdar olarak anılmaktadır.

Çengel kazası ahalileri Nefs-i Çengel, Kopcağız ve Uludağıseki/Ulağı ve Akseki köylerinin Amasya'da bulunan Sultan Bayezid Han Cami-i Şerifi ve İmareti Vakfı'na bağlı olduklarından dolayı ellerindeki fermanı ile avarız vergisinden muaf olmalarını talep etmişlerdir. Divan bu soruna karar verilmesi için defter serilerine başvurulmasını talep etmiş ve Başdefterdar Ali'nin ilamı gereğince hareket edilmesi için Çengel kadılarına ve Kastamonu mütesellimine hüküm yazılmıştır.³⁴⁸

4.7.1.4 Defter emini

³⁴² A.DVNS.AHKA.d:2, 121/538.

³⁴³ A.DVNS.AHKA.d:2, 159/705.

³⁴⁴ Mübahat Kütükoğlu, “Defterdar”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C: IX, İstanbul 1994, s.94.

³⁴⁵ Ünal, a.g.e, s. 105. “Başlangıçta sadece bir defterdar varken devletin büyüyüp gelişmesiyle birlikte mali işlerin çoğalması defterdar sayısının artırılmasını gerektirmiştir. Fatih Kanunnamesinde “başdefterdar” ve “defterdarlar” tabirlerinin geçmesi, ikinci defterdarlığın bu devirde kurulduğunu göstermektedir. Defterdar sayısı ikiye çıkarılınca biri Rumeli, diğeri Anadolu'nun mali işlerine bakmaya başlamıştır. Ancak Rumeli defterdarı daima Anadolu defterdarından önce gelmiş ve başdefterdar kabul edilmiştir”. Kütükoğlu, “Defterdar”, s. 95.

³⁴⁶ A.DVNS.AHKA.d:2, 159/704.

³⁴⁷ A.DVNS.AHKA.d:2, 159/704.

³⁴⁸ A.DVNS.AHKA.d:2, 159/704.

Osmanlı Devleti’nde Defterhane-i amire biriminin başında bulunan görevliye “Defter Emini” denilmektedir. Devletin arazi kayıtlarını ihtiva eden defterlerin saklandığı ve bu defterlerle ilgili günlük işlemlerin yapıldığı defterhanenin amirî olan emin bunların muhafazasından ve gerektiğinde incelenmesinden sorumluydu. Defter suretinin çıkarılması ise sadece defter eminine hitaben yazılan buyrulduklar ile mümkündür.³⁴⁹

İncelenen hükümlerde defter eminine sevk edilen konular mevcuttur. Bu hükümlerde ismi açıkça belirtilen iki defter emini mevcuttur. Bu kişiler: Seyyid Halil Şerif³⁵⁰ ve Seyyid Ali’dir³⁵¹

İncelenen hükümlerden Divan bir hükme varmak için defter eminlerinden ruznamçe, icmal, mufassal ve evkaf defterlerine bakılmasını ve onların arzı gereğince hareket edilmesini istemiştir.

4.7.1.5 Kapıcıbaşı

Kapıcıbaşı, Fatih zamanında sarayın dış kapısı yani Bâb-ı Hümâyün ile Bâbü’s-Selam yani orta kapısını bekleyen kapıcıların büyük zabitidir. 17. yüzyıl ortalarında 21 kapıcıbaşı bulunmaktaydı. Sarayın orta kapısında bunlardan biri her gece nöbette kalırdı. Divan’ın toplanacağı günler kapıcıbaşılardan ikisi Divan kapısında ellerinde gümüşlü asa ile dururlardı. Saraya herhangi bir devletin elçisi geldiği zaman elçinin saraya girişinde kapıcıbaşılardan iki görevli elçiyi önce Divan’a sonra ise kollarına girerek padişahla görüştürmek üzere arz odasına götürürlerdi. Beylerbeyi veya vezirlere ve eyalet valisine önemli ve gizli bir tebliğ yapılacağı zaman bunlardan biri vasıtasıyla yapılırdı. Kapıcıbaşılık hizmeti sonradan devamlı surette taşrada görev yapanlara da verilmiştir. Özellikle 18. yüzyıldan itibaren sayılarında artış vardır. Artan sayılarına binaen İstanbul’da bulunmayanların merkeze gelmelerine dair fermanlar yayınlanmıştır. İlaveten bu görev bazı önemli hizmetlere tayin edilen

³⁴⁹ Erhan Afyoncu, “*Defter Emini*”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C: IX, İstanbul 1994, s. 91-92.

³⁵⁰ A.DVNS.AHKA.d:1, 5/7, 14/42, 42/164, 76/327; A.DVNS.AHKA.d:2, 8/34, 9/36.

³⁵¹ A.DVNS.AHKA.d:1, 215/918.

kişilerin nüfuz ve itibarlarını arttırmak için verilmiştir. 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ayanlara rütbe olarak da verilmekteydi.³⁵²

İncelemiş olduğumuz I Numaralı Anadolu Ahkâm Defteri'nde “*kapucubaşı*” olarak el-Hâc Yakub ismi geçmektedir. Mısır valisi vezir Yahya Paşa'nın sikke düzenlemesi isteğini kapucubaşının Divan'a bizzat giderek bildirdiği hükümden anlaşılmaktadır.³⁵³

4.7.2 Kastamonu Sancağında Bulunan Yöneticiler ve Görevliler

4.7.2.1 Kadı

Osmanlı Devleti'nde şer'î ve hukukî meseleler mahkemelerde Hanefi mezhebine göre kadı tarafından ele alınırdı. İlaveten yerelde beledi görevler icra eden kadılar Osmanlı adli teşkilatının önemli memurlarından birisiydi. Osmanlı adliye teşkilatının temel unsurlarından birisi olan kadılık müessesesi taşradaki bir görevin icrası için gönderilmiş olan fermanları da uygulamaktaydı. Bu bağlamda adli ve beledi görevleri yanında mülki ve askerî gibi pek çok alanda yetkileri bulunmaktaydı.³⁵⁴

İncelenen defterlerde tespit edilen kadılar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 7

Hükümlerde Tespit Edilen Kadılar

Yer	Kadılar
İstanbul Kadısı	Lütfullah ³⁵⁵
Kastamonu Kadısı	Seyyid Mustafa ³⁵⁶

³⁵² İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, TTK Yayınları, Ankara 2014, s. 387-390.

³⁵³ A.DVNS.AHKA.d:1, 141/616.

³⁵⁴ İlber Ortaylı, “*Osmanlı Devleti'nde Kadı*”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: XXIV, İstanbul 2001, s. 69; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, TTK Yayınları, Ankara 2014, s. 91.

³⁵⁵ A.DVNS.AHKA.d:1, 5/7; A.DVNS.AHKA.d:2, 58/256.

³⁵⁶ A.DVNS.AHKA.d:1, 5/7.

Tablo 7'nin Devamı...

Araç Kadısı	Yusuf ³⁵⁷
Kastamonu Kadısı	Yümni Mehmed ³⁵⁸
Kastamonu Kadısı	Mehmed ³⁵⁹
Zarî Kadısı	Mecid ³⁶⁰
Ordu-yı Hümâyûn Kadısı	Esad ³⁶¹
Taşköprü Kadısı	Mustafa Muharremzâde ³⁶²
Sinop Kadısı	Ahmed ³⁶³
Göl Kadısı	Mehmed Haddad ³⁶⁴

Döşemetaş, 1741-1742 yılında Kastamonu kazasında görev yapan kadının ismini Hacı Mehmed Efendi, 1742-1743 yılında görev yapan Mehmed Efendi olarak tespit etmiştir.³⁶⁵

I ve II Numaralı Anadolu Ahkâm Defterleri'ne göre Kastamonu sancağına dair yazılan hükümlerden ve yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere Kastamonu

³⁵⁷ A.DVNS.AHKA.d:1, 137/601.

³⁵⁸ A.DVNS.AHKA.d:1, 214/915.

³⁵⁹ A.DVNS.AHKA.d:1,267/ 1132; A.DVNS.AHKA.d:2, 121/538.

³⁶⁰ A.DVNS.AHKA.d:2, 4/14.

³⁶¹ A.DVNS.AHKA.d:2, 15/66.

³⁶² A.DVNS.AHKA.d:2, 52/236.

³⁶³ A.DVNS.AHKA.d:2, 62/275.

³⁶⁴ A.DVNS.AHKA.d:2, 226/1020.

³⁶⁵ Döşemetaş, *a.g.t.*, s. 62.

sancağında yer alan kadılar hariç İstanbul kadısı Mevlana Lütfullah ve ordu-yı Hümâyün kadısı Mevlana Esad efendilerin de isimleri zikredilmektedir.³⁶⁶

Kastamonu kadısı Mevlana Seyyid Mustafa'nın İstanbul kadısı Mevlana Lütfullah Efendi'den kazaya müteveli tayin olunmasını istediği ve tayinin gerçekleştiği yer almaktadır.³⁶⁷ Diğer bir hükümde adının zikredilmesinin sebebi ise Tosya'da bulunan el-Hâc Murad Zaviyesi'nin zaviyedarının başkasına ait olan araziye vakfın arazisi olduğunu söyleyerek zapt etmesidir. Divan'dan çıkan karara göre İstanbul kadısından ilam istenilmiş ilama göre zaviyedarın müdahalesinde haksız olduğu anlaşılmıştır.

4.7.2.2 *Nâib*

Osmanlı Devleti adli teşkilatında nâib, kadının yardımcısı ve vekili olup bizzat kadı tarafından belirlenirdi. Belirlenen nâibin Anadolu veya Rumeli kazaskeri tarafından tasdik edilmesi gerekmektedir. Nâiblerin medrese eğitimi alarak görev yaptıkları kaza mahallinde ihtilafları çözebilecek seviyede olmaları gerekirdi.³⁶⁸

Defterlerde incelenen hükümlerde tespit edilen nâibler Divan'a intikal ettirilen konuları mektup ve arz göndererek şikâyetlere çözüm yolu aramışlardır.³⁶⁹ Ancak burada daha çok hükümlerin muhatapları olmuşlardır. Kadılarla beraber nâiblerin de hükmün muhatabı olarak yer aldığı şikâyetlerin konuları ise cinayet, gasp, darp, yaralama, firar, eşkıyalık, iftira, halkın rencide olması, vakıf toprağı anlaşmazlıkları ve vergi anlaşmazlıkları gibi sorunlardır.

İncelenen hükümlerde geçen nâiblerin görev yerleri ve isimleri aşağıda yer almaktadır.

³⁶⁶ İstanbul Kadısı Mevlana Lütfullah: A.DVNS.AHKA.d:1, 5/7; Ordu-yı Hümâyün Kadısı Mevlana Esad: A.DVNS.AHKA.d:2, 15/66.

³⁶⁷ A.DVNS.AHKA.d:1, 5/7.

³⁶⁸ Mehmet İpşirli, **Osmanlı İlimiyesi**, Kronik Yayıncılık, İstanbul 2021, s. 155.

³⁶⁹ A.DVNS.AHKA.d:2, 133/1137.

Tablo 8

Hükümlerde Adı Geçen Nâibler

Kaza	Naib İsimleri
Boyalı Kazası Nâibi	Mehmed ³⁷⁰
Boyabad Kazası Nâibi	Abdullah ³⁷¹
Köni Kazası Nâibi	Seyyid Mehmed ³⁷²
Sırt Kazası Nâibi	Mustafa ³⁷³
Mergüze Kazası Nâibi	Musa ³⁷⁴
Araç Nâibi	Yusuf ³⁷⁵
Daday Ma‘a Göl Kazası Nâibi	Ahmed ³⁷⁶
Bâb Nâibi	Ebu Bekir ³⁷⁷
Kastamonu Kazası Nâibi	Mustafa ³⁷⁸

4.7.2.3 *Mütesellim*

“*Teslim edilen şeyi alan, kabul eden*” manasındaki mütesellim Osmanlı Devleti’nde çeşitli idari vazifelere binaen kullanılmıştır. Beylerbeyleri veya sancakbeyleri

³⁷⁰ A.DVNS.AHKA.d:1, 35/132.

³⁷¹ A.DVNS.AHKA.d:1, 192/825, 266/1228.

³⁷² A.DVNS.AHKA.d:1, 247/1047.

³⁷³ A.DVNS.AHKA.d:1, 268/1137.

³⁷⁴ A.DVNS.AHKA.d:1, 277/1178.

³⁷⁵ A.DVNS.AHKA.d:2, 141/625.

³⁷⁶ A.DVNS.AHKA.d:2, 190/865.

³⁷⁷ A.DVNS.AHKA.d:2, 268/1202.

³⁷⁸ A.DVNS.AHKA.d:1, 256/1088.

seferlere iştirak ettiğinde onların vekili olmaktadır. İlâveten mütesellim, vergileri toplayan görevlileri ifade eden bir kavramdır. 18. yüzyılda uzun süren seferler dolayısıyla sancakbeyleri görev mahalline gidememiş ve yerlerine mütesellim bırakmışlardır. Yine artan vezir sayısına paralel olarak sancaklar vezirlere arpalık olarak verilmiştir.³⁷⁹

İncelenen Anadolu Ahkâm Defterleri'ndeki hükümlerde Kastamonu sancağı mütesellimi olarak 1742 yılında Yahya³⁸⁰ ve İbrahim³⁸¹ isminde iki mütesellim zikredilmektedir. İlâveten Döşemetaş, yapmış olduğu çalışmasında 1741-1742 yılında görev yapan İbrahim Ağa ile 1743 yılında görev yapan Seyyid Hacı Süleyman Ağa'yı zikretmektedir.³⁸²

Hükümlerde isimleri geçen mütesellimlerin müdahil oldukları anlaşmazlıklar ise arazi ve vergi meselesidir. Yöre halkının mütesellimi bazen de mütesellimin bir şahsı şikâyet etmesi üzerine Divan'ın verdiği hükümlerde muhataplar kadılar olmuştur. Ayrıca hükümlerde dolaylı olarak mütesellim de zikredilmektedir.³⁸³

Bir hükümde Kastamonu ve köyleri ahalileri oşür vergilerini ödemelerinde herhangi bir sıkıntı yaşamadıkları halde Kastamonu mütesellimi H. 1102 senesinde ahaliyi darp ve haps ettirmiştir. Hane başına bir miktar akçe ve mallarını almasından dolayı şikâyet edilmiştir.³⁸⁴ Bir diğer şikâyet konusu ise Kastamonu mütesellimi İbrahim'in Divan'a mektup göndererek vergileri toplamakla görevlendirdiği Bölükbaşı Ali'nin vergileri alıp kaçması üzerinedir.³⁸⁵

4.7.2.4 Cebecibaşı

³⁷⁹ Yücel Özkaya, "Mütesellim", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C: XXXII, İstanbul 2006, s. 203; Ayrıca bkz. Yücel Özkaya, "XVIII. Yüzyılda Mütesellimlik Müessesesi", **DTCF Dergisi**, Cilt 28, Sayı 3-4, Temmuz-Aralık 1970, s. 370.

³⁸⁰ A.DVNS.AHKA.d:1, 42/164.

³⁸¹ A.DVNS.AHKA.d:1, 159/693; A.DVNS.AHKA.d:2, 121/538

³⁸² Döşemetaş, *a.g.t.*, s. 28.

³⁸³ A.DVNS.AHKA.d:1, 37/141, 37/141, 256/1088, d:2, 121/538, 83/732.

³⁸⁴ A.DVNS.AHKA.d:1, 37/141.

³⁸⁵ A.DVNS.AHKA.d:1, 78/693.

Cebeciler kapıkulu ocaklarından olup yeniçerilere ait silah ve savaş malzemelerinin tedarik ederek bunları muhafaza etmekteydiler.³⁸⁶ Yeniçerilerin savaşlarda kullandığı silah ve mühimmatlar ile her türlü askerî teçhizat seferden sonra cebeciler tarafından toplanarak bakımı yapıldı. Kalelerde de bulunan cebecilerin başında cebecibaşı bulunmaktaydı. Yeniçeriler gibi üç yıl kalelerde hizmet eden cebeciler görev sonunda merkeze tayin edilir yerlerine başkaları görevlendirilirdi.³⁸⁷

İncelenen hükümde Cebeci Mustafa adlı kişi bazı kimselerin malını gasp etmiştir. Divan bu cebecinin ocak tarafından tayin edilen mübaşir marifetiyle İstanbul'a getirilerek davasının burada görüleceğine ve Cebecibaşı Abdullah'ın ilamı gereğince yargılamanın yapıp sorunun çözüme ulaştırılmasını istemiştir.³⁸⁸

Bir diğer hükümde yine Cebeci Mustafa'nın Fatma isimli kadının üç yüz guruştan fazla malını gasp ettiği belirtilmiştir. Ayrıca bu cebecinin daha önce hapisteyken kısa bir süre önce firar ettiği anlaşıldığından yakalanarak İstanbul'a gönderilmesi istenmektedir. Cebecibaşı Abdullah'ın ilamı gereğince hazır bulunması için Kastamonu kadısına ve mütesellimine hüküm yazılmıştır.³⁸⁹

4.7.2.5 Müteferrika

Hükümdarın, vezirlerin ve beylerbeylerinin maiyetinde olan hizmet erbabıdır. Müteferrikaların başlarına "müteferrika başı" denilmektedir.³⁹⁰ Diğer müteferrikalar sadece ondan ve padişah'tan emir alırlardı.³⁹¹ Ulufeli ve timarlı olmak üzere ikiye ayrılan müteferrikalar³⁹² başlıca dört kısımdır. En itibarlıları ise padişah müteferrikalarıdır. Padişah müteferrikaları asil ve güvenilir kişilerden seçilmiştir. Sadrazamların, vezirlerin, beylerbeylerin, yeniçeri ocağı ağaları, tersane halkından olan azap reisleri ile ümera ve erkânın maiyetinde bulunan ağalara da müteferrika

³⁸⁶ Yasemin Kılıçarslan, "Cebeci", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C: VII, İstanbul 1993, s. 182.

³⁸⁷ İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları II**, TTK Basımevi, Ankara 1988, s. 3-12.

³⁸⁸ A.DVNS.AHKA.d:2, 136/602.

³⁸⁹ A.DVNS.AHKA.d:2, 135/599.

³⁹⁰ Erhan Afyoncu, "Müteferrika", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C: XXXII, İstanbul 2006, s. 184; M. Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C: I, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 1993, s. 661.

³⁹¹ Müteferrika "hademe" demektir. Pakalın, a.g.e, C: I, s. 660-661.

³⁹² Afyoncu, "Müteferrika", s. 183.

denilmiştir.³⁹³ Mütferrikaların seferde ordunun iâşesinin temini gibi görevinin yanı sıra saraya mal satın alınması, asker toplanması ve asayişin sağlanması gibi görevleri vardı. Taşrada ise eyaletlerde valilerin yanında hizmet eden mütferrikalara da rastlanılmaktadır. Sonradan kâtip ve çavuş rütbesine haiz olanlar da mütferrika sınıfına girmiştir.³⁹⁴

İncelenen defterlerde zikredilen mütferrikalar şunlardır: Yahya,³⁹⁵ Hasan,³⁹⁶ Mehmed,³⁹⁷ Ahmed,³⁹⁸ Ahmed,³⁹⁹ Ali bin Abdullah,⁴⁰⁰ Mehmed⁴⁰¹ ve Hasan.⁴⁰²

Hükümlere göre mütferrikaların ihtilaflara müdahil olmasındaki hususlar arazi ve timarına bir başka mütferrika tarafından müdahalede bulunulması ve zaviyedarın mütferrikanın toprağını vakıf toprağı olduğunu söyleyerek toprağı ve vergiye el koyması nedeniyledir.⁴⁰³

4.7.2.6 Voyvoda

Eyalet valilerinin ve sancak mutasarrıflarının kaza bölgesindeki gelirlerinin toplanmasını sağlamak amacıyla tayin ettikleri vergi tahsildarına verilen isimdir.⁴⁰⁴ Bu anlamda voyvodalar Osmanlı maliyesinin gelir kalemlerinden özellikle yüksek olanlarını tahsil etme görevini yürütmekteydi.⁴⁰⁵

18. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun idari sistemlerinde meydana gelen değişimler ve mali sıkıntılarının neden olduğu sorunlar yaşadığı görülmektedir. İltizam ve malikâne sistemlerinin geniş bir alanda uygulanmaya başlamasının bir sonucu olarak mukataalaşma süreci taşrada hız kazanmıştır. Bu bağlamda voyvodalar 18.

³⁹³ Pekdoğan, *a.g.t.*, s. 325.

³⁹⁴ Afyoncu, "Mütferrika", s. 184-185.

³⁹⁵ A.DVNS.AHKA.d:1, 42/164.

³⁹⁶ A.DVNS.AHKA.d:1, 42/164.

³⁹⁷ A.DVNS.AHKA.d:1, 202/864.

³⁹⁸ A.DVNS.AHKA.d:2, 9/36.

³⁹⁹ A.DVNS.AHKA.d:2, 9/36.

⁴⁰⁰ A.DVNS.AHKA.d:2, 58/256.

⁴⁰¹ A.DVNS.AHKA.d:2, 164/730.

⁴⁰² A.DVNS.AHKA.d:2, 177/797.

⁴⁰³ A.DVNS.AHKA.d:1, 5/7, 42/164, 100/864, d:2, 6/36, 30/256, 164/730, 177/797.

⁴⁰⁴ Mehmet Z. Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C: III, MEB. Yayınları, İstanbul 1993, s. 598.

⁴⁰⁵ Erol Özvar, "Voyvoda", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C: XLIII, İstanbul 2013, s. 129-131.

yüzyılda geniş bir uygulama alanı bulan ve malî bir terim olarak vergi gelirlerine sahip kimselerden aldığı yetkiyle kendi namına ya da bir başkası adına vergi tahsil etmekteydiler.⁴⁰⁶ İlâveten eşkıyalık hareketlerinin önlenmesinde de bölge koşullarını iyi bilen voyvodalardan istifade edilmiştir. Netice itibariyle voyvodalar vergi tahsildarlığı görevinin yanında görev mahallindeki halkın huzuru için güvenli ortam sağlamaktan sorumludurlar.⁴⁰⁷

İncelemiş olduğumuz defterlerde üç hükümde voyvoda geçmektedir. Bunlardan iki hükümde Kastamonu Voyvodası İbrahim ismi geçerken diğer hükümde isim verilmeden Kastamonu Voyvodası⁴⁰⁸ zikredilmektedir. 1742 yılında yapılan bir şikâyet sipahiler ağası olan el-Hâc Mustafa'nın arzuhal etmesi üzerine Divan'a intikal etmiştir. Buna göre Kastamonu mukataasına voyvoda tayin edilen İbrahim eşkıya tarafından saldırıya uğramıştır. Kastamonu kadısı önünde yapılan mahkemede voyvodanın üzerinde hala otuz bir bin guruş mukataa malı, avarız ve imdad-ı seferiye vardır. Saldıranların İstanbul'da mahkeme olunması için emr-i şerif yazılmıştır.⁴⁰⁹ Başka bir hükümde ise aynı kişi olması muhtemel Voyvoda İbrahim Ağa evlenmiş olduğu Fatma Hatun'u haps ettirerek altmış gurusunu almıştır. 1742 yılında yapılan tahkikatın sonucu hatunun hapsinin gereksiz olduğu ve parasının kendisine iade edilmesi gerektiği üzerinedir.⁴¹⁰

4.7.2.7 Çavuş

Osmanlı Devleti'nde Selçuklulardan tevarüs edilen bir görevli olan çavuş Fatih kanunnamesine göre vezirler, kazaskerler ve defterdarlar Dîvân-ı Hümâyûn'a geldiklerine onları karşılardı. “Dergâh-ı âlî çavuşları” şeklinde anılan bu çavuşlar ilk dönemlerde elçilik, siyasî haberleşme gibi görevlerde bulunmuşlardır. Divan'a hizmet etmek,⁴¹¹ hükümdarın şehri dolaşmaya çıktığı zamanlarda alay önünde

⁴⁰⁶ Özvar, *a.g.m.*, 129-131.

⁴⁰⁷ Pekdoğan, *a.g.t.*, s. 329; Halit Cabbar, “XVIII. Yüzyıl Osmanlı Anadolu'sunda Voyvodalık ve Denizli Voyvodası Tavaslı Ömer Ağa”, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, Aydın 2017, s. 20-33.

⁴⁰⁸ A.DVNS.AHKA.d:2, 268/1204.

⁴⁰⁹ A.DVNS.AHKA.d:1, 45/176.

⁴¹⁰ A.DVNS.AHKA.d:2, 8/32.

⁴¹¹ Divan-ı Hümâyûn toplantılarında düzeni sağlamanın yanı sıra toplantıların başlaması ve bitmesi ile ilgili protokolün tatbik edilmesi çavuşbaşı ve çavuşların görev ve sorumluluklarındandır. Bkz; Ünal, *a.g.e.*, s. 69.

yürümek,⁴¹² Divan kararlarının yerlerine ulaştırılması, verilen fermanın gereğinin yapılması ve Divan'dan çıkan karar neticesinde verilen emirle cezaların infazını yerine getirmek gibi konularla birlikte protokol işleri de dâhil olmak üzere çeşitli işlerde görevlendirilmişlerdir.⁴¹³

Dîvân-ı Hümâyûn mübaşiri olarak görev yapan çavuşlar ulufeli ve timarlı olmak üzere ikiye ayrılırlardı. Ulufeli çavuşlar Dîvân-ı Hümâyûn 'da mübaşir olarak görev yapanlardır. Diğer taraftan eyaletlere veya taşraya çeşitli görevlerin icrası için giden çavuşlar *gedikli çavuşlar* padişah tarafından kendilerine tashih edilen timar ve zeametleri tasarruf ederlerdi. Bu çavuşlar Dîvân-ı Hümâyûn çavuşlarının en kıdemlilerinden ve tecrübelilerinden oldukları için mühim görevler verilerek taşrada görevlendirilirdi.⁴¹⁴ Diğer taraftan Kapıkulu ocaklarına mensup çeşitli rütbelerde çavuşlar bulunmaktaydı.⁴¹⁵

İncelenen hükümlerde tespit ettiğimiz Müteferrika Muhammed veled-i Hasan Çavuş,⁴¹⁶ Mehmed Çavuş,⁴¹⁷ Hüseyin Çavuş,⁴¹⁸ Mustafa veled-i Mehmed,⁴¹⁹ Hasan Çavuş.⁴²⁰ Mustafa Kaftani,⁴²¹ Ali Çavuş⁴²² isimlerine rastlanılmıştır.

Çavuşların müdahil oldukları anlaşmazlıkların geneli mirî toprak anlaşmazlıkları olmasının yanı sıra timar anlaşmazlığı ve iltizam verilen çavuşa müdahale hakkındadır.

4.7.2.8 Sipahi

Sipahi, Osmanlı askerî teşkilatında altı bölük halkı olarak da bilinen timar namıyla öşür ve rüsumunu aldıkları araziye karşılık savaş zamanında kendi hayvanları ve emrindeki cebelü denilen askerlerle birlikte seferlere katılan bir grup süvari askerine

⁴¹² Orhan F. Köprülü, “Çavuş”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C: VIII, İstanbul 1993, s.237.

⁴¹³ Uzunçarşılı, Saray Teşkilatı, s.409-412; Ünal, a.g.e, s. 68-69.

⁴¹⁴ Uzunçarşılı, Saray Teşkilatı, s. 408-410.

⁴¹⁵ Orhan F. Köprülü, “Çavuş”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C: VIII, İstanbul 1993, s. 236-238.

⁴¹⁶ A.DVNS.AHKA.d:1, 5/7.

⁴¹⁷ A.DVNS.AHKA.d:1, 42/164.

⁴¹⁸ A.DVNS.AHKA.d:1, 153/664.

⁴¹⁹ A.DVNS.AHKA.d:2, 8/34.

⁴²⁰ A.DVNS.AHKA.d:2, 164/730.

⁴²¹ A.DVNS.AHKA.d:2, 177/801.

⁴²² A.DVNS.AHKA.d:2, 221/993.

verilen isimdir.⁴²³ Kapıkulu ordusu içindeki en itibarlı birlik olan sipahiler bölüğü padişah seferde iken onun yanında bulunur, tuğunu ve silahlarını taşıyarak güvenliği sağlardı. Sipahiler sefer dışında barış zamanlarında ise cizye, ağdet-i ağnam ve mukataa gibi mirî malın tahsiline gitmekteydi.⁴²⁴

İncelenen hükümlerde pek çok sipahiye rastlanmıştır. Sipahilerden bazılarının isimleri açıkça yazılırken bazıları zikredilmemektedir. İsmi zikredilen sipahiler şunlardır: Ahmed veled-i Mehmed, Mahmud, Ahmed, Abdurrahman, Hüseyin,⁴²⁵ sipahiler ağası el-Hâc Mustafa,⁴²⁶ Seyyid Ahmed ve Seyyid İbrahim,⁴²⁷ el-Hâc Ömer,⁴²⁸ Hidayetullah,⁴²⁹ Hasan bin Mustafa,⁴³⁰ Ahmed veled-i Süleyman ile Hasan,⁴³¹ Osman veled-i Hasan,⁴³² Derviş Mehmed,⁴³³ Ahmed ve oğlu Hüseyin,⁴³⁴ Tellizâde,⁴³⁵ Abdurrahman ve Mehmed,⁴³⁶ Osman,⁴³⁷ Mehmed,⁴³⁸ Abdülkadir ve Seyyid Ali,⁴³⁹ Osman Bey.⁴⁴⁰

Sipahilerin müdahil oldukları davaların konularına bakıldığında ilk sırayı vergi anlaşmazlıklarında sipahinin sipahiye şikâyet etmesi yer almaktadır. Divan bu sorunları örfî kanun gereğince çözmektedir. Ancak birkaç hükümde sorunun çözümünün şer'î kanun gereği yapılacağını da belirtmektedir. Bir hükümde ise mahkemenin Divan'da yapılacağını bildirmiştir.

4.7.2.9 Müstahfizlar

⁴²³ Pakalın, a.g.e, C: III, s. 230; Erhan Afyoncu, "Sipahi", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C: XXXVII, İstanbul 2009, s. 256-258.

⁴²⁴ Afyoncu, "Sipahi", s. 256-258.

⁴²⁵ A.DVNS.AHKA.d:1, 5/7.

⁴²⁶ A.DVNS.AHKA.d:1, 45/176.

⁴²⁷ A.DVNS.AHKA.d:1, 103/452; A.DVNS.AHKA.d:2, 104/464.

⁴²⁸ A.DVNS.AHKA.d:1, 175/751.

⁴²⁹ A.DVNS.AHKA.d:2, 4/14.

⁴³⁰ A.DVNS.AHKA.d:2, 5/16.

⁴³¹ A.DVNS.AHKA.d:2, 8/34.

⁴³² A.DVNS.AHKA.d:2, 90/395.

⁴³³ A.DVNS.AHKA.d:2, 90/395.

⁴³⁴ A.DVNS.AHKA.d:2, 112/500.

⁴³⁵ A.DVNS.AHKA.d:2, 121/538.

⁴³⁶ A.DVNS.AHKA.d:2, 153/683, 156/695.

⁴³⁷ A.DVNS.AHKA.d:2, 153/683.

⁴³⁸ A.DVNS.AHKA.d:2, 209/ 941.

⁴³⁹ A.DVNS.AHKA.d:2, 247/1116.

⁴⁴⁰ A.DVNS.AHKA.d:2, 269/1201.

Müstahfız, kale, hisar ve memleket muhafazası hizmetinde bulunan memurlar için kullanılan tabirdir.⁴⁴¹ Kale müstahfızları Anadolu gençlerinden seçiliyor ve ücretleri hazineden karşılanıyordu. Bulundukları bölgenin ve şehrin güvenliğinden ve asayişinden de sorumlu⁴⁴² olan bu görevlilere müstahfız timarı denilen timar verilirdi. Gelirleri ilgili tahrir kayıtlarında tespit edilirdi.⁴⁴³

İncelenen hükümlerde Kastamonu sancağında kale müstahfızları ve görev yerleri şöyledir:

Tablo 9

Kastamonu Sancağı Kale Müstahfızları

Yer	Müstahfız Adı
Kastamonu Kalesi	Mehmed veled-i Mustafa ⁴⁴⁴
Kastamonu Kalesi	Mehmed veled-i Mustafa ve Mehmed Ali veled-i Ahmed ⁴⁴⁵
Sinob Kalesi	Halil ⁴⁴⁶
Taşköprü Kalesi	Hafız Mehmed veled-i Mehmed ⁴⁴⁷
Kastamonu Kalesi Dizdarı	Mehmed ⁴⁴⁸
Sinop Kalesi	Mustafa ⁴⁴⁹

⁴⁴¹ Pakalın, a.g.e, C: II, s. 591.

⁴⁴² “Kale müstahfızları genellikle kale içinde aileleriyle beraber oturur, kaleden ayrılmamaları istenirdi. Görevleri arasında değerli eşyaların, paraların, vergi gelirlerinin saklandığı ve suçluların tutulduğu hapishanenin bulunduğu kaleyi beklemekle beraber, vergi toplayanlara refakat etmek, şehrin asayişini teminde yardımcı olmak, eşkiya takibinde bulunmak gibi hizmetler başta geliyordu”. Bkz: TDVİA, “Müstahfız”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C: XXXII, İstanbul 2006, s.110.

⁴⁴³ TDVİA, a.g.m, s. 109.

⁴⁴⁴ A.DVNS.AHKA.d:1, 73/308, 73/313.

⁴⁴⁵ A.DVNS.AHKA.d:1, 215/918.

⁴⁴⁶ A.DVNS.AHKA.d:1, 231/985.

⁴⁴⁷ A.DVNS.AHKA.d:1, 267/1134.

⁴⁴⁸ A.DVNS.AHKA.d:2, 172/771.

⁴⁴⁹ A.DVNS.AHKA.d:2, 173/779.

Müstahfızlar genellikle şikâyet eden taraf olarak yer almaktadır. Şikâyetler ise tasarruflarında bulunan yerlerin vergilerini (öşür) talep ettiklerinde reayanın öşrünü eksik vermesi, miras anlaşmazlığında mutasarrıfı olduğu araziden birinin ölmesi ve varislerin burayı tapu ile almak istememeleri şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Müstahfızlar daha çok mirî arazi sorunları nedeniyle Divan'ı meşgul etmiştir. Bir müstahfızın toprağına başka bir müstahfızın veya sipahinin müdahalesinin veya ehl-i örfün müdahaleleri görülmektedir.⁴⁵⁰

4.7.2.10 *Serdengeçti*

Önceleri akıncılar içinde yer alarak düşman askerine ilk önce saldıran askerî zümre olan serdengeçtiler daha sonra yeniçeriler arasında bu görevi ifa eden askerî grup olmuştur. 16. yüzyılda gönüllü yeniçerilerden oluşmaktaydılar. 18. yüzyılda isyancılara da serdengeçti denilmiştir.⁴⁵¹

İncelenen defterlere konu olan şikâyetlerde “Serdengeçti Ağası” olarak Nuh oğlu Mustafa Bedri Ağa yer almaktadır. Taşköprü kazasına bağlı Bekdemir köyünden Ali Beşe tasarrufunda bulunan toprağın öşrünü ve vergilerini vekili olan Hafız Mustafa sahib-i arza verirken Serdengeçti ağası Nuh oğlu Mustafa Bedri Ağa “Bu yerleri bana ver” diyerek sipahiye tasallut etmiştir. Şikâyet Divan’a aksettirilmiş ve meselenin çözümü için Taşköprü kadısı ve Kastamonu mütesellimi görevlendirilmiştir.⁴⁵²

4.7.2.11 *Mütevelli*

Kastamonu’da din ve eğitim hizmetlerini yürüterek toplum hizmetinde bulunan vakıflar bölgenin sosyal ve kültürel hayatına katkı yapmışlardır. Bu vakıflar vakfiyelerinde bulunan şartlar dâhilinde işletilmekte ve vakıf kurucusunun tayin ettiği görevlileri tarafından idare edilmekteydi. Bu görevlilerden birisi olan

⁴⁵⁰ A.DVNS.AHKA.d:1, 73/308, 215/918, 231/985, 267/1134, d:2, 172/771, 173/779.

⁴⁵¹ Abdülkadir Özcan, “*Serdengeçti*”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C: XXXVI, İstanbul 2009, s. 554-555.

⁴⁵² A.DVNS.AHKA.d:1, 111/491.

mütevelliler vakıf kurucusunun tayin ettiği şartlara göre vakıfların idare edilmesinden sorumluydu.⁴⁵³

Şikâyetlere konu olan hükümlerde vakıf mütevellileri Ali Efendi, Mehmed Bey, Mustafa, İbrahim, el-Hâc Ali, Mehmed Halife ve İbrahim isimli kişilerdir.

Hace Ali Mescidi Vakfı mütevellisi Ali Efendi vakfın akarı olan dükkânlarla yetinmeyerek bazı kimselerin Tahtakale’de bulunan mülk dükkânlarına müdahalede bulunmuştur. Ancak Divan’ın yaptığı inceleme sonucu söz konusu dükkânların vakfa ait olduğu tescil edilmiş ve gereğinin yapılması emredilmiştir.⁴⁵⁴

Benzer sorunlar şu mütevelliler arasında, mütevelli-zaviyedar arasında yaşanmıştır: İsmail Bey Mescidi Vakfı’nın mütevellisi olan İbrahim ile Yakub Ağa Camii Vakfı mütevellisi arasında,⁴⁵⁵ Yakub Ağa Camii mütevellisi Hacı Ali ile Kutlu Melik Zaviyesi’nin zaviyedarı arasında,⁴⁵⁶ Kastamonu’da bulunan İsmail Bey Vakfı’nın mütevellisi Muhammed Halife ile vakfın nazırı ve vekili olan Fikred Bey’in arasında çeşitli anlaşmazlıklar yaşanmıştır.⁴⁵⁷

Başka bir şikâyet konusu da şahıs ile mütevelliler arasında gerçekleşmiştir. Devrekâni’de bulunan İsmail Bey Vakfı’nın mütevellisi İbrahim, vakfın arsalarını işletmesi için verdiği kişilerden şikâyetçi olmuştur. Bu kişiler mütevellinin elinden arsaları zorla almışlardır.⁴⁵⁸

4.7.2.12 Zaviyedar

Kastamonu’da Çobanoğulları ve Candaroğulları döneminden Osmanlılara intikal pek vakıflardan birisi de zaviyelerdir. Tasavvufî eğitimin verildiği zaviyeler, cami ve

⁴⁵³ Nazif Öztürk, “Mütevelli”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C: XXXII, İstanbul 2006, s. 217.

⁴⁵⁴ A.DVNS.AHKA.d:1, 251/1069. Kastamonu’da bulunan Hayranlı Mescidi’nin imamı ve vakıf mütevellisi olan Mustafa mescidin müezzini ve kayyımını şikâyet etmiştir. Buna göre ilgili kişiler vakıf gelirleriyle yetinmeyerek mütevelli ile anlaşmazlık yaşamıştır. A.DVNS.AHKA.d:1, 28/105.

⁴⁵⁵ A.DVNS.AHKA.d:1, 33/124.

⁴⁵⁶ A.DVNS.AHKA.d:1, 76/327.

⁴⁵⁷ A.DVNS.AHKA.d:1, 275/1167.

⁴⁵⁸ A.DVNS.AHKA.d:2, 204/919; Başka bir hükümde ise Üsküdar’da bulunan Mahmud Efendi fukaralarından Ahmed arzuhal ederek Kastamonu’da bulunan İbrahim Bey Vakfı’na bağlı köy ve mezarları vakfın mütevellisi Mehmed kendi üzerine kaydetmiştir diyerek mütevelliye şikâyet etmiştir. Anadolu muhasebesi defterlerine bakılarak hüküm yazılmıştır. A.DVNS.AHKA.d:2, 159/705.

medreseyle birlikte İslam medeniyetinin temel kurumlarından birisi olup bir külliye içinde yer alabildiği gibi müstakil olarak da hizmet görmüşlerdir. İlaveten zaviyeler yol üzerlerinde han ve kervansarayların gördüğü işlevi yerine getirmişlerdir.⁴⁵⁹ Bu bağlamda bir şeyhi olan zaviyeler Anadolu'da özellikle kırsal kesimlerde inşa edilmişlerdir.⁴⁶⁰

Hükümlerde tespit edilen zaviyedarlar, Köse Yüzbaşı Mehmed ve Ahmed Efendi b. Hacı Ali Efendi'lerdir.

Devrekâni kazasında bulunan Kutlu Melik Zaviyesi'nin zaviyedarı Köse Yüzbaşı Mehmed, Yakup Ağa Camii Şerif vakfına ait olan ve vakıf defterinde de kayıtlı bulunan sazlığı "O sazlık bağlı bulunduğum zaviyenindir." diyerek müdahalede bulunmuştur.⁴⁶¹

Diğer hükümde Tosya'da bulunan el-Hâc Murad Zaviyesi'nin zaviyedarı Ahmed Efendi b. Hacı Ali'nin müteferrika Abdullah ve Ali'nin Kastamonu'da Cayak köyündeki toprağın vakıf arazisi olduğunu söyleyerek zapt etmiştir.⁴⁶²

4.7.2.13 *Nakîbü'l-eşraf kaymakamı*

Hz. Peygamberin soyundan gelenlere seyyid ve şerif denilirken bu zümreden olan kişilerin kaydını tutan kişiye nakîbü'l-eşraf denmekteydi. Osmanlılar, artan seyyid sayısına binaen kendinden önceki İslam devletlerinde bulunan nakîbü'l-eşraflık müessesesini ihdas etmiştir. İlk defa Yıldırım Bayezid döneminde ihdas edilen bu müessesenin reisi seyyidler arasından genellikle ilmiye sınıfına mensup kişilerden seçilmiştir. Nakîbü'l-eşraf olan kişi ise seyyidler arasından seçtiği bir kimseyi bir bölgeye-şehre kaymakam olarak atamakta ve bu kaymakamlar seyyidlerin işlerini, seyyidlik iddialarını ve yargılamalarını yapabilmekteydi. Seyyidlerin nakîbü'l-eşraf kaymakamı tarafından yargılanmaları hususu onların bulundukları sosyal çevre

⁴⁵⁹ Mustafa Kara, "Tekke", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C: LX, İstanbul 2011, s. 368-370.

⁴⁶⁰ M. Baha Tanman, Sevgi Parlak, "Tekke: Mimari", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C: LX, İstanbul 2011, s. 370-379.

⁴⁶¹ A.DVNS.AHKA.d:1, 76/327.

⁴⁶² A.DVNS.AHKA.d:2, 58/256.

içindeki konumlarını korumak için belirlenmiş bir yetki olarak anlaşılmaktadır.⁴⁶³ Diğer İslam toplumlarında olduğu gibi Osmanlı Devleti de seyyidlere imtiyazlar tanımıştır. Bunlardan birisi olan ekonomik imtiyazlar içinde vergi muafiyeti dikkati çekmektedir. Ancak bu imtiyazlar onların zaman zaman mahalli idarecilerle ve reaya ile karşı karşıya gelmelerine neden olmuştur. Hatta bazı kimseler seyyidlik iddiasında bulunarak bu imtiyazlardan istifade etmek istemişlerdir.⁴⁶⁴

Hükümlerde Kastamonu sancağında adı açıkça geçen seyyidlerin isimleri şöyledir:

Tablo 10

Hükümlerde Kastamonu Sancağında Bulunan Seyyid ve Şerifler

Yer	Seyyid
Sinop Kazası	Seyyid Osman ⁴⁶⁵
Boyabad Kazası	Seyyid Mehmed ⁴⁶⁶
Sinop Kasabası	Kadı oğlu Seyyid Mustafa ve oğlu Seyyid İbrahim ⁴⁶⁷
Sinop Kazası Gömlekçi Karyesi	Şaban oğlu Seyyid Ahmed ve Topal oğlu Seyyid Mustafa ⁴⁶⁸
Ginolu Kazası Halayköy Karyesi	Seyyid Muhammed ⁴⁶⁹
Ginolu Kazası Sal Zeytun Karyesi	Seyyid Ahmed ⁴⁷⁰
Sinop Kazası	Seyyid Osman ⁴⁷¹

⁴⁶³ Kılıç, a.g.e, s. 79-89.

⁴⁶⁴ Kılıç, a.g.e, s. 62-64.

⁴⁶⁵ A.DVNS.AHKA.d:2, 9/35.

⁴⁶⁶ A.DVNS.AHKA.d:2, 160/709.

⁴⁶⁷ A.DVNS.AHKA.d:2, 169/755.

⁴⁶⁸ A.DVNS.AHKA.d:2, 169/755.

⁴⁶⁹ A.DVNS.AHKA.d:1, 262/1111.

⁴⁷⁰ A.DVNS.AHKA.d:1, 262/1111.

⁴⁷¹ A.DVNS.AHKA.d:2, 7/26.

Söz konusu kimselerin davacı konumunda bulundukları şikâyet konuları hırsızlık, eşkıyalık, gasp ve vergi anlaşmazlığıdır. Dikkat çeken bir mesele nakîbü'l-eşraf kaymakamının seyyidlerden vergi talep etmesi üzerinedir. Seyyidler bu konuyu merkeze intikal ettirmiş ve Divan nakîb'ül-eşrafın mahallinde yargılanmasına hükmetmiştir.⁴⁷²

⁴⁷² A.DVNS.AHKA.d:2, 81/709.

5. SONUÇ

Bu çalışma Anadolu Ahkâm Defterleri'nde Dîvân-ı Hümâyûn'un verdiği hükümlerden "Kastamonu"nın taranmasıyla teşekkül etmiştir. Hükümler, taraflar, konular, görevli ve yer isimleri ve hükmün niteliği bakımından incelenerek tasnif edilmiştir.

Divan'a ulaşan veya ulaştırılan şikâyetleri ve talepleri karşılamasından dolayı Ahkâm Defterleri'nin tutuldukları yılların ve dönemin hukuki sistemini ortaya çıkartması nedeniyle önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. Ahkâm Defterleri, ilgili bölgenin sosyo-ekonomik gerçeğini yansıttmasının yanı sıra ilgili mahallin toplumsal grupları arasındaki sorunlarına yer vermekte, merkezin bu sorunlar karşısındaki tutumunu da ortaya koymaktadır. Eyaletlere göre tutulan bu defterlerdeki kayıtlar devletin en ücra köşesinden gelen şikâyetlere çözüm üretilmeye çalışıldığını göstermektedir. Bu çözümlerin muhatapları ise çoğunlukla ilgili mahallin örfî ve şer'î idarecileridir. I ve II Numaralı Anadolu Ahkâm Defterleri'nde Kastamonu sancağı ile ilgili 133 adet karar/hüküm bulunmaktadır. Bu kararlar 1155(1742)-1156(1743) tarihleri arasında sancak sınırları dâhilinde yer alan sancak merkezi, kaza, nahiye ve köylerdeki adli, idari, hukuki ve sosyal meselelere dair önem arzeden hükümleri içerisinde barındırmaktadır.

Tespit edilen 133 hükümün 37 tanesi yani % 28'i güvenlik sorunları ile ilgili meselelerdir. Bu sayı ve oran tespit edilen hükümlerin tasnif edilen başlıkları arasında yüksek bir yere konumlanmaktadır. Bunların büyük bir çoğunluğu cinayet, gasp, darp, adam yaralama, hırsızlık ve eşkıyalık gibi toplumun huzurunu bozan şikâyetlere dair verilen hükümler olduğu tespit edilmiştir. Çalışmaya konu olan defterlerde tespit edilen hükümlerden 36 tanesi yani yaklaşık % 28'i de arazi sorunları ile ilgili hükümlerdir. Bu hükümlerin büyük bir çoğunluğu mülk ve mirî arazi anlaşmazlıkları hususunda olup vakıf akarları anlaşmazlıkları da mevcuttur. Vergi sorunları ise 133 hükmün içerisinde yaklaşık %23'lük oranıyla üçüncü sırayı almaktadır. Bu anlaşmazlıklar sipahinin fazla vergi talebi, reayanın vergi ödememek istemesi, sipahinin hakkı olmadığı yerden vergi talebi, sipahinin halkı rencide etmesi

gibi merkeze giden şikâyetlerin çözümüne dair verilen kararlar yazılmıştır. Tespit edilen hükümlerden 12 adedi (yaklaşık %9) vakıf sorunlarıyla ilgilidir. Bu hükümlerde vakıf toprağı tasarrufu hususunda mütevellilerin anlaşmazlıkları, vakıf malı üzerinden çıkar elde sağlama ve vakıf görevlileri maaşları gibi şikâyetlere çözümler getirildiğı tespit edilmiştir. Bir diğer konu başlığı olan miras meselesi ile ilgili hükümler tespit olunan hükümlerin yaklaşık %6'sına tekabül etmektedir. Bu hükümler mirasın varisler arasında taksimi sırasında çıkan anlaşmazlıklarla alakalıdır. Defterlerde tespit edilen hükümlerden yaklaşık %5'lik kısım (7 adet) alacak-verecek meseleleriyle ilgilidir. Bu hükümlerin geneli ise alacaklının borcunu tahsil edememesi durumundan kaynaklıdır. Vefat eden kişinin alacaklılarının, varislerden alacağını talep etmesine dair hükümler de alacak-verecek borç meselesi hükümleri arasında bulunmaktadır. İncelenen defterlerde son olarak diğer sorunlar başlığı altında 2 hüküm yer almakta ve bunun diğer hükümlere oranı ise yaklaşık %1'dir. Bu hükümlerin muhtevaları ise belgede sahtecilik ve sikke tashihine dairdir.

Bu anlaşmazlıkların yanı sıra defterlerde sancak, kaza ve nahiyelerde görevli yöneticiler hakkında da bilgiler bulunmaktadır. Yine kaza, nahiye, mahalle ve köy isimleriyle buralarda bulunan mekânlar zikredilmektedir. Özellikle cami, mescid ve zaviye gibi sosyal kurumların tespiti araştırmacıya önemli bilgiler sunmaktadır.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **Anadolu Ahkâm Defterleri**, No: 1

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **Anadolu Ahkâm Defterleri**, No: 2

Araştırma Eserler

Acun, F. (2002). Klasik dönem eyalet idare tarzı olarak timar sistemi ve uygulaması. *Türkler*, 9, 899-908.

Açık, T. (2015). Beşe unvanı hakkında. *Tarih Dergisi*, (62), 37-64.

Afyoncu, E. (1994). Defter emini. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 9, 91-93.

Afyoncu, E. (2006). Müteferrika. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 32, 183-185.

Afyoncu, E. (2009). Sipahi. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 37, 256-258.

Ahışhalı, R. (2007). Reîsü'l-küttâb. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 34, 546-549.

Akdağ, M. (1999). *Türkiye'nin iktisadi ve ictimai tarihi 2 (1453-1599)*. Barış Kitabevi.

Aydın, M. A. (1981). *Osmanlılarda aile hukuku alanındaki gelişmeler ve hukuk-ı aile kararnamesi (xix ve xx. asır)*. [Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Aydın, M. A. (2020). *Osmanlı hukuku: devlet-i aliyye'nin temeli*. İSAM Yayıncılık.

Ayverdi, İ. (2011). *Misalli büyük türkçe sözlük: kubbealtı lugatı*. Milliyet/Kubbealtı Yayıncılık.

Baykara, T. (2002), Kaza. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 25, 119-120.

Bıçakçı, F. (2019). *15 Numaralı sivas ahkam defteri'nin transkripsiyon ve değerlendirilmesi*, [Yüksek Lisans Tezi]. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi.

Cabbar, H. (2017). *XVIII. Yüzyıl osmanlı anadolu'sunda voyvodalık ve denizli voyvodası tavaslı ömer ağa*. [Yüksek Lisans Tezi]. Adnan Menderes Üniversitesi.

- Cezar, M. (2011). *Mufasssal osmanlı tarihi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Çelik, A. (2021). *XVII. Yüzyılda yapılan osmanlı hac seyahatnamelerinin tarih yazımı açısından değerdendirilmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Çetin, N. E. (2019). *24 Numaralı atık şikâyet defteri (1107-1108/1696) (inceleme-metin)*. [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Çiftçi, F. (2018). *Kastamonu camileri-türbeleri ve diğer tarihi eserler*. (5. Basım). 1-2 Özeller Matbaacılık.
- Çiftçi, Y. (2020). *7 Numaralı anadolu ahkam defteri'nin değerdendirilmesi ve transkripsiyonu (h. 1158/m.1745)*. [Yüksek Lisans Tezi]. Kafkas Üniversitesi.
- Çil, Ş. (2018). *38 Numaralı atık şikâyet defteri (1114-1115/1703) (inceleme-metin)*. [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Dâhiliye Vekâleti Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü. (1993). *Köylerimiz*. Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi.
- Develioğlu, F. (2013). *Osmanlıca türkçe ansiklopedik lügat*. Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dolu, A. (2020). *Osmanlı kudüs'ü kent kimliği, nüfuz ve meşruiyet (1703-1789)*. Küre Yayınları.
- Döşemetaş, Ö. (2019). *Şer'iyye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kastamonu Kazası (1742-1750)*. [Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Duman, A. (1994). *Şer'iyye sicillerine göre xviii. yüzyılda kastamonu'da günlük hayat (1115 tarihli kastamonu şer'iyye sicilinin kataloğu)*. [Yüksek Lisans Tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- Dursun, Ö. (2016). *2 Numaralı maraş ahkam defterinde 1765-1768 yılları arasında malatya'ya gönderilen hükümlerin transkripsiyonu ve değerdendirilmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.
- Ekin, K. (2019). *9 Numaralı şikâyet defterinin transkripsiyonu ve incelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Ekinci, E. B. (2008). *Osmanlı hukuku adalet ve mülk*. Arı Sanat Yayınevi.

- Emecen, F. (2005). Osmanlı divanının ana defter serileri: ahkâm-ı mîrî, ahkâm-ı kuyûd-ı mühimme ve ahkâm-ı şikâyet. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3(5), 107-140.
- Emecen, F.- Şahin, İ. (1994). *Osmanlılarda divan-bürokrasi ve ahkâm- ı. bayazid dönemine ait 906/1501 tarihli ahkâm defterleri*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Erarslan, S. (2019). *26 Numaralı atik şikâyet defteri (1108-1109/1697) (inceleme-metin)*, [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Erdem, E. (2006). Osmanlı para sistemi ve taşıyış politikası: dönemsel bir analiz. *Bankacılar Dergisi*. (56), 10-27.
- Erdem, Ü. B. (2017). *14 Numaralı atik şikâyet defteri (h. 1101-1102/m.1690-1691) transkripsiyonu ve değerlendirilmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Ergene, B. A. (2003). *Local court, provincial society and justice in the ottoman empire: legal practice and dispute resolution in çankırı and kastamonu (1652-1744)*. Brill.
- eş Şazeli, H. A. (1993). Cinayet. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 8, 14-15.
- Faroqhi, S. (2003). *Osmanlı tarihi nasıl incelenir*, (2. Basım). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Genç, M. (2016). *Osmanlı imparatorluğunda devlet ve ekonomi*. (13. Basım). Ötüken Yayınevi.
- Güldiken, S. N. (2007). *III Numaralı maraş ahkâm defterine göre ayıntap (h. 1196-1299/m.1782-1814)*. [Yüksek Lisans Tezi]. Gaziantep Üniversitesi.
- Gümrükçüoğlu, S. O. (2010). *Şikâyet defterleri ışığında osmanlı hukuku ve uygulaması (1649-1653)*. [Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Günay, H. M. (2012). Vakıf. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 42, 475-479.
- Günay, R. (2013). Osmanlı arşiv kaynakları içerisinde ahkâm defterleri: gelişim seyri, muhtevası ve önemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 1, (17), 9-29.
- Gündoğdu, İ. (2020). *Trabzon ahkâm defterlerine göre 19. yüzyılda giresun kazası'nın iktisadi ve sosyal durumu*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

- Güneş, Z. (1993). *1487 (H. 892) tahririne göre kastamonu kazası*, [Yüksek Lisans Tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Gürhan, V. (2017). Kadınların divân-ı hümayun'a şikâyet haklarını kullanmaları üzerine bazı değerlendirmeler (diyarbakır eyaleti 1 numaralı ahkâm defterlerine göre). *Tarih Okulu Dergisi*. 10,(32), 323-347.
- Güzelsöz, M. (2021). *43 Numaralı kastamonu şer'iyye sicilinin transkripsiyonu ve belge özetleri (s.132-271)*. [Yüksek Lisans Tezi]. Kilis 7 Aralık Üniversitesi.
- Halaçoğlu, Y. (2002). Klasik dönemde osmanlı devlet teşkilatı. Güzel, H. G., Çiçek, K., Koca S. (Eds.). *Türkler Ansiklopedisi*. 9, 795-838. Yeni Türkiye Yayınları.
- Halaçoğlu, Y. (2007). *XVI-XVII. yüzyıllarda osmanlılarda devlet teşkilâtı ve sosyal yapı*. TTK Basımevi.
- İlgürel, M. (1995). Eşkîya: osmanlı'da eşkıyalık hareketleri. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 11, 466-469.
- İnalcık, H. (1988). Şikâyet hakkı: arz-ı hâl ve arz-ı mahzarlar. *Osmanlı Araştırmaları*. 7-8(7-8), 33-54.
- İnalcık, H. (2000). *Osmanlı imparatorluğunun ekonomik ve sosyal tarihi (1300-1600)*. (1). Eren Yayınları.
- İnalcık, H. (2005). *Osmanlı'da devlet, hukuk ve adâlet*. Eren Yayıncılık.
- İnalcık, H. (2012). Timar. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 41, 168-173.
- İnalcık, H. (2013). Vezir. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 43, 90-92.
- İnalcık, H. (2015). Osmanlı hukuk sisteminde adâletin üstünlüğü. *Halil İnalcık Adâlet Kitabı*. Arı, B., Aslantaş S. (Eds.) Yeditepe Yayınevi.
- İpşirli, M. (2000). İkinci divanı. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 22, 26-27.
- İpşirli, M. (2002). Kazasker. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 25, 140-143.
- İpşirli, M. (2021). *Osmanlı ilmiyesi*. Kronik Yayıncılık.
- İskender, P. (1994). *XVII. Yüzyılın ikinci yarısında kastamonu şer'iyye sicili*. [Yüksek Lisans Tezi]. On Dokuz Mayıs Üniversitesi.

- Kal'a, A. (1997). *İstanbul külliyyatı: istanbul ahkâm defterleri: istanbul'da sosyal hayat 1 (tıpkıbasım ve çeviri yazı)*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
- Kal'a, A. (1997). *İstanbul külliyyatı: istanbul ahkâm defterleri: istanbul esnaf tarihi 1. (tıpkıbasım ve çeviri yazı)*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
- Kal'a, A. (1998). *İstanbul külliyyatı: istanbul ahkâm defterleri: istanbul finans tarihi 1. 1742-1787. (tıpkıbasım ve çeviri yazı)*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
- Kankal, A. (2004). *Türkmen'in kaidesi kastamonu (xv-xviii. yüzyıllar arası şehir hayatı)*. Zafer Matbaası.
- Kara, M. (2011). Tekke. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 40, 368-370.
- Kazıcı, Z. (1977). *Osmanlılarda vergi sistemi*. Şamil Yayınevi.
- Keleş, A. (2020). *3 Numaralı bosna ahkâm defteri transkripsiyon ve değerlendirme (s. 1-100)*. [Yüksek Lisans Tezi]. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi.
- Kılıç, R. (2005). *Osmanlıda seyyidler ve şerifler*. Kitap Yayınevi.
- Kılıçarslan, Y. (1993). Cebeci. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 7, 182-183.
- Köprülü, O. F. (1993). Çavuş. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 8, 236-238.
- Kul, M. (2011). *1 Numaralı ve 1155-1162/1742-1749 tarihli erzurum ahkam defteri'nin transkripsiyonu ve değerlendirilmesi (s. 1-65)*. [Yüksek Lisans Tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Kuruca, N. (1995). XVI. Yüzyılda kastamonu sancağı vakıf tahrir defteri (tanıtım-tahlil ve metin). [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Kuş, C. (2008). *1780-1784 Tarihli ve 4 numaralı halep ahkâm defteri (s.1-53) transkripsiyon ve değerlendirme*. [Yüksek Lisans Tezi]. Fırat Üniversitesi.
- Küçükdağılkan, Ö. (2017). *2 Numaralı maraş ahkâm defterinde 1-212 sayfalar arasında bulunan ve maraş'a gönderilen hükümlerin transkripsiyon ve değerlendirilmesi (1765-1775)*. [Yüksek Lisans Tezi]. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.
- Kütükoğlu, M. (1991). Ayak divanı. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 4, 192-193.
- Kütükoğlu, M. (1994). Defterdar. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 9, 94-96.

- Kütükoğlu, M. (1994). *Osmanlı belgelerinin dili (diplomatik)*. (2. Basım). Kubbealtı Neşriyat.
- Maden, F. (2004). *XVIII. Yüzyılın sonlarında kastamonu (şer'îye sicillerine göre)*. [Yüksek Lisans Tezi]. On Dokuz Mayıs Üniversitesi.
- Maden, F. (2015). *XVIII. Yüzyıl sonlarında kastamonu*. Roza Yayınevi.
- Maden, F. (2018). *Kastamonu'da eşkıyalık*. Kitabevi Yayınları.
- Mumcu, A. (1994). Dîvân-ı Hümâyûn. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 9, 430-432.
- Mumcu, A. (2017). *Divan-ı Hümayun*. (4.Basım). Phoenix Yayınevi.
- Ortaylı, İ. (2001). Osmanlı devleti'nde kadı. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 24, 69-73.
- Öz, M. (2007). Osmanlılar (sosyal hayat). *TDV İslam Ansiklopedisi*. 33, 532-538.
- Özcan, A. (2009). Serdengeçti. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 36, 554-555.
- Özcan, R. (2005). Osmanlı devleti'nde xvii. yüzyılda yapılan sikke tashihleri. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. (17), 237-266.
- Özçelik, İ. (2014). *Devlet-i aliyye'nin kamusal düzeni ve kurumları*. Gazi Kitabevi.
- Özel, A. (1988). Ahkâm. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 1, 550-551.
- Özgüdenli, O. G. (2012). Vakfiye. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 42, 456-467.
- Özkaya, Y. (1970). XVIII. yüzyılda mütesellimlik müessesesi. *DTCF Dergisi*. 28,(3-4), 369-390.
- Özkaya, Y. (2006). Mütesellim. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 32, 203-204.
- Öztürk, N. (2006). Müteveli. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 32, 21-220.
- Öztürk, S. (2001). Sosyo-ekonomik tarih kaynağı olarak ahkâm defterleri. *Pax Ottoma Studies In Memoriam Prof.Dr. Nejat Göyünç'e Armağan*. Kemal Çiçek (Ed.).Yeni Türkiye.
- Özvar, E. (2013). Voyvoda. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 43, 129-131.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü*, 1, Milli Eğitim Bakanlığı.

- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü*. 2, MEB. Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü*. 3, MEB. Yayınları.
- Pekdoğan, S. (2014). *19 Numaralı sivas ahkâm defteri'nin transkripsiyonu ve değerlendirilmesi* (s.1-60). [Yüksek Lisans Tezi]. Gaziosmanpaşa Üniversitesi.
- Sahillioğlu, H. (1988). Ahkâm defterleri. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 1, 551.
- Salman, G. (2019). *68 Numaralı atik şikâyet defteri (1127/1715) inceleme-metin*. [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Sezen, T. (2017). *Osmanlı yer adları*. (2. Basım). T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- Şahin, İ. (2001). Kastamonu. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 24, 585-588.
- Şimşir, N. (1994). Ahkâm defterleri'nin tarihi kıymeti ve 107 no'lu anadolu ahkâm defteri'ndeki izmir ile ilgili hükümler. *Tarih İncelemeleri Dergisi*. 9(1), 357-390.
- T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. (2010). *Başbakanlık osmanlı arşivi rehberi*. Genç Y. İ., Gündoğdu, R., Karaca, İ., Küçük, M., Satar, S., Yıldırım, H., O., Yılmaz, N. (Eds.). (3. Basım). Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- Tanman, M. B. ve Parlak, S. (2011). Tekke: mimari. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 40, 370-379.
- Tapan, F. (2010). *2 Numaralı anadolu ahkâm defterinde yer alan kütahya sancağı ile ilgili hükümlerin analizi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Taş, H. (2007). Osmanlı'da şikâyet hakkının kullanımı üzerine bazı düşünceler, *MSY (Memleket, Siyaset, Yönetim)*. 2,(3), s. 186-204.
- TDVİA, (2006). *Müstahfiz*. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 32, 109-111.
- Tosunoğlu, A. (1993). *Tapu-tahrir defterlerine göre xvi. yüzyılda kastamonu sancağı*. [Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

- Tuğluca, M. (2012). *Bir balkan şehri olarak üsküp'te şikâyet hakkının kullanımı ve şikâyet mekanizması (1649-1675)*. Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi. 5(9), 107-128.
- Tuğluca, M. (2016). *Osmanlı devlet-toplum ilişkisinde şikâyet mekanizması ve işleyiş biçimi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Tunç, G. (2017). *44 Numaralı rumeli ahkâm-ı şikâyet defterinin transkripsiyon ve değerlendirilmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Akdeniz Üniversitesi.
- Unan, F. (2015). Osmanlı idare felsefesinde adâlet. *Halil İnalcık Adâlet Kitabı*. Arı, B., Aslantaş S. (Eds.). Yeditepe Yayınevi.
- Uygur, S. (2003). *Anadolu vilayeti 7 numaralı ahkâm defterine göre 1745 yılında anadolu eyaletinin sosyal ve ekonomik durumu*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı devleti teşkilâtından kapıkulu ocakları*. 2, TTK Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı devleti'nin merkez ve bahriye teşkilatı*. TTK Basımevi.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2014). *Osmanlı devleti'nin ilmiye teşkilâtı*. TTK Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2014). *Osmanlı devletinin saray teşkilâtı*. TTK Yayınları.
- Ünal, M. A. (2015). *Osmanlı müesseseleri tarihi*. (11. Basım). Fakülte Kitabevi.
- Üner, M. E. (2019). Ahkâm defterlerine göre urfa'da sadat-ı kiram. *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Dergisi*. 122(241), 267-280.
- Vergili, M. (2019). *Atik şikâyet defteri (7 numaralı h. 1081-1083/ m. 1671-1672) transkripsiyon ve değerlendirme*. [Yüksek Lisans Tezi]. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi.
- Yakupoğlu, C. (2007). *Kuzeybatı anadolu'nun sosyo-ekonomik tarihi xiii-xv. yüzyıllar*. [Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Yanar, Ö. (2016). *I Numaralı maraş ahkâm defterinde adıyaman (hısn-ı mansur, behishi, kahta, gerger, samsad)a gönderilen hükümlerin transkripsiyon ve değerlendirilmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.

Yediyıldız B. (2003). *XVIII. yüzyılda türkiye’de vakıf müessesesi: bir sosyal tarih incelemesi*. TTK Yayınları.

Yediyıldız, B. (1982). Vakıf müessesesinin xviii. asır türk toplumundaki rolü, *Vakıflar Dergisi*. (14), 1-27.

Yediyıldız, B. (2012). Vakıf. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 42, 479-486.

Yıldız, K. (2021). Boğaç Ergene’nin osmanlı hukuku eleştirisinin eleştirisi. *Osmanlı Araştırmaları*. 57(57), s.319-358.

Yörük, G. (2019). *Osmanlı’da devlet-toplum ilişkilerine bir örnek: 112 numaralı atık şikâyet defteri (1727)*. [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.

Yurtseven, Y. (2012). Klasik dönem osmanlı devleti’nde vergi adaleti. *I. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri*. 1, 151-162.

EKLER

EK B: Hükümlerin Özetleri

Tablo 11

I Numaralı Anadolu Ahkâm Defteri 'nde Kastamonu

I Numaralı Anadolu Ahkâm Defterleri'nde Kastamonu Sancağına Dair Hükümlerin Künyesi		Adı geçen defter Ali Paşa'nın vezirliği ve Mehmed Ragıb Efendi'nin reîsü'l-küttablığı zamanında kaydedilmiştir.	
Sayfa No/ Hüküm No	Tarihi (Hicri/ Miladi)	Hüküm Konusu	Hüküm Özeti
5/7	Evâil-i C. 1155	Toprak	Dergâh-ı muallâm müteferrikalarından Hasan ve Mahmud, Ahmed, Abdurrahman ve Hüseyin adlı sipahiler Divan'a arzuhal gönderip tasarruflarında olan topraklara Mehmed'in müdahalede bulunduğunu bildirmişlerdir. Divan, defterhanede bulunan ruznamçe, icmal ve mufassal defterlerine müracaat edilmesini istemiştir. İnceleme sonucunda timarlara müdahalenin haksız olduğu anlaşıldığından davanın şer'le görülmesi için yazılmıştır.

Tablo 11'in Devamı...

9/25	Evâsıt-ı Ca. 1155	Toprak	Boyabad kazası Çeltik-i Enhar nahiyesi sakinlerinden Hüseyin Beşe toprağının bazı yerlerini kendi rızasıyla otuz üç gurus karşılığında Çolak Hasan Beşe'nin zabtına vermiştir. Hasan'ın vefatıyla bu hisseye kızı Satı hatun sahip çıkmıştır. Elinde hüccet olduğundan haklılığı sabit görülmüştür. Kanun üzere hareket edilmesi için Boyabad naibine ve Kastamonu mütesellimine hüküm yazılmıştır.
14/42	Evâsıt-ı Ca 1155	Mirî Arazi- Vakıf	Boyabad nahiyesine bağlı İbrahim Veled-i İsfendiyyar Beğ Vakfı mütevellisi Mustafa isimli sipahinin toprağına müdahalede bulunmuş ve vergilerini almıştır. Defterhanedeki icmal, mufassal ve evkaf defterlerine müracaat edildikten sonra mütevellinin haksız olduğu anlaşılmış ve defter emini Şerif Halil'in arzı gereğince hareket edilmesi için Taşköprü kadılarına ve Kastamonu mütesellimine hüküm yazılmıştır.

Tablo 11'in Devamı...

15/47	Evâsıt-ı Ca. 1155	Otlatma	Boyabad kazasında Çeltik enhar nahiyesine sakinleri Divan'a gelerek aynı köyün sakinlerinden Mehmed bin Abdullah ve karısı Fatıma adlı kişi ile aralarında hayvan otlatma anlaşmazlığı çıktığını ve o esnada Kırkız Halime çocuğun orada vefat ettiğini iddia etmişlerdir. Ancak Halime'nin daha önce öldüğü tahkik edilmiş ve verilen fetva gereğince hareket edilmesi için Boyabad naibine ve Kastamonu mütesellimine hüküm yazılmıştır.
20/68	Evâsıt-ı Ca. 1155	Toprak	Zarı kazasına bağlı Başköy köyünden Hadice hatun arzuhal verip babası Kosdik denilen kişi toprağından belli sınırlarını oğluna vermiştir. Ancak Ömer bin Hasan ortaya çıkarak "Baban hayattayken o toprakları bana verdi!" diyerek müdahale etmiştir. Kanun üzere hareket edilmesi için Zarı naibine ve Kastamonu mütesellimine hüküm yazılmıştır.
28/105	Evâil-i Ca. 1155	Vakıf Görevlileri	Kastamonu'da Hayranlı Mescidi imamı ve vakıf mütevellisi olan Mustafa Divan'a gelip mescidin müezzini ve kayyımını vakfın gelirlerine müdahale ettiklerini bildirmiştir. Bunun üzerine vakıf defterine müracaat edilerek defteri hakani gereğince eklenmesi için yazılmıştır.

Tablo 11'in Devamı...

33/124	Evâhir- i C. 1155	Vakıf Akar	Babüssaade ağası Yakub Ağa Camii vakfı mütevellisi el-Hâc Ali, kendi gelirleriyle yetinmeyerek İsmail Bey Mescidi Vakfına ait olan Çayırğöl ve Ulakçıya müdahalede bulunmuştur. Müdahalenin engellenmesi için emr-i şerif rica edilmesi üzerine defter-i hakani gereğince hareket edilmesi için Devrekâni kadısına ve Kastamonu mütesellimine karar gönderilmiştir.
35/132	Evâhir- i C. 1155	Vakıf Akari	Boyalı kazasına bağlı Memeç köyünde Şeyh Zeynelabidin'in çocukları Şeyh Sadullah ve Şeyh Ahmed gelip Memeç köyündeki sınırları belli olan bir miktar araziye eskiden beri hibe ve mülk olarak verdiği defter-i hakanide ve vakfiyede kayıt edilmiştir. Ancak adı zikredilen köyden bazı kişiler evladeyn iddiasıyla vakıfdan hisse isteyerek müdahalede bulunmuşlardır. Hususun şer'le görülmesi için Boyalı naibine karar gönderilmiştir.
37/141	Evâil-i R. 1155	Vergi	Kastamonu kasabası ve köyleri ahalileri gelip vergilerini ödemelerinde bir sıkıntı olmadığı halde Kastamonu mütesellimi 1102 senesinde ahaliyi darp ve haps ettirmiş ve hane başına bir miktar akçe ve mallarını almıştır. Zarara uğrayanların mallarının geri verilmesi üzere davanın şer'le görülmesi için Kastamonu kadısına hüküm gönderilmiştir.
39/153	Evâil-i B. 1155	Vergi	Kastamonu kazası ahalişi arzuhal gönderip ödemekle yükümlü oldukları vergileri sorunsuz bir şekilde ödedikleri halde Kastamonu sakinlerinden Depik? Mehmed adlı zaim yirmi otuz adam ile köyleri gezerek halktan zorla vergi ve zahirelerini almıştır. Müdahalenin engellenmesi, köylülere para ve zahirelerini geri vermek üzere arz-ı ilam olunmak için Kastamonu kadısına ve mütesellimine hüküm gönderilmiştir.

Tablo 11'in Devamı...

42/162	Evâil-i B. 1155	Miras	Süleyman ve Emine kardeşlerin babaları Mecid 1150 senesinde İstanbulda ölünce Boyabad kazasına bağlı Kılıçlı köyündeki mülkü kendilerine ve annelerine kalmıştır. Ayrıca sınırları belirlenmiş tarla da Süleyman ve Mehmed'e kalmıştır. Ancak Kılıçlı köyünden Semurcu Ali askerîlik iddiasıyla malları zabt etmiştir. Malların geri alınarak sahiplerine verilmesi ve hususun şer'le görülmesi için Kastamonu kadısı ve mütesellimine ve Boyabad naibine karar yazılmıştır.
42/164	Evâil-i B. 1155	Mirî Arazi	Müteferrika Yahya Kastamonu, Konya, Amasya ve Menteşe sancaklarında elli altı bin iki yüz elli üç akçe zeamete sahip ve Saraycık, Köprü ve Karasu köyü ise ortaklarıyla birlikte kayd beratına sahip olmuştur. Kastamonu'da Taşköprü nahiyesine bağlı Alisaray köyünde elli beş bin üç yüz seksen sekiz akçe zeamete sahip müteferrika Hasan Çavuş zeametiyle yetinmeyerek Yahyanın ortak olduğu Saraycık, Köprü ve Karasu köylerine müdahalede bulunarak vergilerini almıştır. Defterhanedeki icmal ve mufassal defterlerine müracaat edildikten sonra Hasan Çavuş'un bu topraklarda hakkı olmadığı anlaşılmış, defter emini Halil Şerif'in arzı gereğince hareket edilmesi için Kastamonu kadılarına ve mütesellimine karar gönderilmiştir.

Tablo 11'in Devamı...

44/171	Evâil-i B. 1155	Miras	Boyabad kazasına bağlı Ulucak köyünden Hasan, Hüseyin, Kezban ve Emine kardeşlerin babaları Mustafa ölünce kendileri küçük olduğu için amcaları Hasan miras kalan mal ve hayvanlara sahip çıkmıştır. Kardeşler büyüyünce mallarını almak istemişlerdir. Ancak amcaları Hasan da ölmüş ve mallar amca çocuklarına kalmıştır. Onlar da bu mallar babamızdan bize kaldı diyerek malları vermemişlerdir. Malların geri alınıp sahiplerine verilmesi ve şer'le görülmesi için Boyabad naibine ve Kastamonu mütesellimine hüküm gönderilmiştir.
45/176	Evâil-i B. 1155	Eşkiyalık	Sipahiler ağası olan el-Hâc Mustafa arzuhal edip Kastamonu mukataasına bu sene voyvoda tayin ettiğini ve yolda vovoda İbrahim tarafından saldırıya uğradığını şikâyet etmiştir. Kastamonu kadısı önünde yapılan mahkemede voyvodanın üzerinde hala otuz bir bin guruş mukataa malı, avarız ve efrad-ı seferiye olup saldıranlar emval-i mirîyede hissesi var ise dersaadetde mahkeme olunması için emr-i şerif yazılmıştır.
49/197	Evâil-i B. 1155	Alacak Verecek	İsmail gelerek babası Kastamonu kalesi dizdarı olan Mehmed öldüğünde kimseye borcu ve kefaleti olmadığı halde bazı kişiler ortaya çıkarak "baban dizdarlığı sırasında bize türlü eziyetler edip rencide etti" diyerek bedel-i rüşvet davası açmışlardır. Davanın mahallinde incelenmesi ve dersaadete gönderilmesi için ferman-ı alışan yazılmıştır.

Tablo 11'in Devamı...

49/198	Evâil-i B. 1155	Mülk Toprak	Ayandon kazasına bağlı Halavadi köyünden Mehmed gelip zikrolunan köyde tarla sahibi olan Resul'ün ölmesiyle toprağını kardeşi Ahmed almıştır. Ve sekiz seneden beri bu toprağı ekip biçmemektedir. Mehmed ortaya çıkarak tarlayı önce ben boş buldum iddiasında bulunmuştur. Resul'ün kızı ve kızının oğulları da senin zabtında olan tarla önceden amcamızındı diyerek boş olmadığını söylemişlerdir. Müdahalenin engellenmesi ve kanun üzere hareket edilmesi için Ayandon kadılarına ve mütesellime karar gönderilmiştir.
69/292	Evâhir-i B. 1155	Hizmet	Kastamonu'ya bağlı Hıra Hasan köyünde acem taifesinden Ali gelip Yük köyündeki mollası Yeramim? oğlu Mehmed Beşe kendisine hizmet etmiş iken emr-i aliye aykırı olarak seni satarım diye menzilden kovulmasını Divan'a bildirmiştir. Konunun şer'le görülmesi için Kastamonu kadısına ve mütesellimine karar gönderilmiştir.
73/308	Evâhir-i B. 1155	Vergi	Kastamonu kalesi müstahfızlarından Mustafa mutasarrıf olduğu gedik köylerinden öşürleri talep ettiğinde Çetin oğlu Ahmed Efendinin kızı öşrü eksik vermiştir. Öşrün eksiksiz alınması ve şer'le hareket edilmesi için Kastamonu kadısına ve mütesellimine hüküm gönderilmiştir.

Tablo 11'in Devamı...

73/313	Evâhir-i B. 1155	Miras	Kastamonu kalesi mustahfızlarından Mustafa mutasarrıf olduğu gedik niyazi köylerinden Karacaviran köyünde arazi sahibi olanlardan Çetinzâde Ahmed Efendi 1150 senesinde vefat edince tapu hakkı kızının olmuştur. Ancak kızı bu yerler babamdan kaldı tapu ile almam ücretsiz alırım diyerek kanuna aykırı davranmıştır. Kanun üzere hareket edilmesi için Kastamonu kadısına ve mütesellimine hüküm gönderilmiştir.
76/327	Evâil-i Ş. 1555	Vakıf	Kastamonu'da Yakup Ağa Cami-i Şerifinin mütevellisi Hacı Ali gelip vakfın defterde kayıtlı olduğunu senede iki yüz akçelik yazusu olan sazlıkla kimsenin alakası yok iken Devrekâni kazasına bağlı Bozkoca köyünde Kutlu Melik zaviyesinin zaviyedarı Köse Yüzbaşı Mehmed "o sazlık zaviyedarı olduğum zaviyenindir." diyerek müdahalede bulunmuştur. Defterhanede icmal, mufassal ve evkâf defterlerine müracaat edilerek zaviyedarın haksız olduğu anlaşılmıştır. Zaviyedarın müdahalesinin engellenmesi ve defter emini Halil Şerif'in arzı gereğince hareket edilmesi için Devrekâni kadılarına ve Kastamonu mütesellimine karar yazılmıştır.
82/351	Evâil-i Ş. 1155	Değirmen	Güney kazasına bağlı Çördük köyünden Mustafa Beşe gelip Taşköprü kazasında Pörtük oğlu Mehmed sahip olduğu Bergür? Değirmenine eskiden beri akan suya eşkıyadan bazı kimseler müdahale etmişlerdir. Değirmen suyunun eskiden olduğu yönde akmasına ve eşkıyanın müdahalesinin engellenmesi için Taşköprü kadılarına ve Kastamonu mütesellimine hüküm yazılmıştır.

Tablo 11'in Devamı...

89/386	Evâil-i Ş. 1155	Hırsızlık	Araç kazasına bağlı Süzey köyünden Fatıma ve kızı Havva Divan'a gelip Köseler köyünden Piri oğlu İbrahim'in hizmetkârları Acem Ali, Mehmed ile onların arkadaşları olan Dayran köyünden Cibran Arslan oğlu Muhsin Fatıma'nın evine girip sandıklarını kırarak üç yüz gurus nakid, altın ve gümüş mallarını çalmışlardır. Çalınan malların sahiplerine verilmesi ve konunun mahallinde şer'le görülmesi için Araç, Kastamonu kadılarına ve Kastamonu mütesellimine hüküm gönderilmiştir.
103/452	Evâhir-i Ş. 1155	Vergi	Mustafa gelerek tüccardan Seyyid Ahmed ve Seyyid İbrahim adlı sipahilerin Devrekani nahiyesinde mutasarrıf oldukları köylerin gelirlerini zabtı için ellerine temessük verilmesi ve müdahale ettirilmemek için Devrekani kadısına ve Kastamonu mütesellimine hüküm gönderilmiştir.
103/453	Evâhir-i Ş. 1155	Miras	Daday kazasından Satı hatun gelip bundan önce babası Gabzeli oğlu Mehmed'in ölmesi üzerine veraseti zevcesi Rahime, oğulları Mehmed, Halil, kızları Aişe, Fatıma ve Havva kardeşler kendi hisseleriyle yetinmeyerek türlü yalanlarla diğer hisselerede müdahale etmişlerdir. Olayın şer'le görülmesi için Daday kadılarına ve Kastamonu mütesellimine karar gönderilmiştir.
109/481	Evâhir-i Ş. 1155	Görev Tevcihi	Molla Hasan ve müezzın Mustafa gelerek Durağan kazasına bağlı Sofiler köyündeki Sinan Dede Camii Şerif beratlarıyla hakları olan vazifeleri vakıf mütevellisinden istedikleri zaman mütevellî görevleri vermemiştir. Olayın şer'le görülüp vazifelerinin verilmesi için Durağan kadısına ve Kastamonu mütesellimine karar yazılmıştır.

Tablo 11'in Devamı...

111/489	Evâil-i N. 1155	Bıçakla Darp	Taşköprü kazasına bağlı Serçimen köyünde otuz iki kişiyle İbrahim adlı yeniçeri gelip kendi halinde iken Taşköprü kazasına bağlı Yükkıran'da oturan Bayrakdar Mehmed Beşe mültezim olunca İbrahim'e "sen bana veresiye öşür verdin akçe vermedin" diyerek menziline basmış ve bıçakla darp etmiştir. Olayın şer'le görülmesi için karar gönderilmiştir.
111/491	Evâil-i N. 1155	Mirî Arazi	Taşköprü kazasına bağlı Bekdemir köyünden Ali Beşe adlı kişi sahip olduğu toprağın öşrünü ve vergilerini Hafız Mustafa sipahiye verirken eşkiyadan serdengeçti ağası Nuh oğlu Mustafa Bedri ağa "bu yerleri bana ver" diyerek sipahiye zorlamış ve temessükü elinden almıştır. Olayın kanun üzere halledilmesi için Taşköprü kadısına ve Kastamonu mütesellimine karar gönderilmiştir.
113/500	Evâil-i Ra. 1155	Vergi	Kastamonu sancağında Sinop Kalesi varoşundaki ehl-i zimmet reayasından gelip ödemekle yükümlü oldukları hisselerine düşen vergiyi ödedikleri halde livanın mütesellimleri halktan zorla mal ve para talebinde bulunmuşlardır. Reisülküttab Mehmed Ragıb'ın ilamı gereğince hareket edilmesi için Sinop kadılarına karar yazılmıştır.
119/523	Evâil-i R. 1155	Cinayet ve Gasp	Kengırı kazasına bağlı Karavıran köyünden Hasan gelip Kastamonu kazasından bazı kişilerin Karahüseyin köyünde Osman adlı kişiyi öldürerek pek çok malını gasp etmişlerdir. Olayın mahallinde şer'le görülmesi için Kastamonu kadılarına ve mütevellisine karar gönderilmiştir.

Tablo 11'in Devamı...

132/576	Evâil-i L. 1155	Vergi	Alemdar Küçük Mehmed Beşe gelip hassa şahinciyanndan Mehmed Kastamonu'da Taşköprü nahiyesine bağlı Saruhamza köyündeki şahin getürücülüğü timarının gelirlerini iltizamına alması için gereken temessükün verilmemesine rağmen o bölgenin vergilerini alması üzerine şikâyet edilmiştir. Olayın kanun üzere halledilmesi için Taşköprü kadıları ve Kastamonu mütesellimine karar gönderilmiştir.
137/599	Evâsıt-ı L. 1155	Gasp ve Cinayet	Kastamonu kazasında Tabakçı nahiyesine bağlı Körseki köyünden Hüseyin, Mehmed, Halil, Mustafa, Ahmed ve Mehmed adlı kişiler gelerek eşkıyadan bazı kişilerin mallarını gasb ettiklerini ve amcaları Mustafa'yı da öldürdüklerini bildirmiştir. Konunun şer'le görülmesi için Kastamonu kadılarına ve mütesellimine hüküm gönderilmiştir.
137/601	Evâsıt-ı L. 1155	Hırsızlık ve Cinayet	Araç kadısı Mevlana Yusuf mektub göndermiştir. Kastamonu sancağında Araç kazasına bağlı Süzey köyünden Fatıma binti Ömer adlı hatun kadıya başvurmuştur. Acem Ali, Mehmed ve Yörikan kazasına bağlı Abrak köyünden Cabir Arslan oğlu Muhsin Fatıma'nın evine girerek sandıktaki eşyalarını çalmışlardır. Bu kişiler Çukadar Genç Ali ile sarraf Dimitri'yi de öldürerek mallarını almışlardır. Bu eşkıyalar haps edilmişlerdir. Hapisteki durumlarının sicilleriyle beraber arz olunması için Araç kasına ve Kastamonu mütesellimine hüküm gönderilmiştir.

Tablo 11'in Devamı...

141/616	Evâsıt-ı L. 1155	Sikke	Dergâh-ı muallâm kapıcıbaşlarından El-Hâc Yakub Divan'a gelerek Osmanlı ülkesindeki sikkelerin eksik ve kefare sikkeleriyle beraber kullanıldıkları için önceden akçenin alış verişinde karışıklık olduğundan bahisle Mısır valisi vezir Yahya Paşa sahibi olduğu maden mukataasının ödemesinde bu durumun karışıklığa sebep olduğunu bildirmiştir. Ülkede kullanılan tüm paraların değerlerinin yeniden düzenlenmesi ne ve baş muhasebeye kayıt edilmesine karar verilmiştir. Verilen emr-i şerif gereğince hareket edilmesi için ferman-ı alışan gönderilmiştir.
153/664	Evâil-i Za. 1155	Mirî Arazi	Vezir-i azam Ali Paşa'nın hizmetinde olan Mustafa gelerek Kastamonu'da Daday nahiyesinde altmış? üç köyde elli bin sekiz yüz elli akçelik zeamete sahip Hüseyin Çavuş ölünce subaşı olan kişi zeametın beratını zabt ettiğini bildirmiştir. Defterhanede ruznamçe Defteri'ne müracaat edildiğinde zeametın subaşıya verildiği kayıtlı olduğundan beratı gereğince zabt ettirilmesi emredilmiştir.
154/672	Evâil-i Za. 1155	Gasp	Boyalı kazasından bazıları gelerek eşkıyadan Hasan Efendi'nin kendilerinden zorla para aldığını ve kendilerine zulm ettiğini bildirmişlerdir. Mahkemenin şer'le görülerek akçelerinin geri verilmesi için emr-i şerif rica edildiği için Kastamonu ve Boyalı kadılarına ve Kastamonu mütesellimine hüküm yazılmıştır.

Tablo 11'in Devamı...

155/676	Evâil-i Za. 1155	Değirmen	Daday kazasından Mehmed ve Halil bin Cafer adlı kardeşler gelerek vergi verdikleri sipahinin değirmenlerine haksız yere müdahalede bulunduğunu bildirmişlerdir. Kanuna aykırı bu müdahalenin engellenmesi ve olayın şer'le görülmesi için hüküm yazılmıştır.
159/693	Evâil-i Za. 1155	Vergi	Kastamonu mütesellimi İbrahim mektub göndererek Ginolu, Ayandon, İstefan ve Onkaya kazaları ahalilerinin vergilerini toplamakla görevlendirdiği Ali bölükbaşının toplanan üç bin guruhluk vergilerle beraber kaçtığını bildirmiştir. Bölükbaşının yakalanarak vergilerin tahsil edilmesi ve sahibine iadesi için Harman valisine, Aytobeli, Ginolu, Ayandon, İstefan, Kastamonu kadılarına, Kütahya naibine ve mütesellimine karar gönderilmiştir.
175/751	Evâhir- i Za. 1155	Vergi	el-Hâc Ömer adlı sipahi gelip Araç kazasına bağlı Tavşanlı köyünün vergilerini eskiden beri kendi alırken çevre timarlara sahip sipahilerin kendi timarına müdahalede bulunduğunu bildirmiştir. Olayın kanun üzere halledilmesi için Araç, Boyalu kadılarına ve mütesellime hüküm yazılmıştır.
178/765	Evâil-i Za. 1155	Miras	Ahmed gelerek Babası Ahmed ölünce Devrakani kazasına bağlı Çiftcibali köyündeki toprağını amcası Ali zabt etmiştir. Toprağın geri alınarak sahibine verilmesi için ferman yazılmıştır.

Tablo 11'in Devamı...

192/823	Evâhir- i Z. 1155	Darp	Daday kazası ahalisinden bazıları gelip kendi hallerinde olmalarına rağmen Karagöl köyü sakinlerinden İsmail, Baba Emir ve oğulları Hasan Beşe, Ali Beşe ve Gül Mehmed oğlu Ali Mehmed Beşe evlerini basarak eziyet etmişlerdir. Davanın şer'le görülmesi için Daday kadılarına ve Kastamonu mütesellimine karar gönderilmiştir.
192/825	Evâhir- i Z. 1155	Eşkıyalık	Boyabad kazasından Avşek köyünden bazı kişiler gelerek Mehmed Halife, Mustafa Beğ, Mustafa Beşe, Hüseyin Beşe ve Ali Beşe adlı kişilerin eşkıyalık adetleri olduğu için 1150 senesinde menzilleri basarak zulm etmişler ve köylerdeki çam, meyve ağaçlarını kesmişlerdi. Bunun üzerine Kızılseki, Kilise ve Müminler köyleri ahalileri bunları ihbar etmiştir. Davanın şer'le görülmesi için hüküm yazılmıştır.
197/844	Evâhir- i Z. 1155	Otlatma Meselesi ve Hırsızlık	Boyabad kazasına bağlı Durağan köyü ahalisi gelerek konar-göçer Daşan Dağı Türkmenlerinden Cerağolu Mehmed ve bazılarının köylerine gelerek hayvanlarını köyde otlattıkları, mahsüle büyük zarar verdiklerini ve hayvanlarını çaldıklarını bildirmişlerdir. Göçerlerin müdahalesinin engellenmesi için istenen emr-i şerif üzerine olayın kanun ile halledilmesi için karar gönderilmiştir.

Tablo 11'in Devamı...

202/864	Evâil-i M. 1156	Mirî Arazi	Müteferrika Mehmed gelip Kangırı sancağında Tosya nahiyesine bağlı Köse köyünde kırk dokuz bin yetmiş yedi akçe zeamete sahiptir. Ayrıca Hafaş özü nahiyesinde Hasan köyünde de ortaklarıyla kayıtlı geliri olmaktadır. Azizzâde Mustafa burayı zabt etmiştir. Defterhanede ruznamçe defterine müracaat edildiğinde Azizzâde Mustafanın haksız olduğu anlaşılmış ve defter-i hakani gereğince hareket edilmesi için Kastamonu kadılarına ve mütesellimine karar gönderilmiştir.
214/915	Evâsıt-ı M. 1156	Ahalinin Rencide Edilmesi	Kastamonu ve civar kazaları halkı meclis-i şer'e gelerek vermekle yükümlü oldukları vergileri verdikleri halde mütesellimler düzen ve teftiş bahanesiyle yüzden fazla kaza ve köyü gezerek ahaliye zulm ettiklerini bildirmişlerdir. Bu kişilerin engellenmesi için önceden emr-i şerif rica edilmiştir. Her köyün vermekle yükümlü olduğu imdad-ı seferiye vergisini herkes hissesine düşen miktarı bundan sonra mahalline ödeyecektir. Ayrıca mübaşirlerin müdahalesinin engellenmesi ve Reisülküttab Mehmed Ragıb'ın ilamı gereğince hareket edilmesi için Kastamonu kadısı ve mütesellimi olan Mevlana Yümni Mehmed'e karar gönderilmiştir.

Tablo 11'in Devamı...

215/918	Evâsıt-ı M. 1156	Mirî Arazi	Kastamonu Kalesi müstahfızlarından Mustafa ve Ahmed gelerek Kastamonu sancağında Karacaviran köyünde bin sekiz yüz akçe gedik timarına mutasarrıf olup Afşar özü köyünden Mehmed ve ortakları Hasan ve İbrahim adlı sipahiler mustahfızların timarlarına müdahalede bulunduklarını bildirmişlerdir. Taşköprü kadısı huzurunda yapılan mahkemede adı geçen yerlerin mustahfızlara ait olduğu hüccetleri gereği hareket edilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak sipahiler bunu kabul etmemişlerdir. Bunun üzerine defterhanede ruznamçe, icmal ve mufassal defterlere müraccat olunmuştur. Defterlerde de müstahfızların haklı olduğu anlaşılınca sipahilerin timarlara müdahalesinin engellenmesi ve defter emini Seyyid Ali Kâtibi'nin arzı gereğince hareket edilmesi için Kastamonu kadılarına ve mütesellimine karar gönderilmiştir.
224/953	Evâhir-i M. 1156	Alacak-Verecek	Merravizâde Ali adlı kişi gelerek babasına borcu olan Sinob sakinlerinden Baki Çelebi adlı kişiden nakit ve eşyadan alacağı istemesine rağmen türlü bahane ile vermediğini bildirmiştir. Davanın mahallinde şer'le görülüp paranın Baki Çelebi'den tahsil edilmesi ve Baki Çelebi vermemekte ısrar ederse arz olunması için yazılmıştır.

Tablo 11'in Devamı...

231/985	Evâil-i S. 1156	Mirî/ Vakıf Akar	Sinop kazasında Saray nahiyesine bağlı Usta köyündeki mescidin mütevellisi olan İbrahim gelip vakfın gelirlerine Sinob Kalesi müstahfızlarından Halil'in müdahalede bulunduklarını bildirmiştir. Bunun üzerine davasına ait şeyhülislamdan fetva olduğunu bildirerek o yerlerin vakfa geri verilmesi ve müdahalenin engellenmesi için emr-i şerif rica edildiği için Sinob kadılarına ve mütesellimine karar gönderilmiştir.
247/1047	Evâsıt-ı S. 1156	İftira	Köni kazası naibi Mevlana Esseyid Mehmed mektub gönderip Köni kazasından Veys oğulları Hüseyin, Alemdar Mustafa, Çepni köyünden Ali ve Şaban kendi hallerinde oldukları halde Dursunzâde Esseyid Mehmed ve bazı kişiler adı geçen kişilere iftira atarak rencide etmişlerdir. Davanın şer'le görülmesi için Köni naibine Kastamonu mütesellimine karar gönderilmiştir.
251/1069	Evâsıt-ı S. 1156	Vakıf	Kastamonu kazası sakinlerinden Boyacı oğlu Mehmed, Ahmed, Hasan Muço, Hacı Ali, Hafız Mustafa, Hüseyin ve Şeref oğlu İbrahim adlı kişiler Tahtakaledeki mülk dükkânlarına Hacı Ali Mescidi Vakfı mütevellisi Ali Efendi'nin vakfın dükkânlarıyla yetinmediğini ve bu kişilerin dükkânlarına da müdahalede bulunmuştur. Defterhanedeki evkaf ve mufassal defterlere müracaat edildiğinde vakıf Defteri'nde yazılı olduğu anlaşılmış ve defter-i hakani gereğince hareket edilmesi için Kastamonu kadısı ve mütesellimine hüküm gönderilmiştir.

Tablo 11'in Devamı...

252/1073	Evâhir-i S. 1156	Mirî Arazi	Kastamonu sakinlerinden Fatıma hatun gelip Kastamonu kazası toprağında arazisi olan oğlu Abdurrahman vefat etmiş ve tapu alacak kimse kalmayınca tapu almaya kendisi talip olmuştur. Ancak köle Süleyman ortaya çıkarak o yerlerin bedelini fazlasıyla ödeyerek zabt etmek istediğini bildirmiştir. Davanın şer'le görülüp Süleyman'a müsaade edilmemesi ve kanun üzere hareket edilmesi için Kastamonu kadısına ve mütesellimine karar gönderilmiştir.
256/1088	Evâhir-i S. 1156	Gasp	Daday kazasına bağlı Karaağaç köyü sakinlerinden İbrahim ve İsmail kardeşler kendi hallerinde iken Mustafa kırk levendiyle zorla kendilerinden iki yüz elli guruş almışlardır. Kastamonu kadısı Mevlana Yümni Mehmed'in arzı üzerine haklarının sahiplerine geri verilmesi için ferman-ı alıšan verilmiştir.
257/1093	Evâhir-i S. 1156	Mülk Toprak	Ahmed gelip Taşköprü kazasına bağlı ...köyünde sahip olduğu mülk menzilinın hemen bitişiğinde olan mülk menzilin sahibi Kara Şabanoğlu adlı kişi menzilin Zınbar oğulları Halil ve Hasan'a sattığını bildirmiştir. Bu satışa engel olunması için davanın şer'le görülmesi için Taşköprü kadısı ve Kastamonu mütesellimine hüküm yazılmıştır.

Tablo 11'in Devamı...

262/1111	Evâhir-i S. 1156	Hırsızlık	Ginolu kazasına bağlı Halay köyünden Seyyid Muhammed gelip babası Osman Efendi öldüğünde küçük olduğundan aynı köyden İsmail Efendi ve Sal Zeytun köyünden Seyyid Ahmed ve Muslu adlı kişiler babasından kalan iki sandık içinde beş keselik eşyayı zorla aldıklarını bildirmiştir. Davanın şer'le görülüp Seyyid Muhammed'in eşyalarının geri verilmesi için Ginolu kadısına ve Kastamonu mütesellimine karar gönderilmiştir.
266/1128	Evâil-i Ra. 1156	Eşkıyalık	Boyabad kazasına bağlı Cumaköyü sakinlerinden Osman Şeyh oğlu Hüseyin Ağa hürmetin? Edip Şevketlü nahiyesinde Boyalı köyünde sakin Derviş oğlu Mustafa ağanın kırk iki nefer eşkıyaların hanesini basıp eşyalara zarar vermişlerdir. Davalarının şer'le görülmesi için Boyabad kadısına ve Kastamonu mütesellimine hüküm yazılmıştır.
266/1129	Evâil-i Ra. 1156	Cinayet	Sırt kazasına bağlı Güney köyünden Hacı Hasanzâde Hacı Mehmed gelip bundan önce ölen Seyyid Hüseyin'in varisleri ortaya çıkarak senin gulamın Yusuf, Seyyid Hüseyini öldürdü dediklerini bildirmiştir. Dava için şeyhülislamın fetva verdiğini bildirerek davanın mahallinde şer'le görülmesi ve müdahalenin engellenmesi için Sırt kadısına ve Kastamonu mütesellimine karar gönderilmiştir.

Tablo 11'in Devamı...

267/1131	Evâil-i Ra. 1156	Alacak- Verecek	Kastamonu sakinlerinden Ümmü Gülsüm adlı hatun gelip babası Ali Beşe yine dayısı Hacı Baliden beş yüz gurus alacağı olup babası ölünce kendisi daha küçük olduğu için dayısı o meblağı kendisine vermediğini bildirmiştir. Ümmü Gülsüm büyüdüğünde de o parayı talep etmesine rağmen kendisine vermemiştir. Davanın şer'le görülüp babasından kalan parayı Ümmü Gülsüme verilmesi için Kastamonu kadısına ve mütesellimine karar yazılmıştır.
267/1132	Evâil-i Ra. 1156	Hırsızlık	Sırt kazası sakinlerinden Ömer bin Mustafa gelip Sırt kazası sakinlerinden İsmail'in bölükbaşı ile beraber mallarını aldıklarını bildirmiştir. Kastamonu kadısı Mevlana Mehmed'in arzı üzerine davanın şer'le görülmesi için Sırt naibine ve Kastamonu mütesellimine karar gönderilmiştir.
267/1134	Hükmün devamı olmadığı için tarih yazılma- mıştır.	Mirî Arazi	Taşköprü kalesi mustahfızlarından Hafız Mehmed'in Taşköprü nahiyesinde Ayvalı Viran köyünden bin beş yüz akçelik gedik timarı vardır. Hafız Ali veled-i Ali'nin üzerindeki gedik timarı ise üç bin üç yüz akçesi adı geçen köyden kalan yedi yüz elli akçe Akçe Kavağı köyünden verilmiştir. Mehmed Ayvalı viran köyünü ortaklarıyla birlikte defter-i hakani gereğince zabtı ve mahsülünü beratına göre hissesine düşeni alması (....) (Hükmün devamı yazılmamıştır.)

Tablo 11'in Devamı...

268/1137	Evâil-i Ra. 1156	Cinayet ve Halkın Rencide Olması	Sırt kazası naibi Mevlana Mustafa mektup gönderip Sırt kazasına bağlı Güney Tahtan köyünden öldürülmüş olan Mustafa'nın varisleri Muhammed'in gulamı tarafından öldürüldüğünü iddia ettiklerini bildirmiştir. Ayrıca olayın çözülmesi için görevlendirilen Bölükbaşı Topal Veli adamlarıyla köyleri gezerek ahaliden zorla mallarını alarak zulm etmişlerdir. Alınan malların sahiplerine iadesi için Sırt ve Kütahya naiblerine ve Kütahya, Kastamonu kadılarına hüküm yazılmıştır.
275/1167	Evâil-i R. 1156	Vakıf Nazırlığı	Kastamonu ahalisinden Muhammed Halife gelip Kastamonu'da İsmail Bey vakfının nazırı olduğu ve vekili Fikret Beğ'in vakfa müdahalede bulunduğunu bildirmiştir. Anadolu defterlerine bakılarak Muhammed Halifenin vakfın hala nazırı olduğu kayıtlı olmakla birlikte berati gereğince zabt ettirilmek için emr olunmuştur.
277/1178	Evâil-i Ra. 1156	Darp ve Firar	Mergüze kazasında Yahya ve kardeşi Şaban oğlu Hasan gelip aynı köyden Nalbant oğlu Mustafa'nın kendilerini darp ettiğini bildirmişlerdir. Nalbant oğlu Mustafa mahkemeye davet edildiğinde mahkemeye katılmamış ve firar etmiştir. Firarının zulmünün engellenmesi ve davanın şer'le görülmesi için Mergüze kadısına ve Kastamonu mütesellimine karar gönderilmiştir.

Tablo 11'in Devamı...

284/1207	Evâsıt-ı Ra. 1156	Vergi	Mustafa sipahi gelip Kastamonu'da Devrekâni nahiyesine bağlı Çorum Pınarı köyünde iki bin yüz akçelik timara sahip olduğunu ve bu köylerin sekizde bir olan öşürlerini talep edince ahali biz öşrü verdik diyerek öşrü vermeye yanaşmadıklarını bildirmiştir. Ruznamçe, mufassal ve icmal defterlerine müracaat edildiğinde o köylerin vergileri Mustafa'nın üzerinde olduğu anlaşılmıştır. Kanun ve defter gereğince hareket edilmesi için Devrekâni, Hoş Alay, Daday kadılarına ve Kastamonu mütesellimine hüküm yazılmıştır.
288/1228	Evâsıt-ı Ra. 1156	Vergi	Boyabad kazasında Kuruca köyü ahalisinin vergiyi ödemekte güçlük çıkarması üzerine daha önceden mahkeme yapılmış ve kendilerine hüccet verilmiştir. Hüccete aykırı davranışları üzerine Boyabad naibi Mevlana Abdullah arz göndermiştir. Ahalinin vergisini vermesinin sağlanması ve kanun üzere hareket edilmesi için Boyabad naibine ve Kastamonu mütesellimine karar gönderilmiştir.
289/1232	Evâsıt-ı Ra. 1156	Mülk Toprak	Kastamonu sakinlerinden Ali gelip Kastamonu'da İsmail Bey Cami'sinde sahibi olduğu fidanlığın bahçesine Kastamonu ahalisinden bazı kişilerin müdahalede bulunarak zabt ettiklerini bildirmiştir. Ancak zabt edenlerden biri ölünce onun oğlu "bu fidanlık babamdan kaldı" diyerek vermeye yanaşmamıştır. Davanın mahallinde şer'le görülmesi için Kastamonu kadısına ve mütesellimine hüküm yazılmıştır.

II Numaralı Anadolu Ahkâm Defteri'ndeki Hükümler

Tablo 12

II Numaralı Anadolu Ahkâm Defteri'nde Kastamonu

II Numaralı Anadolu Ahkâm Defterleri'nde Kastamonu Sancağına Dair Hükümlerin Künyesi	Adı geçen defter Ali Paşa'nın vezirliği ve Mehmed Ragıb Efendi'nin reisü'l-küttablığı zamanında kayıt edilmiştir.		
Sayfa No/ Hüküm No	Tarihi (Hicri/ Miladi)	Hüküm Konusu	Hüküm Özeti
4/12	Evâil-i C. 1155	Vakıf Akarı	İstanbul Bahçe kapısındaki Yıldız Dede Tekkesinin şeyhi olan Şeyh Ramazan Sinop kazasındaki Mehmed Maksud Efendi Çiftliğini ve Hamurcuk Çiftliğini vakfederek başka kişilere kiraya vermiştir. Kendisi vefat ettikten sonra da evlatları bu vakfın gelirlerine mutasarrıf olacaktır. Zikrolunan vakfın başka biri tarafından müdahaleye uğramaması ve korunması için Sinop kadılarına ve Kastamonu Mütesellimine hüküm yazılmıştır.
4/14	Evâil-i C. 1155	Timar	Zarı nahiyesi Baş Köyü'nde timar sahiplerinden Mustafa kadıya başvurarak kendi civarında olan Hidayetullah adlı bir sipahinin kendi timarında hak iddia ettiğini, zorbaca vergilerini ve mahsulünü aldığını söylemiştir. Müdahalenin engellenmesi ve kanuna uygun davranılması için Zarı kadılarına ve Kastamonu sancağı Mütesellimine karar gönderilmiştir.

Tablo 12'nin Devamı...

5/16	Evâil-i C. 1155	Vergi	Daday kazası sipahilerinden Mustafa eskiden beri Akçe Kavak denilen yerlerin vergisini kendisinin aldığını ancak Mustafa adlı sipahinin bu vergilerin üzerinden hak iddia etmesinden dolayı şikâyetle bulunmuştur. Yapılan mahkemede Mustafa'nın zikrolunan yerlerin vergisinin sahibi olduğu sabit görülmüştür. Böyle bir müdahale tekrarlanırsa kişinin men edilmesine ve o yerlerin vergilerinin yine Abdullah bin Mustafa'nın almasına dair hükm-i hümayûn istenilmesi için yazılmıştır.
7/25	Evâil-i C. 1155	Vergilerin Başkente Nakli	Sipahiler ağası el-Hâc Mustafa arzuhal gönderip Kastamonu sancağında toplanan imdad-ı seferiye, mukataa ve avarız gelirlerinin nakl edilirken yolların tehlikeli olmasından dolayı menzillerde hazinenin korunması ve güvenli bir yoldan Üsküdar'a nakledilmesi için emr-i şerif rica etmek üzere yazılmıştır.
7/26	Evâil-i C. 1155	Hırsızlık	Sinop kazası ileri gelenlerinden Seyyid Osman adlı kişinin kimseye zararı olmamasına rağmen yine aynı kazadaki eşkıyalıklarıyla bilenen Kılıç oğlu Ali, Karamaz? Ahmed kardeşi Deli Mehmed ve Berber Hacı oğlu Deli Mustafa adlı yeniçeriler menzilini basarak dört yüz guruştan fazla malı gasp etmişlerdir. Mütesellime verilen emirde eşkıyaların yakalanıp mahkeme edilerek gasp ettikleri malların durumlarının bildirilmesi istenmiştir.

Tablo 12'nin Devamı...

8/32	Evâil-i C. 1155	Alacak	Kastamonu'da yaşayan Voyvoda İbrahim Ağa akçe alma amacıyla Fatma adlı hatunla evlenmiş ve sonra hatunu haps ettirerek altmış gurusunu almıştır. Yapılan mahkemede hatunun hapsinin gereksiz olduğu ve parasının kendisine iade edilmesine karar verilmiştir.
8/34	Evâil-i C. 1155	Timar	Ahmed veled-i Süleyman ve Hasan adlı sipahiler Kastamonu sancağında Araç nahiyesinde Tavşanlı Osman yeri adlı köy ve çevresine mutasarrıf iken Avşar köyündeki Şaban ve ortakları kendi timarlarına kanaat etmeyip kanuna ve berata aykırı olarak yukarıda zikredilen çiftliklere müdahalede bulunmuşlardır. Zorla mahsül ve vergilerini alarak zarar vermişlerdir. Defterhanede bulunan Ruznamçe, icmal ve mufassal defterlere müracaat edilerek Şaban'ın diğer timarlarla alakası olmadığı anlaşılmıştır. Bunun üzerine Avşar köyündeki sipahilerin çiftliklere müdahalesinin engellenmesi ve zulümlerinin durdurulması için defter emini Seyyid Halil Şerif arz eyleyerek arzı gereğince hareket edilmesi için Araç kadılarına ve Kastamonu mütesellimine karar gönderilmiştir.

Tablo 12'nin Devamı...

9/35	Evâil-i C. 1155	Eşkîyalık ve Hırsızlık	Sinop kazasına bağlı Mahmud Divani sakinlerinden Ali, Ateş oğlu Karamaz Ahmed, kardeşi Deli Mehmed ve Berber Hacı oğlu Deli Mustafa adlı eşkıyalar Seyyid'in menzilini basarak kılıç ve diğer malları gasp etmişlerdir. Ayrıca evdeki hatunu da yanlarında götürerek bir aydan fazla yanlarında tutarak türlü zararlar vermişlerdir. Davaları şeyhülislamın fetvası üzerine görülerek gasp ettikleri mallar kendilerinden alınmış ve mahkemeleri şer'le görülecektir.
9/36	Evâil-i C. 1155	Timar ve Vergi	Süleyman ve Hasan adlı sipahiler Kastamonu sancağında Araç nahiyesinde Tavşanlı Osman yeri adlı köy ve çevresine mutasarrıf olduklarını ve vergilerini almaya hakları olduğunu ancak başka birinin dâhil olmasının gerekmediği halde müteferrika Ahmed'in subaşı zikrolunan kişilerin timarlarına müdahalede bulunmuştur. Defter-i hakaniye aykırı olarak mahsül ve vergileri almıştır. Yapılan incelemede subaşının o timarlarda hakkı olmadığı anlaşılarak müdahalesinin engellenmesi için hükm-i hümayûn rica edilmiştir. Defter emini Seyyid Halil Şerif'in arzı gereğince hareket edilmesi için Araç kadılarına ve Kastamonu mütesellimine karar gönderilmiştir.

Tablo 12'nin Devamı...

15/66	Evâil-i C. 1155	Miras	Kastamonu kazası sakinlerinden Eşref kasabasından Çetinzâde Ahmed Efendi adlı kişinin eşi Rabia ve kızı Ümmü Gülsüm adlı hatunlar kadıya gelerek kendilerine miras kalan mallarına ve çiftliğine başkalarının müdahalede bulunduğunu şikâyet etmişlerdir. Davanın dersaadette görülmesine dair hükm-i hümâyûn rica edilmek üzere yazılmıştır.
23/100	Evâil-i C. 1155	Eşkıyalık ve Cinayet	Fatma adlı hatun oğlunu öldürdükleri ve eşkıyalık yaptıkları gerekçesiyle Ayda köyündeki Musa ve Mehmed adlı bekçilerden şikâyetçi olmuştur. Fatma ve eşkıya bekçiler Musa ve Mehmed'in mahkemelerinin asitanede görülmesine karar verilmiştir. Davanın vezir Hasan Paşa huzurunda yapılması için Ginolu Kadısına ve Kastamonu Mutesellimine yazılmıştır.
25/112	Evâsıt-ı C. 1155	Cinayet	Saray ekmekçibaşısı el-Hâc Yusuf arzuhal ederek fırın-ı hassadan Hüseyin adlı kişiyi tarlasında ölmüş bulmuştur. Katili bilinmemekle birlikte o esnada fırında çalışan Molla Mahmud ve Kara Ali adlı kişiler kayıptır. Firari olan bu kişiler etraflıca araştırılarak yakalanılıp haps edilerek dersaadete bildirilmesi için Boyabada kadılarına ve Kastamonu mütesellimine karar gönderilmiştir.

Tablo 12'nin Devamı...

40/183	Evâhir-i C. 1155	Darp ve Yaralama	Receb oğlu Ahmed'in Kastamonu Pazar yerinde eşkıyalıkla tanınan Devrek oğlu Ahmed tarafından bıçak ile darp etmesi ve yaralaması üzerine Ahmed vefat etmiştir. Davanın şer'le görülmesi için Kastamonu kadısına ve Kastamonu sancağı mütesellimine hüküm yazılmıştır.
52/236	Evâil-i B. 1155	Vergi	Taşköprü kazasına bağlı zeamet köylerinden Şahinçatı köyü sakinleri kadıya başvurarak vermekle yükümlü oldukları aşar, resm-i yatak ve diğer vergileri köylerinin mültezimi Tostop Mustafa Beşe adlı kişiye verdiklerini ancak mültezimin kanuna aykırı olarak fazla para talebinde bulunduğunu söylemişlerdir. Mültezimin zulmünün engellemesi ve kanun üzere hareket edilmesi için Taşköprü kadılarına ve Kastamonu mültezimine karar gönderilmiştir.
54/245	Evâil-i B. 1155	Alacak Verecek	Kastamonu kaza ve köyleri ahalilerinin Çetinoğlu Ahmed Efendi ve kethüdası Ahmed adlı kişilerden alacakları olduklarını ancak Çetinoğlu'nun ölmesiyle terekesini varisleri Rabia, Ümmü Gülsüm ve kethüdası Ahmed zabtetmiştir. Ahalinin vekilleri darsaadete gelerek konunun mahkeme edilmesini istemişler ancak varisler buna yanaşmamıştır. Yapılan mahkemede alacaklı ahaliye terekeden ödeme yapılması ve emr-i şerif gereğince hareket edilmesi için Kastamonu kadısına hüküm gönderilmiştir.

Tablo 12'nin Devamı...

57/255	Evâil-i B. 1155	Vergi	Kastamonu sancağında Durağan nahiyesinde Saruelek köyünde timar sahibi Mustafa ve ortakları Saruelek ahalisinden kanun ve defter gereğince vergilerini almaları gerekirken Mustafa ve ortakları aldıkları vergilerle yetinmeyerek adet-i ağnam talebiyle ahaliyi zulm ve rencide etmişlerdir. Ahalinin arzuhalı üzerine defterhanedeki defterler incelenmiş ve Mustafa ve ortaklarının Boyabad ve Durağan nahiyelerinin adet-i ağnamını almaya hakları olduğu anlaşıldığından defter-i hakani gereğince hareket edilmesi için Kastamonu kadılarına ve Kastamonu mütesellimine karar gönderilmiştir.
58/256	Evâsıt-ı B. 1155	Mirî Arazi ve Vakıf Akarı	Kastamonu'nun şehir nahiyesine bağlı Karasu köyünde zeaamet sahibi müteferrika Abdullah ve mültezimi Ali gelerek Tosya'da El-Hâc Murad Zaviyesi'nin zaviyedarı Ahmed Efendi, Ali'nin Cayak köyündeki toprağını vakıf arazisinden olduğunu söyleyerek zabt etmişlerdir. Yapılan araştırmada Ali'nin elinde beratı olduğu ve bu nedenle arazinin vakıf arazisinden olmadığı anlaşılmıştır. İstanbul kadısı Mevlana Lütfullahın ilamı üzere hareket edilmesi için Kastamonu kadısına hüküm gönderilmiştir.

Tablo 12'nin Devamı...

60/265	Evâsıt-ı B. 1155	Miras	İstanbul sakinlerinden Rahime hatunun babası Hacı Mehmed ölünce kızkardeşleri Sayime, Rabia, enişmeleri Ahmed çavuş ve kardeşinin oğlu Seyyid Ali terekeyi zapt etmişlerdir. Açılan davada şeyhülislamın fetvası gereğince karar şer'le alınıp Rahime hatunun hissesi muhallefattan tamamen alınmıştır. Kararın şer'le görülmesi için Kastamonu kadısını ve mütesellimine karar gönderilmiştir.
62/275	Evâsıt-ı B. 1155	Vergi	Sinop kadısı Mevlana Ahmed darsaadete mektup göndererek Gerze kasabası sakinlerinden dört zımminin arazilerini Erzincani Esseyid Ahmed, Esseyid Osman, Seyyid Mehmed ve müezzin Mehmed ve bazı kişilere satmışlardır. Ancak satın alan kişiler hisselerine düşen vergileri ödememişlerdir. Satın alan kişilerin hisselerine düşen vergileri ödemeleri hususunda Sinop kadısı ve Kastamonu mütesellimine karar gönderilmiştir.
70/310	Evâhir-i B. 1155	Alacak Verecek	Kastamonu kasabası ve köyleri ahaliilerinin Çetinoğlu denilen kişi üzerinde alacakları vardır. Ancak Çetin oğlu ölünce terekesi karısı Rabia, kızı Ümmü Gülsüm ve kethdası Ahmed'e geçmiştir. Onlarda köylülerin alacaklarını bugün-yarın öderim diyerek ertelemişlerdir. Yapılan mahkemede köylülerin alacakları Rabia, Ümmü Gülsüm ve Ahmed'den tahsil edilerek köylülere verilmesine ve şer'le karar verilmesi için Kastamonu kadısına karar gönderilmiştir.

Tablo 12'nin Devamı...

89/391	Evâil-i Ş. 1155	Hırsızlık	Araç kazasına bağlı Kösele köyünde yaşayan Piri oğlu İbrahim'in hizmetkârları Acem Ali ve Mehmed, Dayrak köyünden arkadaşları Cabiraslan oğlu Memiş ile birlikte Süzey karyesinde yaşayan Fatma ve kızı Havva adlı hatunların sandıklarını kırarak üç yüz kuruş nakid, altın ve diğer eşyalarla birlikte toplam bin guruştan fazla eşyayı çalmışlardır. Fatma ve kızı Havva Piroğlu İbrahim'e gelerek mallarını ve paralarını geri istemişlerdir. İbrahim de "ben onlara kefilim malınızı benden alınız" demiştir. Olayın mahallinde şer'le görülmesi için hüküm gönderilmiştir.
90/395	Evâil-i Ş. 1155	Timar	Hasan adlı sipahi Döğrek köyündeki dört bin dokuz yüz akçelik timara Yel Kavak köyünde de altı bin beşyüz akçelik timara sahip Derviş Mehmed timarlarını yeterli görmeyerek başka timarlarda hak iddia etmişlerdir. Defterhanede yapılan incelemede Hasan'ın timarından hariç Kavacık köyünde alacağı vergileri olduğu, Feyzullah veledi Derviş Mehmed'in ise yine kavacıkta iki bin akçelik geliri olduğu anlaşılmıştır. Defteri hakani gereğince harekette bulunulması için Araç kadılarına ve Kastamonu mütesellimine hüküm yazılmıştır.

Tablo 12'nin Devamı...

95/418	Evâsıt-1 Ş. 1155	Hırsızlık	Köseler köyündeki Piri oğlu İbrahim'in hizmetkârları Acem Ali, Deli Baki oğlu Salih ve Kara Sulu Arslan adlı kişiler ile Dayrak köyünden Cabir Arslan oğlu Memiş Süzey köyünde yaşayan Fatma ve kızı Havva'nın evine girerek üç yüz gurus nakit ve bin kuruştan fazla mallını çalmışlardır. Hırsızların çaldıkları tahsil edilerek sahiplerine verilmesi için Araç ve Kastamonu kadılarına karar gönderilmiştir.
96/423	Evâsıt-1 Ş. 1155	Vergi	Azdavay kazası ahalisinin vergileri köyün sipahileri tarafından toplanması kanunlarla belirlenmiş iken sipahiler vergilere kanaat etmeyip kanun ve deftere aykırı olarak akçeyi dirhem hesabı olarak almışlar ayrıca köylüden ücretsiz yemek, yem, arpa, saman ve ağalık adıyla akçe talep etmişlerdir. Ahalinin renci edilmesine müsaade edilmemesi ve kanun üzere karaket edilmesi için hüküm yazılmıştır.
99/438	Evâsıt-1 Ş. 1155	Mirî Arazi	Erbab-ı timardan Osman veled-i Hasan Kastamonu sancağında Araç nahiyesinde Döğrek köyünden ve Veli oğlu Mehemmed yine nahiyede Gülek Viran köyünden defter-i hakanide kayıtlı olmak üzere tımar tasarruf etmektedirler. Ancak bunların tımarına başka tımar sahipleri müdahale etmiştir. Defter emini Halil Şerif'in durumu arz etmesi gereğince hareket edilmesi için yazılmıştır.

Tablo 12'nin Devamı...

104/464	Evâhir-i Ş. 1155	Vergi	Seyyid Ahmed ve Seyyid İbrahimadlı sipahiler Kastamonu sancağında Devrekâni nahiyesine bağlı Bavıklar? Adlı karyede sahibi oldukları timarlarda 1054 senesi mahsul ve vergilerini almaları için temessük verilmiştir. Sipahilerden başkasının timarlara müdahalesini engellemek ve temessük gereğince şer'le bu işin görülmesi için hüküm yazılmıştır.
110/488	Evâhir-i Ş. 1155	Mirî Arazi	İsmail adlı mustahfız gelerek Kastamonu sancağında Araç nahiyesine bağlı Buğdam köyünden ortaklarıyla beraber aldığı gedik timarı hisselerine ortaklarının kanaat etmediğini bildirmiştir. Konunun Divan'a bildirilmesi üzerine herkesin hissesini alması başkasının hissesine müdahale etmemesi ve defter-i hakani gereğince hareket edilmesi için yazılmıştır.
112/500	Evâil-i N. 1155	Vergi	Ayandon kazasına bağlı Karacakaya köyünden bazı kişiler gelerek Bakır Seki Alemşah Yaylağı denilen yerde bunların tasarrufunda olan mahallerin mahsulünden öşür karşılığında vergi vermeye razı oldukları halde köyün sipahileri olan Ahmed ve oğlu Hüseyin bu vergiyi yeterli bulmayarak köylüden daha fazla para alarak bunlara zulm etmişlerdir. Ahaliye yapılan zulmün engellenmesi için Ayadon kadılarına ve Kastamonu mütesellimine hüküm yazılmıştır.

Tablo 12'nin Devamı...

121/538	Evâsıt-1 N. 1155	Mirî Arazi	Kastamonu kadısı Mevlana Mehmed mektup göndererek Taşköprü nahiyesindeki dört nefer reayanın mutasarrıf oldukları topraklar defter-i hakanide kayıtlı iken Mahmud ve Ahmed adlı sipahiler tarafından müdahalede bulunulduğu bildirilmiştir. Kanun ve defter gereğince müdahalenin engellenmesi ve reisülküttap Mehmed Ragıb'ın ilamı gereğince hareket edilmesi için yazılmıştır.
135/599	Evâsıt-1 L. 1155	Gasp	Fatma hatun gelip Kastamonu kazasına bağlı Bozoğlak köyü sakinlerinden dergâh-ı âli cebecilerinden Ohol? oğlu Mustafa Beşe adlı kişinin zorla üç yüz guruşdan fazla malını gaspettiğini bildirmiştir. Durumun asitane-i saadete bildirilmesiyle cebecibaşı Abdullah'ın ilamı gereğince sorunun çözülmesi için yazılmıştır.
136/602	Evâsıt-1 L. 1155	Hırsızlık ve Yakalama Kararı	Fatma hatun dersaadete arzuhal göndermiştir. Bozoğlak köyü sakinlerinden dergâh-ı muallâm cebecilerinden Mustafa, Fatma hatunun üç yüz kuruştan fazla malını zabt etmiştir. Daha öncede hapisteyken kaçan ve vilayete gidip orada Bozoğlak köyünde Serdengeçti ağalarından Mustafa ile davaları olduğu anlaşıldığından cebecinin dersaadete gönderilmesi ve cebecibaşı Abdullah'ın ilamı gereğince hazır bulunması için Kastamonu kadısına ve mütesellimine hüküm yazılmıştır.

Tablo 12'nin Devamı...

139/615	Evâhir-i L. 1155	Yaralama ve Darp	Taşköprü kazasına bağlı Yeni Semer köyünde Ali ve yeğeni İbrahim kendi hallerinde olduğu halde yine köy sakinlerinden Atazâde Seyyid Ahmed ve kardeşi Hüseyin Beşe, Tersane oğlu Ali Beşe, Ilgazlı oğlu Mehmed Beşe, kuvve bıçak oğulları Ali Beşe, Abdullah, Solak Hasan oğlu Mehmed Beşe ve Çilingir Hasan zikrolunan kişiler değirmenlerinde saldırarak Mustafa'nın kolundan yaralamışlar ve diğerlerini de darp etmişlerdir. Konunun şer'le görülmesi için Taşköprü kadısına ve Kastamonu mütesellimine karar gönderilmiştir.
141/625	Evâhir-i L. 1155	Darp Ve Yaralama	Kastamonu sancağında Araç kazasına bağlı Hoyran köyü ahalisi gelerek sipahi ileri gelenlerinden Hidayetullah'ın kendilerine saldırdığını, darp ettiğini ve yaralama yaptığını bildirmişlerdir. Fetva gereğince ahalinin üzerinden bu kişinin def edilmesi ve konunun şer'le görülmesi için yazılmıştır.
144/641	Evâhir-i L. 1155	Darp ve Cinayet	Akkaya kazasına bağlı Köyyeri köyünden Mehmed, Kazancı köyü ahalisiyle hanesini basıp karısı Fatmayı darp ederek bir çocuğu da öldürmüştür. Olayın şeyhülislamın fetvası gereğince şer'le görülmesi için Akkaya kadılarına ve Kastamonu mütesellimine hüküm yazılmıştır.

Tablo 12'nin Devamı...

149/662	Evâil-i Za. 1155	Hırsızlık	Çapaklı kazasına bağlı Nefs-i Çapaklı köyü sakinlerinden Eğlence oğlu Hacı Mustafa ve Çolak Süleyman, yine aynı köyde yaşayan Mustafa, Mehmed Ağa ve Deli Mehmed'in otuz beş kese altınını gasp etmişlerdir. Olayın şer'le görülmesi için Çapaklı kadısına hüküm yazılmıştır.
153/683	Evâil-i Za. 1155	Vergi	Abdurrahman ve Mehmed isimli sipahiler mutasarrıfı oldukları Gülekviran karyesindeki zemin-i süleyman ve zemin-i durmuş denilen yerler sınırları dâhilinde olup eskiden beri vergilerini toplarlarken Harsa köyü sipahisi olan Osman bazı yerlerin Harsa köyü toprağı olduğunu iddia ederek vergileri zorla almaya çalışmıştır. Yapılan inceleme sonucunda adı geçen yerlerin Gülekviran sipahilerine ait olduğu tespit edilerek sipahi Osman'ın bu bölgelere müdahalesinin engellenmesi için hükm-i hümayûn istenmesi üzerine Boyalı naibine ve Kastamonu mütesellimine yazılmıştır.

Tablo 12'nin Devamı...

156/695	Evâsıt-ı Za. 1155	Vergi	Abdurrahman ve Mehmed adlı sipahiler mutasarrıfı oldukları Gülek viran karyesindeki zemin-i Süleyman ve zemin-i Durmuş denilen yerler sınırları dâhilinde eskiden beri vergilerini toplarlarken Harsa köyü sipahisi olan Osman yerlerin Harsa köyü toprağı olduğunu iddia ederek vergileri zorla almaya çalışmıştır. Yapılan inceleme sonucunda adı geçen yerlerin Gülekviran sipahilerine ait olduğu sabit görülerek Osman sipahinin bu bölgelere müdahalesinin engellenmesi için karar yazılmıştır.
158/703	Evâsıt-ı Za. 1155	Mülk Toprak	Cide kazasına bağlı Sazlu? köyünden Mehmed, Hüseyin, Hasan, İbrahim ve diğer Hasan gelerek köylerinde sınırları belirlenmiş olan bir toprağı otaklaşa tasarruf ederlerken köyünden İbrahim “ben bu toprağı sipahiden tapu ile aldım” diyerek toprağı zorla zapt etmiştir. Davanın şer’le görülmesi ve toprağın sahiplerine geri verilmesi için yazılmıştır.

Tablo 12'nin Devamı...

159/704	Evâsıt-ı Za. 1155	Vergi	Çengel kazası ahalisi arzuhal göndererek ellerindeki fermanı ile vergiden muaf olmalarını talep etmiştir. Ancak onların vergileri başka köylere dağıtılınca serbest olan köylerin de vergi vermesi için hüküm rica etmişlerdir. Serbest olan köyler haremeyn-i şerifeyn muhasebesinde kayıtlı olmağla köylerin vergiden kurtulmaları gerekmediği anlaşılarak yeniden bir hükm-i hümayun rica edilmek ve başdefterdar Ali'nin ilamı gereğince hareket edilmesi için Çengel kadılarına ve Kastamonu mütesellimine karar gönderilmiştir.
159/705	Evâsıt-ı Za. 1155	Vakıf Toprağı	Üsküdar'dan Ahmed arzuhal ederek Kastamonuda İbrahim Bey vakfına bağlı köy ve mezraalar vakfın mütevellisi Mehmed tarafından mehmedindir diye kayıt ettirildiğini bildirmiştir. Anadolu muhasebesi defterlerine bakılarak gerektiği üzere yazılmıştır.
160/709	Evâsıt-ı Za. 1155	Vergi	Boyabad kazasına bağlı [boşluk] köy sakinlerinden Seyyid Ahmed, Seyyid gelerek kendilerinin vergiden muaf oldukları halde Nakibü'-l-eşraf kaymakamı bunlardan akçe talep etmiştir. Fetva gereğince hareket edilmesi ve şer'le görülmesi emrim olmuştur.

Tablo 12'nin Devamı...

164/730	Evâhir-i Za. 1155	Mirî Arazi	Dergâh-ı muallâm çavuşlarından Hasan Çavuş gelip Halep ve Kastamonu sancaklarında ortaklarıyla tasarruf ettiği köylerin gelirlerine ortaklarından bazıları kendi hissesiyle yetinmeyerek fazlasınamüdahale etmişlerdir. Defter-i hakani gereğince herkesin kendi hissesiyle yetinmesi ve defter-i hakani gereğince hareket edilmesi için yazılmıştır.
164/732	Evâsıt-ı Za. 1155	Miras	Kastamonu sakinlerinden olup vefat eden Çetinzâde Ahmed'in karısı Rabia eşinin mirasından mal almak için mahkemelik olan kişilerin saldırıları sonucunda mahkemenin dersaadetde görülmesi kararlaştırılmıştır. Rabia ve kızı Ümmü Gülsüm dersaadete gelerek mahkeme için hazır bulunmuşlardır. Müteveffanın kethüdası Ahmed mahkemeye riayet etmemesi üzerine tekrar hükm-i humayun yazılmıştır.
169/755	Evâil-i Z. 1155	Gasp	Sinop kasabasından Kadı oğlu Seyyid Mustafa ve oğlu Seyyid İbrahim dersaadete arzuhal gönderip vergiden muaf oldukları halde Gömlekçi köyünden Şaban oğlu Seyyid Ahmed ve Topal oğlu Seyyid Mustafa üzerlerine musallat olarak zorla mülkü olan bağı, bir çift öküzü ve eşyalarını gasp etmişlerdir. Fetva gereğince kişilerin mallarının iade edilmeleri ve davanın şer'le görülmesi için yazılmıştır.

Tablo 12'nin Devamı...

172/771	Evâil-i Z. 1155	Mirî Arazi	Kastamonu kalesi dizdarı Mehmed gelip Göl nahiyesinde Göl Bafra köyünden gedik timarına ehl-i örf tarafından müdahale edildiğini bildirmiştir. Kanun üzere hareket olunmak için yazılmıştır.
173/779	Evâsıt-ı Z. 1155	Mirî Arazi	Sinop Kalesinde sûr-tâc olan Mustafa gelip gedik timarına ve sur-tacılığı hizmetine başka kişilerin karıştığını bildirmiştir. Ruznamçe defterlerine başvurularak müdahalenin engellenmesi ve defter-i hakani ve beratı gereğince hareket edilmesi için yazılmıştır.
173/780	Evâsıt-ı Z. 1155	Mülk Toprak	Mehmed adlı kişi gelip Kastamonu kazasına bağlı Uzun Kavak köyü sakinlerinden Sakıp adlı kişi mirası olan toprakları tasarruf etmekte iken köy sakinlerinden Ali bu toprağı ben satın aldım diyerek zapt etmiştir. Kanun üzere hareket edilmesi için yazılmıştır.
177/797	Evâhir-i Z. 1155	Zeamet	Müteferrika Hasan'ın Kastamonu'daki zeameti bundan önce Şaban Bey oğlu ve Elekli oğlu el-Hâc Mehmed'in iltizamında idi. Zeametın defterini Şaban Bey oğlu Mehmed'e teslim etmediği anlaşılmıştır. Konunun şer'le görülmesi için Kastamonu kadısına hüküm yazılmıştır.
177/801	Evâhir-i Z. 1155	Mirî Arazi	Mustafa adlı kişi gelip Kastamonu sancağında Daday nahiyesinde dergâh-ı muallâm çavuşluğu gedüğü tasarruf ederken gediğe müdahale edildiğini bildirmiştir. Ruznamçeye müracaat edildikten sonra defter-i hakani gereğince hareket edilmesi için yazılmıştır.

Tablo 12'nin Devamı...

177/810	Evâhir-i Z. 1155	Mirî Arazi	Boyabad kazasına bağlı Öşek köyü sakinlerinden Mustafa, Tüysüz ğlu Hüseyin, Mustafa, Topal Ali, Hatib Mehmed ve Mustafa ellerindeki tapu temessükleri gereğince bir mikdar orman yerlerini baltayla açmışlardır. Bunun üzerine aynı köyün sakinlerinden bazı kimseler gelerek “açtığınız orman yerleri bizim dedelerimizden kalan yerlerdir” diyerek buna müdahalede bulunmuşlardır. Müdahalenin engellenmesi hususunda istenen emr-i şerif üzerine kanun üzere hareketde bulunulması için Boyabad kadılarına ve Kastamonu sancağı mütesellimine karar gönderilmiştir.
181/830	Evâhir-i Z. 1155	Vakıf Gelirleri	Hüseyin gelip Kastamonu sancağında Daday nahiyesinde beratıyla zaviyedar ve mütevellisi olduğu Güzel Ahmed zaviyesine bağlı köy ve gelirlerine müdahalede bulunduklarını bildirmiştir. Evkaf defterinde yazıldığı üzere defter-i hakani gereğince hareket edilmesi için yazılmıştır.
190/865	Evâil-i M. 1155	Sahte Belgecilik	Kaza sakinlerinden Kerim Süleymaniye Medresesi'nde tahsil gördüğü vakit arkadaşı olan Şeyh oğlu Mustafa zararlı kimselerden olup Kastamonuya bağlı Heves Baki köyünde nikâhında olan Ayşe adlı hatunu nafakasız ve elbise bırakır diye Daday naibi Ahmed'in imzasıyla sahte bir arz hazırlamıştır. Durumun araştırılarak hakikatin ne olduğu arz olunması için hüküm yazılmıştır.

Tablo 12'nin Devamı...

204/919	Evâsıt-ı M. 1156	Vakıf Akarı	Devrekâni kazasında İsmail Bey Vakfı'nın mütevellisi olan İbrahim gelip vakfın arsalarını köyden Tuzcu Hacı Abdi Ağa ve Hüseyin Ağa'ya kiralanmış ancak bu kişiler bu toprakları birkaç sene zapt etmekle bizim olmuş olur diyerek zorla almışlardır. Zararlarının def edilmesi ve davanın mahalinde şer'le görülmesi için yazılmıştır.
209/941	Evâhir-i M. 1156	Timar	Kastamonu sancağında Araç nahiyesinin Kızıl köyünde beş bin akçelik timar sahibi Mehmed adlı sipahi kırk yedi senesinde öldüğünde oğlu Mehmed daha küçük olduğu için timar cebeli ile kendisine tevcih edilmiştir. Livada cebeli tahsildarı olan bir kişi cebeli alırım diye deftere ve kanuna aykırı olaak reayayı taciz ve rencide etmiştir. Bu kişinin tecavüzlerinin engellenmesi için emr-i şerif rica edilmiş ve bunun üzerine defter-i hakani gereğince hareket edilmesi için Araç ve Sırt kadılarına ve Kastamonu mütesellimine karar gönderilmiştir.
210/944	Evâhir-i M. 1156	Mülk Toprak	Kastamonu kazasında Kop/Küp köyünden Mehmed darsaadete arzuhal gönderip mutasarrıfı olduğu çiftliğini Hacılar köyünden Kılıç Recep Ağa'nın zabt ettiğini ve çok zarar verdiğini bildirmiştir. Recep Ağa'nın zorbalığının engellenmesi ve davanın şer'le görülmesi için Kastamonu kadılarına ve mütesellimine karar gönderilmiştir.

Tablo 12'nin Devamı...

221/993	Evâil-i S. 1156	İltizam	Dergâh-ı muallâm çavuşlarından Ali Çavuş Hisarcık ve köylerinin bin yüz elli altı senesi iltizamını alarak iltizamın bedeli kendisinden teslim alınmış ve eline bir temessük verilmiştir. Temessükü gereğince kimsenin iltizama müdahale etmemesi için Kastamonu, Sinop, Ayandon, Daday, Araç kadılarına hüküm yazılmıştır.
226/1020	Evâil-i S. 1156	Haksız Kazanç Sağlama	Kastamonu kazası ahalisi gelip kaza sakinlerinden Rençberli Kadı Ali Efendi'nin fukaradan haksız yere akçelerini aldığını bildirmişlerdir. Kanun üzere hareket edilmesi için yazılmıştır.
228/1028	Evâsıt-ı S. 1156	Mirî Arazi	Gölpazar kazasına bağlı köyden Mustafa ve Ahmed kardeşler gelip babalarından kalan orman yerlerine İslam oğlu Halil'in buraya müdahalede bulunduklarını bildirmişlerdir. Kanuna aykırı olan bu müdahalenin engellenmesi ve kanun üzere hareket edilmesi için yazılmıştır.
235/1061	Evâhir-i S. 1156	Mahsulün Harap Olması	Boyabad kazasında Kotma? Çayır nahiyesinde Öşek köyü ahalisi gelerek Corkoş? oğlu Receb ve Coşran? oğlu Osman adlı kişilerin mahsul zamanında koyun ve davarlarını tarlalar arasında otlatarak mahsüle çok zarar verdiklerini bildirmişlerdir. Kanun üzere hareket edilmesi için Boyabad naibine ve Kastamonu mütesellimine karar gönderilmiştir.

Tablo 12'nin Devamı...

241/1087	Evâhir-i S. 1156	Değirmen	Zarı kazasına bağlı Neberte isimli köy sakinlerinden Mehmed ve kardeşleri Mustafa ve Halil'in sahibi oldukları değirmeni eşkıyadan Hasan adlı kişi bin yüz elli senesinden beri zabt etmiştir. Davanın şer'le görülmesi için Zarı naibine ve Kastamonu mütesellimine karar gönderilmiştir.
247/1116	Evâhir-i S. 1156	Vergi	Sivar köyündeki Şerif Vakfı'ndan gelen Ahmed vakıf çiftliğinin Öşür mahsülünü Abdülkadir ve Seyyid Ali adlı sipahiler tarafından zabt edildiğini bildirmiştir. Davanın verilen Fetva-ı şerif gereğince şer'le görülmesi için Kastamonu kadısına ve mütesellimine hüküm yazılmıştır.
248/1120	Evâhir-i S. 1156	Mülk Toprak	Korucular Çayı köyü ahalisi gelerek bazı kişilerin topraklarını zabt ettiklerini bildirmişlerdir. Zabt edenler daha öncede mahkeme edilmişler ve uyarılarak ellerine hüccet verilmiştir. Ancak yine aynı zararı vermeleri üzerine hüccetlerinin ellerinden alınması ve kanun üzere hareket edilmesi için Durağan nahiyesi kadısına ve Kastamonu mütesellimine karar gönderilmiştir.
249/1125	Evâil-i R. 1156	Alacak- Verecek	Genç Ali adlı kişi gelerek kendisine borcu olan Kastamonu sakinlerinden Postçu oğlu Ahmed Ağa'nın borcunu ödemediğini bildirmiştir. Borcun Ahmed Ağa'dan tamamen tahsil edilmesi ve davanın şer'le görülmesi için Kastamonu kadısına ve mütesellimine karar gönderilmiştir.

Tablo 12'nin Devamı...

250/1128	Evâhir-i S. 1156	Eşkîyalık ve Gasp	Daday kazasına bağlı Sakalar köyü sakinlerinden Eyüb gelerek Uluköy sakinlerinden Uzun Beşe adlı kişinin defalarca akçesini zorla aldığını bildirmiştir. Eşkîyalığın engellenememesi halinde dersaadete arz olunması ve şer'le hareket edilmesi için Daday kadısına ve Kastamonu mütesellimine karar gönderilmiştir.
269/1201	Evâsıt-ı R. 1156	Darp	Boyalı kazasına bağlı Kiraslı köyü sakinlerinden sipahi Osman Bey, oğlu Ahmed ve yeğeni Hüseyin gelerek Hasan Efendi, Himmet Bey oğulları ve Boyalıya Hatib Ömer Efendi'nin kendilerine zarar verdiklerini ve tacizde bulunduklarını bildirmişlerdir. Konunun şer'le görülmesi ve köyün ve çevre köylerin durumlarının dersaadete bildirilmesi için Boyalı naibine ve Kastamonu mütesellimine karar gönderilmiştir.
268/1202	Evâsıt-ı R. 1156	Darp	Galata kazasına bağlı Fındıklı kasbasının İbrahim Efendi Mahallesi sakinlerinden Fatma ve Ayşe adlı hatunlar gelerek Zarı kasabasına gittiklerinde oranın İmam vekili Hasan Halife, müezzini Seyyid Ahmed Halife, Süleyman Çelebi ve Molla Hüseyin adlı kişilerin kendilerine saldırdıklarını bildirmişlerdir. Hatunların geri dönmeleri için hükm-i hümâyûn ricası üzerine Galata naibi Mevlana Ebu Bekir ilamı gereğince hareket edilmesi için hüküm gönderilmiştir.

Tablo 12'nin Devamı...

268/1204	Evâsıt-ı R. 1156	Mülk Toprak	Emekli sipahi İbrahim'in sahip olduğu köy toprağında arazi tasarruf eden Hüseyinzâde Ahmed Efendi vefat edince toprağı oğlu ve kızının olmuştur. Ancak toprakta hakkı olmayan müslümanlar kıza türlü iftiralar atarak araziyi zabt ve kıza zulm etmişlerdir. Kanun üzere hareket edilmesi için Kastamonu kadısına ve voyvodasına karar gönderilmiştir.
280/1251	Evâhir-i R. 1156	Vergi	Cide kazası Güren nahiyesine bağlı Olucak köyünden Musa Beşe, Resul ve Halil ile diğer Mehmed adlı kişiler ile Şaban Beşe ve Süleyman ortaklaşa köyün öşür ve vergilerini sipahiye arz ederek hisselerini alırken artık bunlara vermeyeceklerini söylemişlerdir. Hisseye müdahalede bulunmuştur. Bunun engellenmesi için hükm-i hümayûn rica edilmesi üzerine kanun ile hareket edilmesi emr olmuştur.
280/1252	Evâhir-i Ra. 1156	Mülk Toprak	Boyabad kazasına bağlı Kırzılık köyünden Mustafa Beşe gelip köydeki mülkü olan menzil, bağ ve bahçesine Ahmed Bey'in oğlu Mustafa, İmam Ahmed, Süvari Kadı oğulları Ali ve Salih adlı kişilerin müdahale ettiğini bildirmiştir. Davanın şer'le görülmesi için Boyabad kadısı ve Kastamonu sancağı mütevellisine karar gönderilmiştir.